Вокзр. Центр. Комс. Ком. № 6

1918.

РІЧНИК XIX. ТОМ LXXI.

КНИЖКА VII—VIII. СЕРПЕНЬ—ВЕРЕСЕН

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

КИЇВ

Друкарня Акц. Т-ва „Бе...

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

НОВА РАДА.

Газета політична, економічна й літературна.

Виходить що-дня, окрім понеділків і днів після велик. свят.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ на 1918 рік: на 1 місяць — 10 карб.; на 2 місяці — 20 карб.

Адреса редакції й контори: **Київ, Інститутська, 22.**

Телефон редакції 64—80. Почт. скринька № 373.

РОБІТНИЧА ГАЗЕТА.

Центральний орган української соціаль-демократ. роб. партії

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ на 1918 рік: на 1 місяць — 10 карб.

Адреса контори і редакції: **Київ, Михайлівський пр. 35, пом. 1.**

Телеф. 65—10.

ВІДРОДЖЕННЯ.

Щоденна безпартійна демократична газета.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на місяць 12 карб., на 3 місяці 36 карб.

Адреса редакції і контори: **Київ, Театральна площа № 48 А, тел. 57-16.**

НАРОДНЯ ВОЛЯ.

Газета присвячена інтересам трудового селянства і робітництва.

ВИХОДИТЬ 2 РАЗИ НА ТИЖДЕНЬ.

Тимчасова адреса: *Київ, Кузнечна вул. № 68, пом. 5.*

Почав виходити журнал двох-місячник

НАШЕ МИНУЛЕ

Журнал містить на своїх сторінках статті і розвідки з історії України, історії укр. письменства, культури і мистецтва, мемуари і листування історичних [illegible] матеріяли з побутової історії і історії політичного і національного руху на Україні. Широку увагу присвячено буде відділу критично-бібліографічному і хроніці культурного життя в сьогоднішньому росиї. Журнал виходить під редакцією [illegible]

Передплата на один рік 20 карб. Ціна окремої книжки 7 карб.

Адреса: *Київ, Видавничо [illegible] „Друкар" Хрещатик 50.*

КНИЖНІ НОВИНИ:

В. [illegible] *[illegible]*

Мих. Грушевський: *[illegible] України.*

[illegible] в [illegible] [illegible] XIX.

Часть V. [illegible]

Часть VI. [illegible]

[illegible] Руско-[illegible] світ.

[illegible]

[illegible] Руки і [illegible].

[illegible]

[illegible]

А. Кониський: *[illegible]*

Романчук [illegible] Збірка [illegible].

Чупринка [illegible]

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

РІЧНИК XIX ТОМ LXXI

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

1918 рік.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

1918.
Друкарня Акц. Т-ва „Петро Барський у Київі“, Хрещатик, 40.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

МИХАЙЛО ЖУК.

Вінок сонетів.

I.

Давно хотїв я написать сонети
Тобі одній, единій серед всїх,
Хоч би на те, щоб викликати сміх,
Чи гнїву блиск, уважности прикмети.

Окрасою не гребають естети, —
Життя дарує не богато втїх;
Як може буть який великий гріх,
Дамо дзвінким його, мов кастанети.

Я свято дам у честь твою Нюсї
І день той буде кращим над усї,
А ніч, то сни з того, що вже минуло

Засїяне безмежністю квіток...
Скажу тодї, що серце раз шепнуло,
Хоч і бою ся вислову думок.

II.

Хоч і бою ся вислову думок,
Бо аромат не виявиш у слові:
Ми можемо ганьбить на людській мові,
А чадом тхне кадильний наш димок.

Люблю, люблю! Ти бачила поток?
Місцями так, як нитки на основі
Пливе в глибінь, а там на днї, у злові,
Шумує, рве і робить дикий скок.

Жалїєть ся, співає гарні думи
На те, щоб лїс беріг любовні шуми...
І в мене є свої лїси — криївки,

В садах душі є затишний куток,
Де я творю окрасу для голівки —
З безмежних мрій сплїтаю цей вінок.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

III.

З безмежних мрій сплїтаю цей вінок...
І будеш ти, як в осяйній коронї,
Краса богинь, лиш спочивать на тронї,
В ногах твоїх простелеть ся вінок.

Метелики збіратимуть пилок
З твоїх розмов; краски на Махаонї
Засяють так, як тони в передзвонї
І розцвіте кругом тебе садок.

Весняний день... Пахучі свіжо трави
Приваблють всїх до втїхи і забави...
Злетить павич, коханець нїжних пань,

Покинуть хащі потайні аскети...
Я, твій слуга, поставлю все на грань,
Казки віддам уявою поети.

IV.

Казки віддам уявою поети,
Закличу сни з близин і з далени,
Тобі в ту ніч служитимуть вони,
Щоб пояснить поезії секрети.

Вогневий хвіст далекої комети
Розріже ніч, як груди цїлини
Блискучий плуг. І з неба глибини
Зірки блиснуть, мов щастя амулети.

Спокійно спи, моя дитина мила,
Бо тільки в снах життя найкраща сила...
Турботний день — болячі нерви бє.

Міняє душу на дрібні монети...
Одне, одне лишаєть ся моє:
Тебе люблю... твої дивлюсь портрети.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

V.

Тебе люблю! Твої дивлюсь портрети:
Тут милий рух, там лінія лиця,
То стан гнучкий, то очі... Без кінця
Вяжу той цвіт в фантазії букети.

І так не дні, літа минають... де ти?
Невже озватись важко до сліпця,
Який голки з тернистого вінця
Вкладати мусить у дзвінкі терцети.

І на чолї снує тревогу біль,
Секунди йдуть, як сотні довгих миль...
А де спочить? Не бачу тої хати

Для вандрівця де міг би буть куток.
Твої уста бажаю цїлувати,
До них співаю пісню, як струмок.

VI.

До них співаю пісню, як струмок,
До тих окрас, що формою взивають,
До таємниць, що лиш у небі знають:
Снїжинка спить там, замкнена в платок.

Мотаю нитку срібну у клубок,
Якою панї гапти прикрашають...
До лябиринту з нею учащають,
Щоб не зблудить, не трапити в наврок.

А крім того це прядно дум моїх
І самоти холодний, дикий сміх,
І те, що ніч прозора, довга чує

Заплетена в мереживо гилок.
Байдужно всїм, коли душа сумує,
З вогню жаги балакає пророк.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:51 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

VII.

З вогню жаги балакає пророк...
Над берегом, поміж бурхливі гори,
На хвилї шле прохання і докори,
Які летять, як за листком листок.

І бурі шум не подає звісток,
І птах мовчить, а серце думку боре:
Співають з ним небесний гімн простори,
Осяяні громадами зірок.

Киплять вони: вода й душа людини
По їх слїдах лишають ся руїни.
Там пісні сум, минулости краї

Або й влада безмежна річки Лети,
Що шепче так: „Забудеш днї свої“...
І слухають царі й анальфабети.

VIII.

І слухають царі й анальфабети,
Що ти моя, що я тебе люблю,
Що днї краси без тебе я гублю:
Що долю взять — нема в мене кебети.

Я лиш співець; чуття мої — куплети:
Це крам такий — на хлїб не зароблю!
І вже нїяк того не підкуплю,
Що продає парфуми і стілети.

Любити ж дам без крицї, без парфум, —
Це все одно, що засївати сум.
Не хочу я на далї й так страждати!

Я у землї позичу диких сил,
Як та весна, я хочу розцвітати,
Нехай на день струсну я з себе пил.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

IX.

Нехай на день струсну я з себе пил,
Який припав з чужих чобіт на тїло;
Я хочу так, щоб все вогнем горіло,
Щоб я світив, як самоцвіт — беріл.

Тебе візьму й під захистом вітрил
(Мене життя байдужне наморило),
Полину там де б сонце нас зігріло
В таємний світ за рідний небосхил.

Покину все... Та й що покинуть тут?
Здичілий край, обдертий, наче прут,
Подїлений між підпанком і паном...

А буть рабом, як підяремний віл,
Схиляти ся... Доволї! Хоч над раном
Нехай на мить почую розмах крил.

X.

Нехай на мить почую розмах крил...
З човна візьму тебе я, мов дитину,
І покажу землї сумну картину
І цїлий ряд засмічених могил.

Потому ми знайдем чудовий діл,
Гаї, пташок, і сонце, і калину,
І тиху ніч, богато квіту — крину,
Солодкий мед, мов пахощі з кадил.

Нам тра спочить, подихати красою,
Бурян скосить умілости косою;
Знайти плаї, що в гору поведуть;

Забути сни, на мить завмерлі співи...
Я все тобі повинен повернуть —
Твої уста дали менї мотиви.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

XI.

Твої уста дали менї мотиви —
Я з них пянїв, як од вогню вина;
Творив казки, вичерпував до дна
Солодкий пал і óпари мінливі.

Я йшов туди, де тїни полохливі
Віки гніють... Сміяв ся сатана
З моїх пригод. А вогники з багна
Тягнули в глиб, лукаві і зрадливі.

Топивсь не раз, пропасниця трясла,
Бажав кінця, а доля днї несла,
Хоч чорний птах лїтав над головою...

І так два роки безнадїйно жив.
Та хоч у снах я бачив ся з тобою, —
Постава вся складала вищий спів.

XII.

Постава вся — складала вищий спів,
Давала міць і вірилось у Пана,
Що він живий, що згоїла ся рана,
Яку йому старезний Час зробив.

А з ними Сатир і Нїмфа, що без слів
Кохають мент, і Ельфи в звук тімпана,
Танки ведуть од вечера до рана
Й минулий вік, здавалось, пояснїв.

І, бачу, ти живеш серед природи,
Мов гарний день між днями непогоди;
Пахтиш гірким, прянистим духом трав.

В очах зірки, блискучі і щасливі...
Детально я цей образ малював:
Хода і сміх дзвінкий — робили впливи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

XIII.

Хода і сміх дзвінкий — робили впливи...
В душі моїй зростала і цвіла
Твоя краса. Ти квіткою була,
Блакитним сном, що випестили ниви.

Скажи мені: де діли ся шумливі
Потоки свят, якими ти плила?
Невже й тебе поранила стріла
І хвора ти на дотепи зїдливі.

І я застиг, як той завмерлий світ —
Кружляю там, де бачу втертий слід;
Заклятий бог в малій, жебрацькій ролї,

Що без надїй вже голову схилив...
Нема снаги, заникли навіть болї, —
Я всї чуття — тобі одній спалив.

XIV.

Я всї чуття — тобі одній спалив,
Але вони, як Фенїкс, можуть встати,
І будуть знов одну тебе чекати,
Отруту пить, аби тільки налив.

Бо звикли так — нїхто їх не корив,
Не жалував — ти мусїла це знати —
Вони все йшли од хати і до хати
І хто стрічав, нахабно їх дурив.

Лиш це пройшло... Я знову уявляю
Вечірнїй час і плюскіт водограю,
І шепіт слів, і близкости імлу,

І форму рук, на одягу з саєти...
На цей мотив, на хвильку цю малу, —
Давно хотїв я написать сонети.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

XV.

Давно хотів я написать сонети,
Хоч і бою ся вислову думок...
З безмежних мрій сплїтаю цей вінок,
Казки віддам уявою поети.

Тебе люблю... Твої дивлюсь портрети —
До них співаю пісню, як струмок...
З вогню жаги балакає Пророк
І слухають царі й анальфабети.

Нехай на день струсну я з себе пил,
Нехай на мить почую розмах крил.
Твої уста дали менї мотиви,

Постава вся — складала вищий спів,
Хода і сміх дзвінкий — робили впливи, —
Я всї чуття — тобі одній спалив.

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ПАНАС МИРНИЙ.

За водою.

З народнього побуту.

Іще ж то жиди — рандáрі
І в тому непереста̀ли.
На славній Україні всі казацькі ріки
зарандова̀ли!

Народня дума.

I.

Що за хороше, що за веселе та видне місце на землї вибрало собі село Красноярка! Серед широких ланів заливної чорнóземлї немов підземна сила виперла в гору земляну кору, росколола її надвоє, і росчахнувши, випустила з підгіря холодну та чисту течію. Мов невеличкі змійки, вилазила вода з-під гори з самороднїх джерел, і бігучим протїчком тягла ся подовж яру в ставок; а там, набравшись сили, уже прудкою річкою бігла через луки поспішаючи в непролазне болото, щоби в ньому утопитись — і тільки де-не-де між очеретами та осїкнягом блищала чистими плéсами. — А там зараз за болотом послав ся зеленим килимом луг, а за лугом — поля — сита земля... Гарний, роскішний куток! Недаром люде прозвали по річцї й село Красноярскою. Село розлягло ся на горі. Кругом його широкополї лани, луки та сїнокоси, а воно собі — наче вилїзло просушитись на гору, та разом, мабуть, повтїшатись окóлицею.

Як колись добро панське, — звичайно — воно кращою половиною гори поступало ся панові: само притулило ся на другій. Довга вузенька вулиця перерізувала його вподовж, а по обидва боки тої вулицї густо попялись людські оселї. На край села, якраз у самий той куток, де сходилась розщіплена гора, вилїзла невеличка старенька церковця. Позолочуваний хрест з неї, виблискуючи на сонцї, здаеть ся, благословляв на мир та любов, на тихе й вільне життє обидві половини гори...

Поруч з цвинтарем, на другім уже боцї примостив ся панський двір. Широкий та просторий, з кухнями й коморами, з клунею й загонами він величав ся перед низенькими людськими мазанкáми своїм високим мурованим будинком з зеленою бляшаною кришою. Гордо поглядав сей великий дýка через яр, на

Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

село, не то пишаючись, не то додивляючи ся: „А що, мов, там у вас затїваеть ся?!.. Та чом же йому не пишати ся, коли він стоїть, як велетень, на просторі, одшматувавши собі добру половину гори; а по другій — людські оселї тулять ся одна до одної на невеличких горо́дах, як ластівячі гнїзда під стріхою?.. Він згорда позира на них витрішкуватими вікнами, а вони — наче запобігають ла̀ски, бо́язко поглядають на його своїми маленькими квартирками; як йому не приглядати ся до них, коли добра в його — не тільки в дворі, а й за двором; тут же, зараз таки, завитий диким виноградом та плющем ґанок виходить у роскішний сад, що роскинув ся геть по-над горою і спускав ся по згіррю у низ, аж до зеленого лугу; а там, далї — сїнокоси, низзя... Все те його — цїлком його, скільки оком не скинь!..

„Не доглянь тільки — корінем рознесуть!..“

І справдї: селянам заздро, що панський садок так пишно та буйно розріс ся по горі; а у них, по-під тинню, одна чорнобіль червонїє. Селян за серце щипа̀, що у панському току здоровенні скирти всякого хлїба, стоги сїна, ожереди соломи; а у них по токах — голо, як на долонї, — тільки по горо́дах, то тут, то там, купи гнилої соломи, та кучугури тертої кістрицї пороскидані... Їх розбірае досада, що у пана ниви, лу́ки, луги́, — що у його річка у ставку купаеть ся, що у тій річцї кишма кишить риба та раки... а у них — тільки й добра того, що подаровані паном хатки з пясцями та сиріцькі четвертні надїли — тепер невеличкі підмети... Нї поля, нї паші, нї води!

Ще за панщини, як обидві гори *його* були, згода між ними хоч така-сяка держала ся. Пан загадував — селяне слухали вони робили й набували — пан нароблене поживав. Вони — його, — і все добро — його! Волів не погодуеш, не напоїш — не доробиш ся... І пан памятав про се добре, і селяне те знали. Що-року одводили їм під посїв, недалеко села, добрий лан по́ля; на вигонї, зараз за селом, па́слись їх телята та овчата; у-низу, з панської річки пили вони чистую воду... А часом пан розщедрював ся — та, під рочи́сте свято, дозволяв рибалкам, на щастя селян, закинути невода — риби та раків піймати...

Тепер зовсїм не те. Воля, мов Красноярка гору, розеднала пана з селянами. — „Подарував сиріцькі надїли та й поживайте на-здоровя!“ — А з чого його? як його?... Податки заплати, мирське оддай, на волость внеси, землю найми... ще й воду купи!.. — „Вода, каже пан; моя — по закону моя, бо обидва береги мої! Коли вам треба водопій — женїть худобу до болота:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

там я вам волу дарую. А тут — щоб і духу товару не було!“ — Хто не послуха — штраф!.. Господи! Хто таки за дідів-прадідів чув, щоб за воду гроші брали?.. Води ж ніхто ні сіє, ні оре... вода — Божа та людська... А тепер і за неї плати!! „Шукайте, каже пан: собі вільної води. Може вам Бог поможе найти, — от — як волю поміг?..

Отаке добро красноярцам принесла „гола воля!“ То-ж то „крестьянамъ“ так мéдяно, а „дворовымъ“ ще солодче! У тих хоч невеличкі оселї: є хоч де боком улїзти, заховатись од лихої години у своїй хатї... Дворовим — нїчóго нема! Нї хатки, нї панїматки. — Вибули два срочні роки, — та й на всї чотири боки! Куди хоч іди, щó хоч роби — хоч — під греблю, хоч — на шибеницю! На що вже Грицько Коваль з роду за двором жив, батьківську хату мав; а й тому трохи не довелось тую хату кинути, та й іти тиняти ся по світу — не знать куди... Грицько отой панський: його й батько ковалем був. Жили вони над самим берегом у невеличкій хатцї, без всякого огороду... Так сама собі хатка стояла, а коло хатки недалечко примостила ся й кузня. Якось під холеру одного лїта Грицькові батько й мати померли. Остав ся хлопець один одним — сиротою. Пан зглянув ся і взяв його у двір; а підняв ся ковальчук на ноги — пан оддав його у Лимарку до коваля в науку. Та недовго Грицько учив ся. — Коваль за щось налаяв його чи — може — й ускубнув. А Грицько, гарячий як порох, так роспалив ся за те, що — недовго думавши — зацїдив свого вчителя молотком... та ледвеледве не провалив ковалеві голови! Тодї коваль його прогнав, а пан — прочухана дав на конюшнї, та й знову оддав Грицька у гóрод ковальству вчитись, щоб таки свій коваль був! — Панська наука Грицькові на користь стала. В гóродї, бувало, як побють його, чи налають, — Грицько все перетерпить, — за те нищечком шкóду зробить! А робітник з його удав ся — золоті руки. Нїхто так не сплеще залїза, як Грицько; нїхто не насталить так гарно леміша, або чересла, як він... У городї Грицько вивчив ся навіть трýба нарізувати, оковувати панські натачáнки, бричкú, дрожки... Сказано: коваль на всї руки! За те ж, як і загуляє сей коваль! Роботу к бісовій матері кинув, — та й затопив душу в горільцї! Бив ся з ним пан, бив ся... „Постой — каже — я тебе оженю: може, ти викинеш з голови дур ту!“ Та заплатив Ярєськівському панові тридцять карбованцїв за дївчину, та й одружив Грицька. — На щастя Грицькова Хвеська придалась людина добра, спокійна. Грицько було перше горячить ся а

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хвеська примовчить, то він і сам затихне. Тоді вона приголубить його. А Грицька — аби хто пожалував — тому він рад душу віддати. Так і полюбились вони. Жив Грицько в старій батьківській хаті; кував у тій самій кузні, що й його батько. Одно шкода: довго у них дітей не було. Хвеська дуже иноді журила ся, а Грицько — од скуки — часом і лишню закидав.

Настала воля. Став пан „уставну грамоту“ писати. Кличе Грицька:

— Грицьку! ти тепер вільний, — каже пан.

— Поздоров Боже царя! — суворо одказав Грицько.

— Тільки, ти знаєш, — ти дворовий?

— Який дворовий? Хіба я у дворі?

— То що, що не в дворі: по ревізії ти дворовим записаний.

— Ну, то що з того? — нетерпеливо запитав Грицько, гостро глянувши на пана.

— А то, Грицьку, що ти не маєш права ні на хату, ні на кузню...

— Як се так?.. Адже то моя — батьківська хата! Другі оселі матимуть, а я б то й ні?! Хіба я у царя гірший за других?

— Другі право мають, а ти — ні. Закон, Грицьку, такий!

— То ви, мабуть, сами писали той закон, то він у вас і такий!.. — горячив ся Грицько.

— Та ти мені не груби!.. Чуєш?.. Мені з тобою довго ніколи балакати... Я тобі ось що скажу: — ти робітник добрий, коли б не пив: тебе мені шкода з села викурювать... От я й подумав так: куди тобі йти?.. Ну, що ти зробиш голими руками без кузні?

— Так, щож ти голими руками зробиш?! — уставив Грицько, і показав дві здорові, чорні, з мозолями руки долонями вверх.

— Ото ж то й я кажу!.. Коли хоч: викупи у мене ту хату й кузню... Я з тебе недорого візьму: все одно тепер мені кузні не треба, як свого коваля нема... Хоч? Півтори сотні за все!.. Я тобі й гроші розсрочу: на три, або пять років.. Хоч? Грицько стояв мовчки, дивив ся у землю — думав.

— Я вам, пане, так скажу: може, ви й правду кажете — трохи згодом одказав він. — Тільки ж се для мене — обида... Ну вже що — кузня — то кузня ваша; а хата ж з діда-прадіда моя... Другим хати даруєте, а мені — свою хату треба купити? То з мене, пане, люде стануть сміяти ся...

— Ну, як хоч, Грицьку... Мені з тобою ніколи торгуватись... Я про тебе клопочусь, а не про себе!.. Не жалкуй!..

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І пан, повернувшись, вийшов з передньої... Грицько простояв ще трохи. та й собі вийшов з горниць.

— От-так, стара! каже до Хвеськи, вступивши в хату.

— Як?

— Так наша воля!.. З хати вибіратись!..

— Щò се ти, Грицьку?.. Адже — кажуть — цар подарував людям оселї...

— То ж людям.. А я — дворовий... Нам нема!..

— Та чи не підводить він тебе, Грицьку? — Ти б у гòрод пішов, та роспитав ся.

— А правду кажеш, стара... піду! Діжду неділї — зараз і піду. Там у мене є знайомий пан: я йому, було, завжди бричкй оковую... До його й піду... Він певно знає... Добрий пан — знай, було шуткує. Так його й прозвали на базарі молодицї: „смішний пан“.

От у неділю Грицько й прийшов до „смішного пана“ роспитувать, чи правду каже Красноярський пан? Одначе і „смішний пан“ нічого утїшного не сказав Грицькові. Подивились в ревізію; Грицько справдї дворовим записаний.

— Значить, правду казав?

— Правду, Грицьку.

— То се, пане, так менї й немає хати... по закону?!

— Немає, Грицьку, по закону...

— Туди к бісу!.. махнув рукою Грицько і подякувавши „смішного пана“ вийшов з хати.

За двором постояв трохи, подумав: чи до дому, чи на кузню? Та й потяг до давнїх товаришів-ковалїв.

— От-так, братця!.. Оце — воля! — До волї в хатї жив, а тепер — хоч на распуттє...

— Як саме? — питають.

Так і так, розказує Грицько.

— Та ти йому наплюй! Роботи Грицьку, ковалеві скрізь є.

— Коли б я один... Менї — що? Де впав, там переночував. А то ж у мене Хвеська, та ще й на порі... Де ти в чужій хатї пристанеш?.. Хто тебе прийме з малою дитиною?

— Правду кажеш, Грицьку, а шкòда — вкупі б жили...

— Шкòда, кажуть, поганий чоловік...

— Та нї, Грицьку, таки справдї шкòда... Памятаєш: як ми з тобою молодими товаришували?

— То чи не згадаємо давне?

— А що ж? — Ходїм до Гальки!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ходім, — згожуєть ся Грицько.

У Гальки добре помянули давне. Грицько й до дому не вернув ся, — переночував у шинку. На ранок пропустив ще чарку, заморив червяка — тай потяг у село. Не зайшов до дому, та прямо до пана.

— Ну, що скажеш, Грицьку? — пита його пан.

— Та що вже, пане мені казати: пишіть бумагу.

— Так би й давно!.. Хата буде своя, кузня своя... Я тобі гроші розсрочу... Ну, буде на пять літ? Гляди тільки мені, щоб кожну весну оддавав.

— Та пишіть, як сами знаєте, — заранїш на все згожуєть ся Грицько. Так ото і зажив Грицько по давньому у викупленій батьківській хаті. Він робив у тій саме старій кузні, на тім саме ковадлї, тим саме міхом, — що робив його батько. — На селї ковалеві життє не погане: робота завжди є, заробіток чималий. То таки, що було оддасть Грицько тридцять карбованцїв панові, — а то таки й собі останеть ся. Воно тепер, як нахідка: потреби далеко побільшали. Наче од радости за волю, Хвеська подарувала Грицькові сина. — Жили б зовсїм добре, як би Грицько умів заробіток складати. Він би досї не тільки хату викупив, а може, й поле купив. Та-коли ж одно горе! — не вміє Грицько берегти копійки. Завелась вона — мулить його в кишенї. оце терпить — терпить, — та зразу, як закурив... Прощай, розуме, як поздоровкав ся з горілкою!.. Як божевільний — босий, простоволосий — бігає коваль по селу, аж поки люде не піймають, не запруть — А протверезив ся — кращого робітника немає!

Розквитувавшись з крестянами, одколупнувши їм трохи свого добра, пан давай роскидати розумом: як би його більше потягти з останнього? Може б так довго не дійшов нї до чого, коли б не підскочив жид Лейба.

— У пана така вазна ріцка, а млинка на нїй немає, — каже якось Лейба, сусїдський приказчик.

— Вистрой, Лейба, тай буде.

— Пан шуткує... А тут би мозна такі млини поставити, що цїлий би год мололи.

— То постав, Лейба!

— Ну що? Коли пан згоден, то я поставлю.

— От і гаразд!.. Я тобі й дерева з свого лїсу дам. А вже ж і вали на наших млинах будуть. У мене в лїсї ще зоста-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лось з десяток — от-таких тоненьких дубків!.. — І пан широко розвів обома руками.

— То може ми справді погодимось? пита Лейба.

— А що ж? — Аби гроші...

— Ну, за гроші вже мої клопоти... Аби пан згоден — гроші будуть.

— То й добре, Лейбо: мій ліс — твої гроші; моя річка — ти на ній млин поставиш, та й станеш у мене мірошником або я тобі ті млини заорендую...

— Я панові так сказу: коли пан згоден,—я построю три млини з панського лісу... заорендую на пятнадцять років... платитиму панові за рік по триста карбованців... А там: як пан собі схоче: млини будуть зовсім його... Мені, ці другому наняти...

Отак порахували ся, а через тиждень у городського нотаріуса і умову переписали. Заорендував Лейба не одні млини, а й річку з берегами, і ставок панський, і болото — на дванадцять літ. Та ще до всього того, вимовив Лейба собі й хату — як раз над ставком, під горою стояла сама собі облупана пустка, у котрій иноді кури на гнізда сідали, та ящірки плодились... Лейба зразу її наглядів.

— Звідти добре буде над млинами та ставком назирати, примовляєть ся Лейба.

— Ну, то бери вже! каже пан. Гляди тільки, щоб мені к Різдву була он — яка щука на товченики з мого ставу!.. Ну, й коропа там, карасів...

— Про те пан хай не турбуєть ся. Звісно, з васого ставу найсмаснїса риба, — улещує пана Лейба.

— Еге ж... Гляди тільки, щоб була!

Погодив ся пан з Лейбою перед другою Пречистою; а так, після Покрови, вивозили вже красноярці з панського ліса велике й мале колодя́ччя та чагарник — гатити на Красноярці греблю. Спершу їм і не до того, що та гребля стане для них лихою годиною. Вони, навіть, раділи, що у них на селї свої млини будуть — не прийдеть ся возити за десять верстов молоти! До того ж таки й робота під осінь є — для них і для скоту: буде подушне заплатити! І красноярці прикладають рук до тої греблї — Лейба підхвалює.

Перед пилипівкою та гребля зовсім вже готова. Приняли ся возити дерево на млини — і тут заробіток є. Де взялись і майстри! Стали теє дерево обтїсувати, та прилажувати, щоб за́раз, як спаде весїння вода, млини скла́дати. Кипіла робота всю осінь, всю зіму... Греблю загатили, хваши́ною вимостили, й утрамбували;

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

через річку, де мала вода спадати, на лотоки, перекинули невеличкий місток з перилами; тепер уже забивали важкою бабою на млини товсті палї...

Усьому селу робота од Лейби є; один Грицько Коваль нїяк її не діждеть ся. Він частенько було заходить до греблї — чи швидко вже прийдеть ся йому вали оковувати, товкачі наставлювати, колеса урвантом стягати?..

— Постой трохи, — одмовляє Лейба: після паски зараз і ковалеві робота!.. Бац, як я гоню!.. І Лейба показав рукою на греблю, на місток, на палї... — Далї буде ще робота коло дому.

— Чому б уже тобі, Лейбо, і шинка там не завести?

— Тривай трохи, заведу.

— А горілку набір даватимеш?

— Доброму хозяїнові, цому не дать?!

— Ну, то заводь швидче: може й я тодї стану добрим хозяїном. Та щоб менї горілка смашна була, щоб сама у рот лилась... Чуєш? А твоя Сурка продає на Вовчій таку розбавлену та вонючу, що од носа верне...

— Не пий, коли верне, — з обидою одказав Лейба, і швидко побіг од Грицька на греблю, де дожидали підводи з деревом, що привезли з лїса.

Грицько подивив ся у слїд Лейбі, як він підтюпцем чемчекував, підібравши поли свого довгого сїрого балахона з засмальцованими рудими плямами на спинї.

Лейба справдї дуже хапав ся. Він побивав ся і про те, щоб швидче млини складати, і щоб пустку переробляти... Цїлу ту осїнь і зіму кидав ся Лейба по усїх усюдах — кипів як муха в окропі.

Зіма придала ся того року не холодна. Снїг ледве прикривав землю, — так, що й деревину з лїса вивозили на колесах. Як потягло на весну після Срітення, — скоро снїг той ростав, вода незабаром збігла... Все помагало Лейбі скорійше роботу кінчати.

От вже й на ту весну красноярцї помітили, що вода на їх невеличкій та тихій річцї піднялась далеко вище, нїж торішнї роки: тепер вона підійшла трохи не до крайнїх мазанок, і захопила крайком берегові огороди... Грицькова кузня по колїна понялась водою, — прийшлось йому перенести у хату всї ковальські причандали, а кузню кинути на поталу водї...

Грицько закипів, — та до пана.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я до вас, пане.

— А чого тобі?

— Вашою водою мою кузню залито...

— А менї щó до того?

— Як щó?.. Адже ви продавали менї кузню не на те, щоб у водї стояла?.. Вам гроші по веснї подай... ви не подаруєте...

— Така, Грицьку, умова...

— Ого ж то й є!.. А де ж я тепер зароблю?..

— Вода, Грицьку, швидко спаде... щó тепер за вода?!

Грицько похнюпив ся й задумав ся. Потер ся з ноги на ногу коло порога, помняв у руках шапку, — та не сказавши й „прощайте“, мовчки вийшов з хати.

— Лейбо!.. Чуєш?.. — гукає, побачивши здáлека жида. — Поворожи, бісів жиду, коло своєї греблї: хай вона нашого добрá не займає!

— Ці ти дурний?.. Гребля — де, а васе добро — де...

— Здурій ти сам!.. Он — глянь: мою кузню — геть чисто вода поняла.

— Нехай вона трохи покупаеть ся, — чорну сажу одмие, — шуткує Лейба.

— Лейбо! ти не шуткуй... Ти — жид розумний, гаспид тебе не взяв!.. Ось подивись, щó вода виробляє!.. А ще ж то сю весну — щó за вода?! А, борони Боже, випаде снїговá зіма?.. та тут з душею не вирвеш ся!

— Хіба менї дїло до води?.. Вода — панська... пан менї наймає... я панові оренду плачу... Коли хоц, — ти до його і йди залїти ся на воду...

— П-ху-у, на вас! — сплюнув гарячий Грицько і побіг од Лейби.

Кинув ся до громади. — Так і так, сяке й таке... вода наше добро заливає, — а ви сами греблю гáтите... дурні! Яка сеї весни вода?.. Тільки слава... А он — геть чисто кузню залила!!.. Що ж то буде, як снїгова зіма випаде?.. Адже вода людей потопить!..“

Громада мовчки, слухає. — Ті у кого горóди залилó, стали собі жалїтись. — Одначе ж що його тепер робити?.. Не розкидати ж тої греблї... Довгенько ще поміркували красноярцї, позмагались між собою, — та й розійшлись, заспокоївши гарячих тим, що вода швидко спаде.

Через тиждень вода справдї спала. Селяне утихомирились. Навіть Грицько налажує на старий штиб свою кузню...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А Лейба — ночей не досипає: так поспішає млини кінчати, пустку підробляти!

Незáдовго перед зеленою неділею пустили ті млини в роботу. — Зашуміло шестеро колїс, зарипіли нові вали, запищали снастї, застукали товчаки в ступах... Все село збігло ся дивити ся на ту дикóвину. Вода на лотоках забулькотала, загула, забурчала, і, розбиваючись в брízки, стрімголов летїла через колеса назад у річку, шумувала — пінилась в ковбанї — і прудко тїкала од млинів, наче перелякалась сього невúданого страховища...

Млини пішли... Пан радий... Лейба ще раднїйший... Швидко він перебрав ся сам у млини жити, поки кінчали й розширяли пýстку. А після зелених свят красноярцї перевезли з Вовчої і Лейбову Сурку, і Лейбині дїти, і все його добро. Отак оселив ся Лейба у Красноярцї, та незабаром і шинок завів. Колись розвалювана, пýстка роздалась, розширилась на обидва боки — на одній половинї сам Лейба живе, а на другій — шинок. Хто не приїде на млини — не минає Лейбового шинку. Иньший — як буває завязне — і днїв зо два забарить ся. У шинку ж Лейби і страва й горілка: можна поснїдати, пообідати, повечеряти добре. На млини зїзжають ся зо всеї околицї... кожному треба! Ну, як його не зайти у шинок... Там і людей наслухаєш ся, і сам поговориш...

Там можна і купити, і продати... Людей там иноді більше, нїж у церкві під свято. Та й Лейба жид зрýчний, і його Сурка не гóрда — скупенька трошки: вже що не процїнує, то нї!.. А про те — чи хлїба продати, чи курей або качок, чи яйця... „на красноярські млини“ — Лейба все те скуповує, приймає; а потім везе у город на продаж.

За Лейби, спершу, мов трохи полегшало красноярцям і за воду. — За пана було: жени скотину аж до болота — з річки й не думай напувати: штраф! А за Лейби — нижче греблї хоч всю річку випий, — тільки, щоб весною послухав греблю гатити... Селяне й на те згодні. Хоч і кричить було Грицько Коваль, що через ту греблю колись прийдеть ся іти за водою, — та громада не дуже йому потурає: „То він злий за свою кузню, що вода залилá!“

II.

Тихо та красно опускаеть ся сонце за Красноярську гору. Його блискуче та ясне кружáло де-далї — мов наливаеть ся кровю, або поринає у червоно-гарячі хвилї якось далекого моря...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 16:55 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ось уже й чорна тїнь упала з гір на долину, прикрила стиха річку, перемежала зелені луки темними поясами. Під лугом наче хто розіклав ку́пи бага́ття: то чисті плéса на болотї прищуть та грають останнїм соняшним світом. По луках, на низинї, по балках якось сизо заку́ріло, задиміло... Не знать: чи то курява повисла над ними, чи туман піднїмав ся у гору...

Село на все те дивилось з гори — любувало ся... Само воно, залите жовто-гарячим світом, уже збіралось на покій. По горо́дах хозяйки скликали курей, качок; загонили з річки гусей; скотина ревла, поспішаючи з череди до-дому, друга, робоча, грузько вилазила з дворів і прямувала до водопою... Село стиха гомонїло, щоб на-ніч зовсїм замовкнути.

А що́ ж то в царинї за гук та крик такий?..

Доносить ся голосна дївоцька пісня; озиваеть ся до неї парубоцький ви́крик... То Красноярська молодїж збіраеть ся свое свято святкувати — одбувати Купала.

Ще за тиждень було гомону та клопоту на улицї: — де сього року справляти Купала? — На майданї, за селом — не можна, щоб — борони Боже! — часом не наробити пожежі... Йти до болота — далеко... От як би на річцї?! А чи попустить то жид Лейба?..

— Як ви думаете, хлопцї, — питають дївчата: — не заборонить Лейба?

— Попитайсь! — чутно Хведорів неймовірний голос.

— Попитай ся?! — перекривила його Марія. — Хіба нам личить іти питатись до жида?.. Скажуть ще: дївка у шинок ходить... То вже ваше дїло...

— А коли проклятий парх не схоче? — сказав хтось з парубків...

— То поступіть ся йому чим... Добре?

— Гаразд, — кажуть хлопцї.

— Тільки вже коли святкувати Купала, то як слїд святкувати, — запобігае заранї Хведір. — Щоб усе село — вся молодїж! Накладемо страшенне огнище... Хай пан з жидом, з тої гори позавидують, як наша чéлядь гуляе!.. Правда, дївчата?

— Правда, правда! — загомонїло разом скільки тонких голосів.

— А вже ж ми вам, дївчата, і гілля́чка ва́жкого на Маринку добудемо! — хвалять ся хлопцї.

— Я осиковий кілок принесу, — жартуе Хведір.

— У голову собі забий! — одрізала Марія Педьківна, гостра на язик.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тю-ю!.. навіжена! То ж тільки упирякам... А я — не упир, — каже Хведір.

— А ми по чім знаємо!.. Може ти справжній вовкулака.

— Хіба й пожартувати не можна?! — помякшав Хведір. — Вона дума — справді... Ні! Я вже для тебе таку гілечку молодого клинка у панському лісі вирубаю, що аж сміеть ся! — обіцяє Хведір, з якогось часу не певний до Марії.

— Оце — так! За се — спасибі, — щебече та. — Так би ти й давно... А то: кілок з осичини!..

— А ми тую гілечку так уквітчаємо, приберемо в намисто, стяжками, що всі хлопці задивлять ся на неї, як на писану панну! — хвалить ся Горобцева Горпина, круглолиця, кирпата, некрасива дівчина.

— Що ж там — гілечка?.. Є на що дивитись! — уставив Пилип Моторний, Лейбин кучер. — Хочете, дівчата, я вам найтовщого дуба з панського ліса приволочу? Хочете? Всього одним один зостав ся такий, а то Лейба всі на вали вирубав...

— Повіси ся на йому! — регоче хороша Марія.

— Разом з тобою, моя галочко — хоч зараз! — згожуеть ся Пилип і поспішає козирем до Марії.

— Прийдеть ся тобі, Пилипе, самому висіти, бо Марію Хведір здійме, — укольнув хтось Пилипа, та разом і Хведора з Марією.

— Та ні!.. його Лейба здійме, — ущипнув з обидою Хведір. Нікому буде на базар птиці везти, — він і здійме!

Всі зареготались. Пилип спік рака.

Ти б лучче, Пилипе, — ніж товстого дуба нам з ліса волочити, — та випрохав у Лейби, щоб позволив на річці Купала справляти, обізвала ся Марія, клопочучи ся найбільше про Купала.

— А справді, Пилипе! — обернулись хлопці.

— Та добре... Я скажу йому... Ну ж як гемонське ухо заартачить ся?

— То поступи вже йому там що: ми вже складемо ся, — одказали парубки...

Пилип не збрехав і не забарив ся. Він сказав Лейбі і умовив ся...

— Коло річки мозна... тільки не близько од млинів! — сказав Лейба. — Та цуес: сцо б мені оберезно!..

Днів через два, на улиці, хлопці порадували дівчат доброю звісткою! Лейба дозволив коло річки Купала справляти.

— А взяв що? — питають цікаві дівчата.

— Рубля зірвав, бісів жид! — крикнув хтось з хлопців.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А проте — всї зрадїли, а найбільше — дївчата. Кожна давно вже голубила про себе думку, — що ось коли вона загадає! чи піде заміж сього року?.. як бути їй з милим у парі, чи нї?.. як швидко вона вмре, чи поживе ще на світї?.. Цїла низка питань, цїлий рій солодких надїй, цїлий оберемок нерозгаданих дум... А клопоту?... І коли б годинкою на Купала держало, щоб дощу не було!.. І що його на себе взяти, щоб нї душно, нї холодно у ночі!.. І коли б довелось скакати через огонь з тим, а не з тим у парі!.. От, коли б Лейба човна дав погуляли б на річцї!! За такими думками, мало хто з дївчат і спав тої ночі.

У день на Купала, з рана попоравшись, вся молодїж рушила з села. Парубки у луг — на Маринку гілля ламати, дївчата на поле та луки — квіток збирати, вінки вити...

Заголосила, заспівала вся околиця... Село з гори слухає та усміхаєть ся: як його молоднеча виспівує!

Цїлий божий день бродили дївчата по полях та лугах, збірали сокирки́, васи́льки, ро̀жу, воло́шки, петрові батоги, і на обніжках нарива́ли пахучого чебрецю. Над вечір, вертаючись до дому, кожна несла в руках цїлий сніп всяких квіток, — та ще й голова заквітчана. Иньші, там же, сидячи на обніжках, поназвивали собі вінків, понакладали на голови і, як ті русалки, у вінках, то поринали, то виринали по-між буйними житами, ярою пшеницею...

З піснями вони стріли день; піснями його проводили; з піснями вертали ся назад у село, зійшовши ся до купи. Голосно ті чарівничі співи піднїмають ся в гору; довго носять ся на широкому просторі і осїдають тихою луною аж під зеленим лугом...

Парубки, почувши з лугу дївоцькі голоси, вийшли на луку́. Бачуть — дївчата напрямились в село. Вони й собі зняли ся разом. З величезними гілля́ками в руках, пороспускавши його, мов корогви, над головами, двинули вони, з піснями, навперейми дївчатам.

З одного боку ляск та писк тонких голосів, цїлі оберемки квіток та вінків, ряботи́нне плахот, корсеток, шитих та мережаних сорочо́к... А з другого — цїлий густий лїс гілля, — і липини, і клинини і чорноклинини, реве густими басами, а між гілля́м сивіють смушеві шапки, чорнїють ягнячі свитки́, синїють китаєві штани... Все се гукає, кричить — аж похлипаєть ся, аж з сили вибиваєть ся! Давно вже село не чуло такого гуку та співу. — Сонце косими вечірнїми па́росами накриває людські

Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

оселї, а вони з гори аж усміхають ся.. не знать тільки: чи прощальному соняшному світу, чи привітному молодечому співу?

— Дївчата! он — парубки!.. А нуте, хто швидче до гори дійде.

І дївчата, наче не примітили парубків, не перереваючи пісні, налягли на ноги. Парубки, углядївши, що дївчата приспішили, собі участили ходу! Заквітчана нива тїкає, а зелений лїс — слїдом за нею; заквітчана нива от-от добігає до гори, а зелений лїс — уже й тута... Та й збігли ся разом. Пісня мов перерубана, стихла.

— Здорові! — гукнули парубки.

— Здорові! — привітали ся дївчата. — Та й молодцї ж ви, що такого нам гіллячка наламали! — І кинули ся до хлопцїв гілля драти.

— Куди ви?.. Не для вас зачинало ся! однїмають ті.

— Не для вас!..

— А для кого ж? Коли так, то ось же вам:

„Ой на улицї купайлицї —
Наші хлопцї недбайлицї:
Як-би вони дбали,
То нам би й гіллячка наламали!..

зятягла хороша поводарка Марія.

— Не нам, хлопцї, гілля?.. То й не треба, каже Горпина. — Ми зробимо собі свою Маринку... Та вже ж і вберемо та уквітчаємо її! А вам — коли так — дзуски!

— Та нате вже, нате, — утїшають хлопцї:

— Ти менї Хведоре!.. гукає Пріська.

— А менї Сидір... чуєш Сидоре!.. каже Пріська.

— Пилипе! Пилипе!.. менї гілечку! благає некрасива Горпина

І дївчата прожогом кинули ся до хлопцїв гілля розбірати.

Гілля зашуміло, переходячи з рук в руки, немов його вітром загойдало. Дївчата мерщій хапали гіляки, і бігли з ними на гору, гукаючи: „ось наша Маринка? Ось наша Маринка!.. Ходїм швидче Маринку вбірати!“

— А навздогінцї їм другі: — „Ся краща буде, ряснїйша. Хай се буде наша Маринка!“

Дївчата недовго побули на селї. Одна забігала до-дому, щоб тільки довідати ся, що там дїеть ся, та нарвати ще й на городї квіток — і мняти, і чорнобривцїв і пахучого канупіру, любистку... Та вскочила в хату, щоб переодягтись. Незабаром всї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вони зійшли ся у двір до Марії Педьківни, щоб гу[illegible]м прибірати Маринку. Ось уже устромлена в землю здоровенна гіляка чорноклинини. Дївчата приняли ся її квітчати. Кожна прикладала своїх рук, свого зїлля, своїх квіток. Незабаром Маринка зовсїм готова. Дївчата рушили з села. Марія, як поводарка, несла в руках, мов корогов, роскидясту гілку чорноклинини, уквітчану пишно квітками, перевиту стьожками, прибрану у вінки та намисто... Немов яке богóвище; дївчата обступили кругом ту Маринку і бéрежно виносили на луг до річки, куди хлопцї — тим часом зносили солому.

Там, на зеленій та рівній полянцї, устромили вони свою святощ — і заходили ся ще більше квітчати.

— Цур же, хлопцї, не красти нашої Маринки, поки ми приберемо Купала!—просять дївчата парубків, помітивши, що ті вже скоса поглядають на їх Маринку.

Горобцева Горпина ухопила куль соломи, поставила против Маринки: „А нý, повертайсь!“

— Дївчата! Купала вбірати!

Дївчата підступили. Де не взялась біла сорочка, зверху увесь куль покриває. Ось — чиясь рука просунула ся, замість голови, насажує круглий кімяк зеленого спорищý. Одна дївка завиває його платочком і другі заквітчують квітками, наче молоду перед вінцем; хтось на шию чіпляє намисто; хтось підперізує червону запаску здоровим вінком з рожі, з васильків, з гвоздиків, волошків і обвиває, щоб держав ся, довгими та гнучкими петровими батогами... Чоловіча постать готова. Кинулись до рук. Одна пхає у рукава вязанки соломи; та ростопирює руки; ся піддержує, щоб не впав той Купало.

Сонце сїло. Темна ніч опустилась на землю. Садок і луг почорнїли. Померкла й та місцина, де стояло два темних богóвища — Маринка й Купáло...

— Готово! — сказала Марія, одійшовши од Купала. Час уже й зачинати!

Наче на одрік їй з парубацької купи загукали: — „Сюди, дївчáта! сюди!...“

— Огню давай, Пилипе... Креши швидче!

Скочила ясна іскорка серед темряви, світнýла на хвилинку — і, мов перелякана, згасла...

— Махай, Хведоре, віхтем! Махай! хтось порядкує.

Почула ся згар, покотив ся клубками дим; віхоть соломи запалав жарким полумям. Навкругú ще дужче потемнїло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ось — якесь кругле обличче, з вінком на голові вийшло з темряки... Довга предовга рука підносить віхоть до купи соломи... Огняний язик лизнув жовту кучугуру, підібрав ся крадькома далї у гору, забігав зайчиком на самому вершку — і посунув поза купою огняною хвилею. Разом вся купа палахнула шугнуло полумя в гору, розійшло ся зарево на всї боки... Кругом його — наче мак зацвів, обступили дївчата. Виблискують проти огню радістю їх здивовані очі, зеленїють вінки на головах; цвітуть на квітках розмаїті квітки...

„Та купав ся Йван,
Та у воду впав....
Купала на Йвана!..“

Оголосила ся околиця тонкими дївоцькими голосами...

Кругом багаття заметушили ся люде. Якісь темні марева перелетїли через багаттє на той бік; за ними поспішають другі; других наганяють третї... Заходив вітер; захитала ся огняна купа; просовує огнище червоні язики вгору... А так, з боку, широко роскинувши густі віти стоїть заквітчана Маринка — мов нерощесана дївка роспустила довгі коси... А навпроти неї — Купало: розставив широко руки, мов наміраєть ся через огонь Маринку обняти...

— О-о! Вже почало ся Купало! — побачивши огнище, загомонїли в селї. І все село повалило на згірє, подивити ся на молоде грище.

Кого тут тільки не-було? — Старі дїди й баби; поживші чоловіки й жінки; молоді молодицї з дїтками кругом себе, або з малими немовлятами на руках... Сказано: все село вилїзло на гору! А з другого боку гори вийшла Сурка з черідкою жиденят — подивити ся на мужичі забавки, — а Хведір Нужда, панський кучер — кум і далекий родич Ковалїв — з своєю жінкою Уляною, котра вела за ручку пятилїтнього сина Івася. Навіть сам Лейба вийшов з млинів на греблю, став посеред неї — і позирав вподовж річки яструбячим оком, щоб, бува, не случилось чого...

— Сцо це у вас за свято? — питає поважно Сурка, підходячи до Уляни.

Уляна почала розказувати... Давнїй обряд якоїсь давньої віри, стерявши душу, переходив з роду в рід, розгублюючи по троху і свої старосвіцькі звичаї. Не дивно, що Уляна сама ди-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вила ся на те стародавне свято, як на якусь молодечу забавну — і жалкувала за тим, як колись святкували Купала.

— Тоді зовсім не так було... Тоді — свято було. А тепер що? — грище.

— І на сцо воно? до цього воно? — допитувала ся Сурка.

— А Бог його знає... Так годить ся! — тільки й зуміла пояснити Уляна.

Сурка не переставала дивувати ся. Уляна з якоюсь темної віри в душі, розказувала їй, що ся Іванівська ніч — не аби яка ніч! Сеї ночі у лісї дерево з міста на місто переходить, лист розмовляє з листом, травина — з травиною; скотина з скотиною... Се тільки одна така ніч і здала ся на увесь рік, що й живе й неживе розмовляє!..

— Як се воно говорить, коли в його нї язика, нї рота? — сміеть ся Сурка.

— Піди ж ти! А, кажуть, говорить... Були такі, що й чули. Не кожному те дало ся, а були такі. От: хто — кажуть — підстереже, як папороть цвіте, та зірве той цвіт, — той все чує, все знає... Грицько Коваль — той, либонь, знає... через те він і од гадюк шепче, і у хворобі часом помагає.

— Скода, що він спить у синку пяний, а то б він росказав нам, як те листя говоре!.. — сміеть ся Сурка.

Івась стоїть тут же біля матері, пильно дивить ся їй в очі, слухаючи, що вона росказує... Ось повійнув легенький вітрець. Зашуміла листва у панському садку, зашелестїла травиця на горі... Івась, як опечений, кинув ся:

— Мамо, мамо! — скрикнув він, хапаючи матїр за руку. — Я чую, як листя розмовляє... Он бач: трава хитаеть ся... Бач? то вона щось каже до другої... Що то вона каже?

— Як зе вона казе? — питае Сурка, дивлячись з усмішкою у розгорілі Івасеві очі.

— Тільки: шу-шу-шу-шу... — одказує той, похитуючи головою.

Сурка й Уляна засміяли ся.

— Ох, ти, мій розуме, розуме! — зітхнувши, сказала Уляна і погладила сина по головцї.

А Івась — одно: що, та що травиця каже?

— Що ж вона каже? Я не розберу, що вона каже... Може ти розбереш, — то слухай та й нам роскажи.

Івась навсправжки наставив уха — слухає...

А се зразу наче прорвало... Несамовитий крик, гук, ляск, зірвав ся коло огнища — і роскотив ся луною між горами.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Маринку... Марйнку нашу вкрали!! Ось вона... ось-ось-ось ваша Маринка! — одгукали ся хлопцї.

Почув ся тріск деревини, хлюскання води, біганйна... То хлопцї давай ламати гілля й кидати в воду...

Гілля тихо попливло за водою...

„Утонула Мариночка, утонула —
Тільки її кісонька зірнула“...

заспівали передні дївчата над водою, проводячи очима потоплене гілля.

Поки коли річки прощали ся з Маринкою, — купка дївчат десь видрала другу деревину, устромили знову біля Купала і знову заходили ся квітчати.

— Дївчата! Годї... Нехай беруть собі ту Маринку... То — нелюба Маринка! Ось наша люба стоїть... ось вона!!

І знову всї дївчата зібрали ся до купи. Хлопцї підкинула соломи в багаття. Огонь знову шугнув у-гору... Знову заголосили: „Купала на Йвана“. І знову через високе óгнище застрибали чорні тїни.

— Цом ти туди не йдес стрибати? — питає Івася Сурчин син, Лейзор, довго й прйкро дивлячи ся на зашáрене Івасеве лице.

Івась глянув на його, перевів очі на матїр — і скрикнув:

— Мамо! ходїм!

— Куди?

— Туди — показав рукою на óгнище.

— Там тебе, малого, задавлять, — сниняє Уляна.

— Ходїм-бо! Я зблизька подивлю ся... Ходїм! — крізь сльози упрохує матїр.

З низу донїс ся дїтський голос: „Купала на Йвана“. — „Другі ж дїти грають ся, скачуть, — подумала Уляна: поведу вже свого“. І, взявши Івася за ручку, бережно повела його в гори, через греблю, на той бік, близче до óгнища.

А там — народу, — аж землї важко. Старі спустили ся з гори, стоять купками та дивлять ся, як мала дїтвора, мов черва, веть ся коло них, ганяє одно за одним на ввипередки, гукає, регоче... Трохи старшенькі — геть одрізнили ся в сторону, устромили високу кропиву в землю, несамовито скачуть через неї. Один, як муха, перелетїв, тільки пятками, мов долонями, ляснув об землю по той бік; друга зачепила ся запаскою і зломила вер-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шок кропиви; третій — з прожога сам наскочив на зламану жигавку — і засичав, пожаливши ноги...

— А що — доскочив меду?! — засміяли ся ті, що перескочили. — Тай — лаеть ся... Він би плакав, — та соромно: стоїть, тільки чухаеть ся...

Івась пильно-пильно на все те дивить ся. А се, зразу, як очистило ся місце біля кропиви, — так од матері й дреманув — Уляна за ним кинула ся: — „Івасю!.. Івасю!..“

А Івась — стриб! та вже з того боку сміеть ся.

— Я вмію добре стрибати. Я не пожалюсь, — хвалить ся матері і наміряеть ся з того боку на сей перескочити.

Уляна сварить ся, вмовляе завертае... Та вже другі жінки: — „Що се ти, Уляно? хай дитина пограеть ся, пострибае... не спиняй!“

Уляна одійшла і забалакала ся з жінками. А Івась, як той вихор, то відсіль, то відтіль літае... Ніхто з однолітків не підскочить так високо, не стрибне так легко, красиво... Такий меткий, такий жвавий! Мати иноді гляне на його, і усміхаеть ся од радощів.

Ось хтось з парубків вихопив з огнища куль горілої соломи, тай кинув між дітвору.

— А ну ще!.. Скачіть через огонь!

Дітвора кинула ся... Івась і собі не одстае. Розмарив ся розгорів ся: лице, як сапян; очі блисятть; з лоба піт так і капле; а він — мов те козинятко, скаче — басуе... Кругом оступили люде; тупцують ся, переходять з міста, на місто — од дітвори до челяді, од челяді до — дітвори. Байдуже їм, що вже давно сонце сіло, — що небо напялось темно-синім наметом, що по йому розсипано безліч ясних зірочок, наче блискучих цвяшків... Зелені луки, польові лани, красноярські гори — все те закутало ся у темряву ночі. Повний місяць викотив ся з-за лугу, позирнув крізь садове дерево на річку, — одкидае від себе кружлясті плями біловатого світу... Ось — одна з нього искорка упала на темну річку, закрутила ся зверху по воді, тай опустила ся на саме дно. Мов навздогінці за нею, стрілою летить ясна смужка, черкнула ся об воду, заїскрила, заграла — і зникла, наче втопила ся в глибині. А трохи згодом, з самого споду водяної темряви, показав ся повновидний місяць, і, усміхаючи ся, глянув на свого брата, що на небі... Безмірний стовп ясного світу — од землі до неба — поеднав їх... Захитавшись трохи по темному шклу річки, — він так і не сходив вже з її сонної хвилі...

Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Гора, де стояло село, освітила ся місяцем. Облиті біловатим світом, вирізувались ясно на горі біленькі хаточки; чорніли виразно тини та ями... Луг — наче инієм вкрив ся... Панський садок потемнів — чорною марою заглядає у річку, у ставок, купає на дні своє розлоге гілля... На млинах вода шумить, стогне, рокоче... А там, на другім боці, палає огнище, стрибає через його челядь, з піснями, з гуком, та реготом... Маринка стоїть, дивить ся — і стиха похитує роскуйданою головою; а Купало сміеть ся до неї, обіймищем розставивши руки...

— Дівчата! Дівчата! — доносить ся голос. — Нуте гадати!

— Як?

— На вінку, на воді. — Давайте загадаємо: хто швидче вмре, хто жити буде.

Десь узяв ся здоровенний вінок, і невеличкі воскові свічечки. Дівчата обтикали вінок ними, запалили їх і бережно понесли гуртом на річку.

Тихо гойдаеть ся здоровенне кружало на сонній хвилі, посовуючи ся вперед за водою... Рівно горять невеличкі свічечки кругом його, пускаючи од себе по воді довгі стрілочки ясного світу. Колишеть ся вінок на воді, колишеть ся й світ за вінком, одпливаючи геть од берега. Дівчата мовчки на моріжку... Кожна очей не зводить з своєї свічки. Кругом все унишкло, притаїло ся... дух захоплює в грудях... Ось крайня свічечка захитала ся, зашкварчала — і сторч полетіла в воду...

— Параско! Параско! То твоя свічечка! — Скрикнуло разом кілька голосів. — Сього року тобі вмирати...

— О-о! То — Палажчина, — непризнаеть ся Параска!

— Як раз! — одказує та. — Моя он зігнула ся трохи на бік.

— Та ні! твоя, твоя...

Ось і друга свічечка погасла.

— А то чия? — Маріїна!.. От-так! Не буть тобі, Маріє, з Хведором в парі: умреш сього року.

— Я не хочу вмирати, — жартує та.

Ось-де не взявсь вітрець: дмухнув... і одним махом усі свічки погасив.

— От-туди! усі помремо! усі помремо!! — загукали дівчата.

— Та вже ж помремо: до віку не будемо жити.

— Гаразд, що усі разом, — жартує хтось: — не скушно буде на тім світі.

— А поки ще те буде — обізвала ся Марія: — ходім до хлопців, погуляємо вкупі.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Добре — ходім. Хто з нами?..

І вся зґрая дівчат полетіла од води до óгнища.

А там — парубки розвели багатте ще вище — вище Купала сягає, а вони наміряють ся через його стрибати.

— А хто, дівчата, з нами? — закликують.

— Дівчата! Хто з хлопцями? Попарно!.. Попарно!.. Хто перескочить щоб нерозняли ся руки, — тим у парі бути.

Почали парувати ся. Тій бажаеть ся з Василем, а другій — з Ониськом, третій з Хведором. Хведорові, навпакú, хочеть ся з Марією; Василеві з Гарпиною; Ониськові — з Івгою. На силу попарували ся!

Полетіли пáрами. Дівчата, стрибаючи через високе багатте, виривали ся; хлопці удержували — не пускали. Одні, меткійші, перестрибнули; другі подали ся назад; а були такі, що прямо в багатте...

— Ага... га! підсмалили ся! — гукали на сих з усіх боків.

Крик, гам, регіт... Луна, як навісна, гогоче по-над річкою, беть ся об гори озиваеть ся в лузі — і знову вертаеть ся річкою до челяді...

Брало ся уже за північ.

— Годі! цур йому! Хай молодіж гуляе, а нам час уже й спати, — кажуть чоловіки жінкам — і повертають разом до-дому.

Гора потроху почала пустіти, став і низ утихати, — ще тільки гомін біля Маринки та Купала. Догорае тамечки остання солома; світ од багаття ужэ не вихорить ся вгору, а трусить ся, наче змерз, на самій землі. Місяць уже опинив ся посеред неба — як лебідь той, плавае по синьому морю — нема йому впину, нема заборони! Стелеть ся він білим світом по землі, блищить холодним шклом по річці... А з річки, з її чорної тихої хвилі, то там, то сям, зриваеть ся жмут білого пáру — і тягнеть ся вподовш течії, схиливши вершок нá бік...

— Час, дівчата, Маринку ділити! до-дому пора! — загомоніли з дівочої купи.

Зашуміло листя на Маринці, затріщало гілля...

Кожній треба, хоч невеличку, гілечку дістати, кинути на город, щоб огірочки породили...

Хлопці, тим часом, заливали óгнище.

Уляна була уже дома, вкладала Івася спати, як донесла ся до неї з того берега гуртова пісня

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Ой брат сестру вбивать хоче...
Сестра в брата прохала ся:
— Мій братїку, голубчику!
Не вбивай мене у лїсочку —
Убивай мене в чистім полю...“

То красноярська челядь, одсвяткувавши Купала, вертала ся до дому.

А Івась, гарячий як огонь, лежав на полу біля матері та довго ще росказував, як він стрибав добре... Вище його — нїкто не скаче.

III.

Уляна не стара ще молодиця — лїт не більше тридцяти, а з лиця зовсїм бабою виглядає. Вона з сусїднього села Яресьок — убогого козачого роду. Чи думало ся їй, молодій дївчинї, що доведеть ся своє рідне село кинути, по світу тягати ся? Не думало ся, не снило ся, — а довелось! І треба ж було лихій долї піднести сього Хведора?!

Яке призвище було у Хведора Нуждй, така його й доля. Він таки з красноярцїв. Здаєть ся, родив ся й виріс у дворі. Як вийшла воля, він ще молодий був. Круглий сирота, не маючи нї роду, нї пристановища, окрім панської конюшнї, — він вибув на ній два срочні роки, та й покинув панське дворище. З одними міцними руками пішов він по людях за наймита... Пішов, одначе, не зразу. Перше хотїв у кузню до свого далекого родича Грицька Коваля: думав ковальству навчити ся. Одначе ковалем не став! Як вигнала вода по веснї з кузнї дядька, — Хведір не знав, де себе й подїти. Та пішов у гóрод найматись — по двóрах тиняти ся... У того на рік стане — не гарно; у другого — ще гірше; у третього — витерпіти не можна...

Служив він і по панах, служив і по жидах, і по купцях... Всюди погано!

А лиха доля не дивить ся, що йому погано: нужда та недостача однó ганяє його по його наймах!

Прибив ся якось Хведір до Яресьок, став у богатого козака за робітника. Та там ото й спізнав ся з сусїдською дочкою Уляною. Молодий та здоровий, він зразу кинув ся у вічі Улянї. Та й Хведір підглядїв в Уляни свіже личко, й чорні брови, й карі очі з густими віями, і голос гнучкий та пріязний... Усе, як треба в Уляни, — тільки достатків нема! А багато їх у козачо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

го наймита? І от, не довго думавши, засилає Хведір старостів до Уляни.

Так же старі її спершу не тії заспівали: — „Чи видано, чи слихано, щоб за чужою попихача та козачу, хозяйську дочку віддати?! — За те Уляна — в одну шкуру: „Коли за ним не буду, то ні за ким! Шкóда батькові та матері своєї дитини; жаль її краси молодої, що може, цілий вік у злиднях та недостатках прийдеть ся зносити. А Уляна одно своє... Подумали ще старі, поміркували:

— Вона ж у нас не одна — ще три на-готові, одна одну наганяє... два парубки — женити пора... Як одкинеть ся Хведір, — хто її, безприданницю, візьме? А може їй добре доля послужить?.. Хіба не бува так, що йде за наймита, а будуть чесно жити, робити — хазяїнами стануть? „Не роди ся багатий, а роди ся щасливий“.

— Як хоч, — кажуть, — дочко: сама на себе жалкуй, коли на біду наскочиш!

А Улянї де вже журити ся! Така рада та весела, як не скаче... Незабаром їх з Хведором повінчали. Пристав він на якийсь час, до тестя, в прийми, — та там і осів. Зажили собі мирно, спокійно... Та як же з Хведором покою не бути, коли він такий тихий та слухняний.

Сказано: хоч його в ухо бгай! Старі заспокоїли ся. Уляна не жалкує. Заробляє собі з чоловіком на чужій ниві з снопа шматок хліба, та з того й живуть. Не багато й тих достатків, а все таки є що жувати!

Минув рік. Родив ся у них син — щастє для матері... Носить ся Уляна з Івасем — не знає де його положити, посадити...

А Івась як на те — такий болїзний, такий крикливий та вередливий удав ся. І в день кричить, і в ночі зіпає... Не раз і не два приходило ся Улянї через той крик гіркими вмивати ся! То брат жалїеть ся, що „отой жéлепень покою не дає“... То сестра, з серця, обізве „ирóдом“... Уляна спалахне, а сестра собі, — та й счеплять ся... Лайка, сварка! — Поки ж старі жили — якось розводили миром. А як померли, брати та сестри Улянині й заковерзували: — „Або не живи у нас, або дитину свою де дїнь!“ Тяжко матері таке слухати од своїх крéвних... І Хведорові не легко! — Коли б своя хата, хоч на розпуттї де одним одна невеличка хатина, — вони й тій би були раді, як своєму щастю!.. А тепер — куди ти підеш? де дїнеш ся... та ще з малою дити-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ною?“ Пожовкло, осунулось молоде Улянине личко од таких думок та гадок, стухли блискучі очі, бабою виглядає з-під очіпка молода ще молодиця! Та й Хведір подав ся: згорбив ся, зморщив ся, опустив ся... Чи то диво: цілий день у роботі, а в ночі думка гризе: і того немає, й того недостає... А тут ще хатній клопіт та сварка... здаєть ся, забіг би без вісти!

Терпів Хведір ще за рік, — та й не видержав... Прочув, що красноярський пан — його ж таки й пан — шукає собі кучера і куховарку. Він пішов, та й наняв ся. І попустив вже трохи, аби тільки вкупі з жінкою... Село знакоме, робóта... А Уляна на все згодна; їй аби тільки щоденної жизні здихатись! Перебрали ся вони незабаром у Красноярку. Одвели їм у дворі просторy хату — колись дворницьку, з великими вікнами, з дощаним долом; одправили вони молебень, та й оселили ся. Спершу було аж страшно Улянї, як останеть ся вона самотою у таких вавилóнах. А проте й добре: тут вона сама собі господиня! Ніхто не заборонить їй, де хоче — поставити, як хоче — положити... За все б, за все гаразд, коли б тільки робота Улянї не така важка. А то — двірня велика! Наймити, наймичкй... попотягай за них страшні золїнники через силу! Так иноді натужить ся Уляна, що цілий тиждень спини не розігне. А в лїту — не одно дїло Улянї. Попорала ся коло печі, видала обід, поперемивала посудину, — іди ще на город з сапою... грядки полоти! Хоч як спина болить, — іди! Коли погнала лиха доля у найми: не сидїть тобі, зложивши руки! Наняв ся — як продав ся... Сказано: дихнýти Улянї нїколи.

Тільки її й тїшить, що Івась. Він собі на просторі підріс, викохав ся, вимастив ся... Така з його красива та утїшна дитина! Личко — свіже; волоссє на голові — чорняве; очі — материні: темні, великі, блискучі. Пан иноді стріне його на дворі (своїх не мав, давно з жінкою розплював ся) — до себе прикличе, шага або копійку дасть, скубне злегенька за чубок; і підставляє руку цїлувати... Івась — не так, як другі — не дивить ся стовбура в землю, — нї! Він своїми карими очима трохи у чужі не вскочить... Він роскаже: і щó їв, і щó мати варила, і щó де бачив або чув... Утїшна, розумна дитина! Уся двірська челядь любила Івася: всї ним втїшались, жалували, гостинцїв давали... Одна тільки клюшниця Марта не любила його. Та кого та клюшниця любила? Не було того в дворі з челядї, кого б вона не підцьковувала панові... А подивиш ся на неї: здорова, кра-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сива, очі бере на себе! Сій тільки — думаєш — жити й добро робити... Та ба!

Вернувшись з Купала, приспала Уляна Івася, та й сама коло його заснула. Прокидаєть ся в ночі, полапала — чи не розкрилось воно? Аж Івась гарячий, як огонь... Уляна собі не довіряє — ще раз прикладає руку до чорнявої головки... Так од неї й пáше! — „Боже ж мій! — думає вона: — се воно розпарилось коло води на огні, вітер повійнув — воно й добуло собі хвороби“. Та ще дужче притаївши дух, стала вона прислухати ся, як дитина дише... Івась дихав важко, хрипло; гаряче полумя пашіло з його роскритих уст... А се перед світом — Івась кашлянув. Раз кашлянув... вдруге... Уляна сама не своя. Схопила ся з полу. Розбудила Хведора — з лави... Запалила каганець. Стоїть над пóлом, трусить ся, мовчки дивить на сина — наскрізь би продивила ся! Чує страшний писк у невеличких дитячих грудях... і сама гаразд не знає: відкіля ота пискóтнява — чи з Івасевої грудки, чи то з її серця?..

Хведір собі тупо дивить ся на дитину — слова не вимовить. А на завтра треба йому коней годувати — з паном у город їхати на мировий зїзд... Скільки то там прийдеть ся пробути? — думає Хведір... Иноді зїзд тягнеть ся днів три, чотирі... Ну, а на Петра у гóроді ярмарок. Що, як пан і на ярмарок останеть ся?

Од таких думок Хведорова голова пішла ходором... Він глибоко зітхнув і вийшов з хати.

Чи засипав коням вівса, чи ні, — знову увійшов в хату і застав Уляну на тому самому місці, де кинув. Хведір став біля неї пóруч — плече з плечем, наче молодий на рушнику з молодою... Голова його повисла на грудях; він стояв мовчки, не глядів ні на жінку, ні на сина...

— Хоч би тобі не їхати, Хведоре!.. — якось боязко, наче крізь сльози простогнала Уляня.

Хведір тоді тільки помітив її.

— Коли ж сказано їхати... Не можна! — гірко одмовив він і, повернувшись, знову вийшов з хати.

Уляна росплакала ся... От коли вона навсправшки дізнала, що то — „чужий попихач“, наймит!

Сонце вже геть підбилось і весело заглядало крізь пóкутне вікно у хату, мов намірялось освітити темну бýдущину жильців її...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хведір швидко вернув ся.

— А що?.. Поїдеш? — стріла його Уляна.

— Поїду... Прохав ся... Не можна каже... завтра мировий зїзд — сьогодня треба тáмечки... Без його й зїзду не буде... Не можна!

— Що ж менї, Хведоре, безталанній робити? — побиваеть ся Уляна.

Ти б збігала до Вовчихи-знахарки: може, вона порае що... Я погляжу Івася, поки ще їхати.

— Ну, то посидь — я збігаю...

Уляна вийшла. Хведір приступив до полу, довго дивив ся на хворого сина; далї присїв на крайню дошку, потупив у землю очі, сидїв — нїмий, як стїна, — сумний, як ніч.

— Мá-мо! пи́-т-ки, — тихо промовив Івась.

Хведір кинув ся за кухлем... „Господи! і де той кухоль? і чого він стоїть у сїнях?.. Чому він не в хатї?“ Він приніс з сїней свіжої води; нахиляе кухоль до попалених смагою дитячих уст.

— Пий, сину... Се — я... Пий на здоровя!.. — приказуе Хведір, а кухоль в руцї у його так і ходить ходором...

Івась, не одкриваючи очей, сьорбнув невеликий ковтóк води, — і похлинув ся, закашляв ся... Хведір одняв кухоль. Заливний хрипячий кашель, з якимсь незвичайним пи́ском, душив малу дитину. Хведір ще дужче насупив ся — і мовчки поставив на край полу кухоль з водою. Кашель незабаром стих; Івась знову забув ся — лежав та тільки важко дихав... Хведір добре чув: як у Івасевих грудях сопло́ та пищáло...

Вернулась Уляна.

— А що? — підвівши голову, питае Хведір.

— Казала: зай...

— Дядьку Хведоре! дядьку Хведоре! — не дав доказати чийсь несподїваний клич — з-надвору. — Казав пан коней запрягати!

— Зараз, зараз..., — кинув ся Хведір і швидко вийшов з хати.

Незабаром почула Уляна, як телéнькнув дзвінок раз.. вдруге...

— То він корінного запрягае, — подумала Уляна.

Через який час, рипнули хатнї двері — і показав ся Хведір.

Мовчки він скинув стару свиту, надїв синїй армяк, взяв про запас од дощу кабеняк з кобкою, підступив до полу — тай уставив смутні очі на сина... Що тодї думав Хведір?.. що в його серцї робило ся?.. Хто дїтей мае, той знае. Хто не мае, — тому не роскажеш словами. Постоявши трохи, Хведір глибоко зітхнув

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і перехрестив здалека сина; сам перехрестив ся; глянув жалібно на Уляну; сказав якось глухо: „Прощайте!“ і мерщій вийшов з хати.

Уляна плакала.. Ось уже голосно й часто зателенькав дзвінок; загуркала повз вікна бричка.

Далї Уляна нїчого не чула, — страшний хрип та писк, заливні заводи кашлю все те разом покрили... Вони — одні тільки вони! — учувались Улянї навіть тодї вже, як і затихли. „А ще ж то треба й обід готовити!..“

Після обіду, котрий не знать як зготовила й видала Уляна, прийшла баба Вовчиха — стара, суха, довга, мов висушена тараня, з витрішкуватими круглими очима... Увійшовши в хату, вона перехрестила ся і зняла свої непривітні червоні очі на дитину. Потім полапала сухою холодною рукою за головку, за шийку... зітхнула. Івась прокинув ся, закашляв ся... Він аж посинїв од натуги, на шийцї жили налили ся кровю — аж почорнїли...

— Трудно йому... трудно!.. — похитуючи головою каже Вовчиха. — То йому з пристріту... з уроків. Он, як йому шийку обложило!

— Бабусю, голубочко! що ж менї робити нещасній! порайте!

Вовчиха позіхнула на ввесь рот.

— Можна, дочко... можна... Од сеї хвороби тільки лїкарство й є... Треба, дочко, щоб батько, або мати своїми руками рака піймали та вибрати жовна, — та одшептать... завязать недужому в пазуху... як рукою здійме!..

Де ж нам того рака узяти? Ще хоч би Хведір... пішов би до Лейби... заплатив би вже, щоб піймати... А я... що я сама зроблю?!

— Так, галочко, так... Шкода, що чоловіка нема!.. А швидко вернеть ся?

— Хто його знає... поїхав з паном у город, на мировий зїзд. Може, пан і на ярмарок зостанеть ся...

— Шкода!.. А то б зараз помогло... Ну, та, може, ще Господь його подержить на сїм світї, поки Хведір приїде... А тепер — прощай, дочко!.. Як вернеть ся чоловік та піймає рака, — щоб зараз же принїс менї: я одшепчу жовнята... Кажу, як рукою здійме!

Осталась Уляна сама собі в хатї над болящою дитиною. Вона б не тільки рака — вона б свого серця влупила та дала, коли б тільки йому полекшало!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Настала ніч! Івасеві ще гірше... Горить дитина — доторкнути ся не можна! Трудно йому дихати: чутно — в горлї щось здавлює... Ходить Уляна по хатї, ламає руки, молить ся — просить у Бога подержати сина, поки батько... Господи! Хоч би Хведір... Хоч би він швидче! Хоч би живого застав...

Так її на ногах ніч захопила: так і ранок застав. Ще дужче постаріла та пожовкла Уляна. Лице аж позеленїло, щоки усмоктались в середину, очі впали, припухли от слїз та безсоння; неросчесана коса вибиваеть ся з-під очіпка, лїзе у вічі...

Минає день... другий... Івасеві не легшає, а Хведора немає! Ходить Уляна — сама не своя. Уже й не плаче, а тільки важко зітхає... Легко сказати: три днї промучити ся, три ночі крячкою просидїть над хворою дитиною! — „Ще й кріпка ся Уляна, ще й здорова вдала ся!“ — дивують ся дворові наймичкй, що забігають ввечері, після роботи, до Уляни в хату — довідатись: що там? — Вони, молоді, ще не знають, що то не сила, не здоровя держить Уляну на ногах: то держить її гаряча материнська любов!

Над вечір третього дня заходить Грицько Коваль — кум, хрещений батько Івасів.

— Здорова, кумо! Прочув: хрещеник недужий, — прийшов одвідати.

— Спасибі, куме! — одказала Уляна.

— З чого се йому? — пита Грицько.

— Господь його знає... Баба Вовчиха каже: з пристріту, з уроків...

— Не слухай ти її, кумо... бреше!

Уляна глянула на Грицька, наче вивіряла: чи правду він каже? — І тільки тодї помітила, що той хлебеснув уже.

— Що се, куме — нора прийшла? — питає Уляна.

— Шабаш! — кинувши шапку об землю, скрикнув Грицько.

— Годї! Так мене кумо, коло серця смокче... так смокче!! У-у-у! — загув Грицько і, заскреготавши зубами, зо зла посварив ся кулаком у ту сторону, де панський будинок та гребля. — Вони мене, Уляно... вони мене довели до сього!.. Прокляті!.. каторжні!.. Бога у них в животї немає... Ну, що тепер я? коваль?.. А кузнї що весни нема... А їсти менї й весною однаково хочеть ся, як і зімою... Пан підвів... Жид обдурив... всю громаду обдурив! Наплюєш менї, кумо, тодї серед оції лисої голови — показує на лисину — коли чортів жидюга не одурив!..

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Та Господь з ними, Грицьку! — перебиває його Уляна, знаючи, що аби Грицько завів про кузню — вже лайки не переслухаєш... — За те Він їм і оддячить....

— Він?.. Чому ж Він їм досї не оддячив?.. Вже б же можна сторицею... А Він мовчить... Видно, і Бог той панський та жидівський, а не наш...

При сїм слові Грицько задумав ся... Уляна важко зітхнула.

— Мà-мо! пи-ки! — простогнав Івась.

Уляна кинула ся з кухлем по воду у сїни.

— Пити хочеш, сину? — підступивши до хворого, спитав ся Грицько. Пий на здоровя!.. Ач, як спога́нїв!

— Страшний став... такий страшний! — одказує Уляна, напоївши хлопця. — Хоч би Хведір швидче вернув ся...

— А він що? — руки підложить?

— Та вже ж... хоч живого побачить!

Грицько махнув разом головою і рукою.

— Та гляди, лишень, кумо: чи не краще на тім світї? Мале умре — менше лиха знатиме... Хіба красне життє наше?

— Так то воно казати... А чи легко материнському серцю?

— Наплюй!

— „На що наплюй?“ — почув ся ззаду їх сторонній голос. — Зирк! Аж клюшниця Марина. Уляна затрусила ся...

— А хоч і на тебе! — одрубав зразу Грицько, сердито блíкнувши очима, — щоб не підслуха́ла... Думаєш — велика панї?..

— „Ти, видно, давно на цепу був?“ — уколола Марта.

— Поздоров, Боже, нашої клюшницї Мартї: такої чести хоч кожен день то заслужиш!

— „Коли залив очі, то мовчав би!“ — скрикнула, почервонївши, Марта. — „А ти чому не виходиш третїй уже день на горо́д?“ — обернулась до Уляни.

— Ви ж бачите моє лихо, — каже Уляна, вказуючи на дитину: йому так трудно... ледве дише!

— „Наплодите, та й панькай ся з ними... а панська робота стій!“ — виговорює Марта.

— Звинїть пожалуста, — каже Грицько, усміхаючись і вхопивши в обидві руки свою голову, почав її нахиляти. — Я думав: хто се? І не пізнав, дурний, що се не шолудива дївка Марта, котру одходи́ла моя покійна мати, а панська... клюшниця Марта!.. П-ху!

Марта блíкнула на Грицька, що пяний стояв коло неї і, усміхаючись, кланяв ся. — Тільки гострий погляд показував, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

робилось у її серці. А Грицько одно — ходить за нею, та кланяєть ся...

— „Чого ти причепив ся до мене, пянюго?“ — не видержала і на всю хату скрикнула Марта.

Івась злякав ся, кинув ся, — і залив ся кашлем. Аж Грицько отетерів, почувши таку пискотняву та хрипотняву в дитячих грудях! Уляна кинула ся до сина впила ся у його мутними очима, мов прохала: „Господи! зніми з нього хоч половину того лиха, та перенеси на мене... Не муч тільки його так... не край мого серця..

Марта — як непримітно ввійшла, так непримітно й вийшла — мов тінь промайнула по хаті. Коли Івась вгамував ся, а Грицько з Уляною оханулись — Марти вже не було...

— Не жилець він, кумо!.. Ні!.. не жилець! — промовив, махнувши рукою, Грицько. — Такий кашель і в старого печінки одібе. Таке було і з моїм... не видержав! Прощай, Уляно! Господь з тобою! — І, коливаючись, Грицько подибав з хати.

Мов хто серпом різнув по серцю Уляну — так ті слова Грицькові! Вона бачила сама, що Івась ледве дише... а все надіяла ся! Тепер — надія та, що жила в куточку її серця, котра його гріла й живила, — стала меркнути, холонути, як похололи в неї руки та ноги... Вона вхопилась за свою годову, здавила її холодними долонями... „Що мені робити, бідній?.. що почати безталанній?..“ І, накинувши на опашки ту стару свиту, що Хведір скинув, — вибігла з хати...

Рядом з панським двором, тин з тином — жив батюшка, отець Хведот. Високий, пузатий, з червоним, як ріжок лицем, з сірою по пояс бородою, — він, після вечерні, сидів на дубовому тесаному стільці і пив чай. Піт заливав йому очі, стікав по бороді, падав до долу... Отець Хведот на те не потурав — і знай сьорбав чай, котрий йому наливала його невеличка суха матушка.

— Ще питимеш? — пита попадя, після пятого.

— Наливай, наливай!.. Добре потом пробирає!.. — І взявши рушник з столу, отець Хведот почав утирати лице.

У той саме час завалувала собака на дворі.

— Когось несе лиха година! — промовив отець Хведот, приймаючись за шостий стакан чаю.

— Та щось давно й не було нікого. Стецькова жінка ходила на вазї.. Може, від неї — хрестити, — угадувала матушка.

— Ну, я вже на того Стецька гострю зуби!.. Прохав, бісового квача, ще з осені орати нивку... „Ніколи“, каже. — Настала ко-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

совиця. — Ти ж, кажу, хоч косити прийдеш? — „Хоч би, каже, з своїм упорати ся“... А де в його те сїно?... Аби чим одговорити ся!.. Підожди ж, думаю, піймаєш ся й ти менї: стане тобі шкурка за вичинку!

На кухнї почув ся гомін. Хтось усилковував ся пройти у горницю. Наймичка не пускала: — „Ти куди лїзеш? дай хоч чаю напити ся!“

— Хто там такий? — обізвала ся попадя. — Пусти, Параско.

У хату вступила Уляна — роспатлана, блїда, тремтить усїм тїлом.

— Здрастуйте, батюшка! — уклонилась трохи не в ноги.

— Чого?

— Синок занедужав... Ледве дише третїй день... Прийдїть, батюшка, причастїть!

— Ти відкіля?

— Я — з двору... Хведорова жінка...

— А-а... Се того Хведора — кучера? А ти знаєш, що твій чоловік досї не оддав менї карбованця за молебен, що правив, як ви сюди перейшли? Тодї сам пан прохав, обнадежив. Ну, думаю: одправлю вже... Аж ось — котрий год — нї куе, нї меле!

— Батюшка! коли б же ми вільні... своє мали... А то — де нам у наймах взяти?

— А панського добра мало крадете?

— Хай над тим ворони попокракають! — одказує, спалахнувши Уляна.

— Ну, добре... Піди ж попереду принеси менї карбованця, та тодї приходь із сином.

— Синові пятий годок... Не донесу, батюшка...

— Уже ж і я не піду! — Віддайте хоч те, що винні остали ся.

— Копійки, батюшка, мідної за душею немає... Вовчисї останню сороківку оддала... Може у Хведора є... Так-же на лихо наше — Хведора дома нема!

— Ото ж, як Хведір вернеть ся, — тодї те й буде. А тепер з Богом!

То блїда, а то, як стїна біла, вийшла Уляна з попової хати. Нездужа — не то клясти — слова вимовити. Сльози так і душать її, так і заливають очі... На силу втрапила до дому.

Івась тихо лежав, водив по хатї очима...

— Сину мій — лихо моє! Від нас не тільки люде — сам Бог відцурав ся! — заголосила Уляна, припавши до дитини.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Івась притулив ся до неї, обвів своїми гарячими рученятами її холодну шию, цїлував заплакане лице... Так минула й ніч; так застав їх і ранок ясний.

Потяг ся день за днем... А Хведора немає — та й немає.

Діждали Петра. День з ранку був ясний, погожий, сонце заранї схопило ся — і, червоне, котило ся по небу, угріваючи та припікаючи. Івасеві, з ранку, трохи полегшало: кашель улїг ся, огник спав, Івась забажав пити й їсти. Веселїйше глянула на світ Божий Уляна. Дворові молодицї утїшають: „А, може, дасть Бог, воно ще піде на поправку". — Знову ожила надїя в материнім серцї; знову душа її покійнїйша стала хоч трохи... За всї днї, Уляна на Петра, видавши обід, перший раз задрімала...

Одначе, незабаром прокинула ся. На дворі — парно — варко, дихати нїчим. Сонце, наче роскалена куля, стоїть серед неба та як приском палить; вітрець — а нї повійне: гаряче повітря а нї заколихаєть ся, нї поворухнеть ся... Тільки з далека темріє: нїби насовують хмари. Ось вони й ближче... забігають зо всїх боків. Темні аж синї, клекочуть вони та здіймають ся чорними клубками, котять одна навпроти другої — мов назброїлись супроти ясного сонця, як свого ворога! Темні паруси, наче довгі чорні рушники, спускають ся од хмар на саму землю... Десь у людей дощ іде... Треба і у нас ждати...

На дощ Івасеві погіршало: не дає йому нї дихнути, нї покійно полежати. Кашель бє його, підкидає, перевертає з боку на бік; горло наче чимсь залїпило — аж рве його: крівава слюна виступає на попалені смагою сухі губи, прокашляти ся — нїяк не здолає!

Над-вечір сонце зовсїм сховало ся; небо чорними хмарами замазало ся; чутно здалека грім; моргає блискавка.. Уляна ходить, як тїнь, по хатї; затуляє вікна, щоб не світило в очі. А блискавка, мов нарочне, раз-у-раз шарпає чорні хмари, чертить огненними стрілами: хмари то росходять ся, то сходять ся; борюкаєть ся світ з тьмою... Грім гуде, аж земля тремтить, — наводить страх на душу, обгортає холодом серця... Улянї страшно... тяжко... важко... Вона ламає сухі руки; читає молитви — і разом проклинає свою лиху долю...

На дворі потемнїло, як у ночі. Дощ лапастими краплями то там, то там пада. Суха земля зразу вбірає в себе великі бризки — тільки круглі слїди остають ся на версї. От з близька свіркну-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ла блискавка. Уляна затремтіла; у-віччю потемніло в неї. Гогонув грім... тріснуло, мов провалила ся земля... далї загурчало, рокочучи страшними перебоями... запахло сїркою, гаревом. Дощ линув, як з відра!..

Івася наче що підкинуло. Міцно стуляючи кулака і наливаючи ся на лицї кровю, він почав рвати... Крівава піна тяглась довгою смужкою з його роскритих уст... Уляна перелякала ся... Не знаючи як і для чого, вона стала бігати по хатї, ухопивши ся за груди, мов здавлюючи серце, з котрого лила ся її кров, її...

Аж ось почув ся з-надвору крик: „Їдуть, їдуть!“ Чутно, як хлющать по калюжах колеса, як хвиркають та сопуть конї... Ось загурчало по-уз саму хату... „Слава тобі, Господи!“ — Уляна й боса й простоволоса вискочила на-двір.

— Хведоре! Хведоре! Йди, Бога-ради, швидче! — стоячи на дощі, гукає Уляна, і махає руками, забувши, що тепер ніч.

— Зараз, Уляно, зараз!.. — почув ся Хведорів голос.

— Та йди швидче!.. Івасеві дуже погано, — крізь сльози Уляна.

Хведір, покинувши коней на дворника Карпа, мокрий як хлюща, пішов до хати.

Уляна вже була коло дитини і ламала руки, дивлячись, як воно метало ся, — як хапало ся рученятами за налите кровю лице... так силкувало ся викашляти ся!

Хведір, як укопаний, став біля полу і не спускав з болящого похмурого погляду... Вода тоненькими смужками збігала з його одежі.

— Івасю! що з тобою, дитино моя?.. — не швидко запитав Хведір, доторкнувшись своєю мокрою рукою до розпаленої голови сина.

Івась лупнув очима, — та не обізвавсь... Він дихав важко, хрипко...

Хведір безнадїйно похитав головою. З його смутних очей бризнула крапля до долу...

Хто одгадає: чи то холодна дощова крапля?.. чи то гаряча сльоза батькова?

(Далї буде).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:00 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІВ. СТЕШЕНКО.

Дзвони.

Хвилями срібними, гуками дальніми
Дзвони вечерні пливуть...
Ріжуть повітря ножами хрустальними
Перлами встелюють путь.
Стукають в серце струмками алмазними
Будять отруєні сни,
І виринають квітками прекрасними
Мрії — коханки весни.
Линуть ті мрії, єднають ся з гуками
В шлюбі палких молитов,
І розгортають над рідними луками
Щастя нову корогов.
Гей, прокидайте ся, люде потомлені,
Та одкривайте серця:
Хай в них весняні займають ся промінї
Світять, горять без кінця!
Хай заклекочуть пожежі котючиї
З крові та пломіню мрій!
Хай перетоплять на вчинки блескучиї
Клаптики ветхих надій!
Хай! Бо інакше морозом обвіяна,
Приспана снами земля,
Буде до віку тернами засіяна,
Наче забута рілля...
Висохнуть щастя джерела криштальниї,
Світлий перерветь ся гук...
І проспіва собі співи прощальниї
Серце, замерши од мук!..

Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

МИКОЛА ВОРОНИЙ.

На батьковій могилї.

Спи, батьку мій... В пухкій землї
Забудь всї болї, муки злї,
Всї кривди, що терпів на нїй...
Спи, батьку мій

Важкий тобі судив ся шлях...
Спочинь же добре по трудах, —
Ти заслужив спочинок свій...
Спи, батьку мій.

Творець, що нам дає життя,
Дає і втїху забуття —
Святий і вічний супокій...
Спи, батьку мій.

І я колись, отак як ти,
Дійду останньої мети...
Сьогодня цар, а завтра гній...
Спи, батьку мій.

Син кріпака, ти вільним став
І вільний дух в тобі буяв.
Твій дух живе в душі моїй.
Спи, батьку мій.

В огнї палає рідний край!..
Спи, любий мій, не потурай —
За тебе син полине в бій.
Спи, батьку мій.

Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

МИХАЙЛО РУДНИЦЬКИЙ.

Перед вступом до фільософії.

Є книжки з заголовком „вступ до фільософії“, які дають фільософію замісць вступу, або вступ замісць фільософії.

Ні одні ні другі не є гірші і хто зна, чи кращі є ті, що силкують ся погодити потребу вирішати невирішені проблеми з необхідністю пояснення: чому вони є проблемами. „Вступ до фільософії“ був би зовсім невинною, не небезпечною книжкою, колиб він був призначений для тих, які не почувають вже потреби вступати в світ фільософії. А проте він найчастійше пишеть ся для тих, які беруть його з вірою, що завдяки ньому війдуть до святині мудрости. Таку віру — одну з прояв молодечного ідеалізму, навіть найбільше наївного — може завжди зрівноважити досвід, що святинь мудрости є стільки, скільки є нетрів і блуканини між ними на шляхах людських пошуканок. Становище автора вступу до фільософії стає незвичайно важке, коли свідомість такої правди супроводить його пишучу руку. Коли-ж ні, то воно легке наче віра його читача.

Чим має стати для читача вступ до фільософії? — на таке питаннє може мати фільософ стільки відповідей скільки на запит: у чім завданнє і суть фільософії?

Тому найлекше бути автором вступу до фільософії нефільософові. Найкращий доказ, що ні один з великих фільософів не написав вступу до фільософії.

Кожний з них мусів почувати, що така праця або надто легка, або надто важка. Коли вступом до фільософії вважати огляд фільософічних систем, напрямків, ідей, понять, то се надто легко, бо при такому завданню можна полишити на боці питаннє: — чи людина, познайомившись з таким оглядом, зрозуміє вагу фільософічного зусилля.

А надто важко вдоволити читача авторові, якого розуміння фільософії є на стільки ріжне від бажань читача, що перш усього він є приневолений вести боротьбу з тими бажаннями. Людина, що звертаєть ся до „вступу до фільософії“ з бажаннєм увійти в світ фільософічних проблемів, почуває невідхильну потребу придбати як найшвидше суцільний і непохитний світогляд. Така сама потреба сотворює і справжнього фільософа та кермує його пошуканками. Видасть ся: що він стоїть незвичайно близько до свого читача. Навіть сама потреба пошуканки відповіді на проблеми буття повинна вже наближувати його до психольоґії такого самого шукача.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 19:01 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Одначе нема більших психольоґічних суперечностей, як бажаннє мати суцільний світогляд і як потреба шукати його. Нема фільософа якого життєва мудрість дала би йому змогу зректи ся суцільного світогляду. А проте, коли його світогляд став на стільки непохитно-суцільним, що він може лишень переказувати нам його висновки, тоді він має якнайменьше змоги викликати в нас потребу самостійної пошуканки.

Я почував себе все збентеженим при запиті: — що треба читати, щоби виробити собі „науковий" світогляд. Я ніколи не мав певности, що мій світогляд є науковий, бо все сумнівав ся чи і сама наука може дати якийсь повний світогляд. Та коли мені доводилось чути самовпевнені погляди скептиків, чи анархістів, що фільософія є зайовою забавкою, бо не дає ніяких підстав для будування ідей — я не почував великих труднощів, щоби показати їм, що їх ідеї є звязані з дуже непохитним і суцільним фільософічним світоглядом. Отся легкість не мала своєї причини тільки в тому, що лекше показати другому його готовий світогляд, ніж дати готовий свій тому, хто немає ніякого. З таким поглядом можна би ще навіть суперечатись. Але досить розуміти вагу індивідуального, наскрізь субєктивного матеріялу, з якого будуєть ся світогляд, щоби стати скептиком супроти власного, хочаби виплеканого роками зневір і поривів. І я питав себе часто: — чи не тому автори „вступу до фільософії" так часто лякають ся казати про сей індивідуальний матеріял, з якого складали вони розуміннє чужих ідей і власні ідеї; — чи не тому силкують ся вони так дуже викинути своє „я" з обсягу своїх дослідів і теорій? Автор „вступу до фільософії" бажаючий переказаннєм, розслідом і критикою фільософічних систем впровадити новиків в круг їх проблем почуває себе найпевнійше тоді, коли найшов тайну: чому кожний з світоглядів хитав ся.

Критика кожної ідеї є звязана невідхильно з поняттєм „вартости". Само понятте „вартости" є спробою розмежування ідей і звязаних з ним прояв на обсяг субєктивного і обєктивного. Наша потреба найти розвязку деяких проблем є потребою означити межі обєктивности наших ідей. Читач вступу до фільософії йде за сьою першою, найсильнійшою для нього потребою.

Він жде від фільософа ясних, рішучих означень: який зміст можна звязувати з поодинокими ідеями, — якими ідеями можна означувати зміст найважнійших для нього прояв і переживань.

Чи сам фільософ не відповідає собі на таке саме питаннє? Чи ідеї і поняття, при помочі яких він силкуєть ся передати своє розуміннє життєвих прояв є більше непохитні, більш означені і прозорі ніж ідеї людини, для якої життє є давно вирішеною проблемою, дуже

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ясно означеним і прозорим завданнєм? Ми часто повторяємо гадку, що фільософ ріжнить ся від людини з наївним поглядом на світ в сьому, що поняття, якими він користуєть ся є поняттями з ясно-означеним змістом.

Се правда, коли хочемо тим сказати, що в буденному життю люде не перевірюють змісту нї розуміння своїх понять і що не почувають навіть потреби робити сього. Та чи не краще було би сказати, що фільософ се людина, для якої нї одно з буденних слів не має ясно-означеного змісту і в якому кожне найбільше прозоре понятте, яке иньшим дає змогу видавати безсумнївні присуди — прокидає нові сумнїви, а з ними і нові проблеми. Фільософ не робить нїчого иньшого як поет і маляр, які зупиняють ся перед розваленим тином, найбанальнїйшим предметом, повз який що дня проходять байдуже тисячі. І ось він має нараз казати про суть і вагу життя тим, які вірять, що фільософія дає на се безсумнївні відповіди. Він має казати про житте при помочі понять і ідей, зміст яких залежить від самого розуміння сього життя, розуміння на стільки індивідуального, що нї одна з відповідей полишених иньшими не може його вдоволити вповнї. Чи не дивниця, що найлекше можуть критикувати чужі світогляди ті, які вірять у свою наукову обєктивність і майже іронїчно глядять на тих, що займають ся такою невдатною роботою як будівля світогляду з „власного“ матеріялу. А проте: чи істнує якийсь світогляд, який був би збудований не з „власного“ матеріялу, коли зважити, що головні фільософічні ідеї і поняття зміняють ся як найчастїйше і як найбільше завдяки самій своєрідній духовій орґанїзації фільософа. „Причина“, „субстанція“, „душа“, „дух“, „світ“, „дїйсність“, „свідомість“, „воля“ — кожний з сих термінів є вже у фільософа вислїдком поняття вартости в якнайширшому розумінню, вартости майже апріорної, покладеної заздалегідь в усїх тих питомих умовинах, завдяки яким одиниця приймає в себе зовнїшний світ, цїнує його і зясовує свої потреби.

Фільософ творячи свій внутрішний світ на подобу зовнїшнього, або краще: — зовнїшний на подобу внутрішнього йде за індивідуальною потребою зясувати своє становище супроти нього так, неначе би бачений ним світ був одиноким істнуючим справжнїм світом, а він сам неначе би носив у собі найбільше суті прикмети „людини“. А одночасно, він як фільософ, не може не розуміти, що „світ“ і „житте“ се є дуже грубі узагальнення безмежної скількости суперечних матеріяльних і духових потреб і що в невпинній боротьбі між ними, його власна потреба: — розуміти світ і житте, розяснювати його, стежити за його проявами — се тільки одна з рівнорядних мілїонових потреб

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і ледви чи не одна з найслабших, коли зважити орудники її перетворення в біольоґічну силу, яка може трівати і розвиватись.

Тому й не дуже фільософічно було би обурюватись на таке просте і невинне бажанне як складанне підручників для людей, які цікавлять ся тим, що думали фільософи і до яких висновків дійшли про суть буття. Навіть скромно переданий зміст фільософічних творів відповідає дуже добре дуже реальній меті з якою читачі користують ся такими підручниками. Сї читачі або студенти, які мають відповісти на всї запити професора, або спрагнені науки шукачі трівких „фактів", люде, які не зможуть втишити своєї спраги заки не знатимуть сотки нових фактів: прізвищ, заголовків, дефініцій. Адже професор фільософії, як і студент на іспиті, мають свої означені обовязки і вони безумовно повинні знати те, що є написано в книжцї; — перший для вдержання своєї поваги, — студент задля ще поважнїйшої причини. Професор фільософії не має обовязку відповідати на загальну проблему і чимало є таких, які навпаки: вважають своїм обовязком пригадувати студентам, що се справа — особистих пересвідчень і що їм, як будучим учителям фільософії треба чогось тривкійшого, меньше субєктивного, перш усього: „професіонального", „фактичного" просвічення. Адже не знати сього, що є написане в книжцї і що може знати кожний — сором.

Нинї так стоїть справа, розумієть ся, у нас, у словянських унїверсітетах і здебільша в краю наших духових вихователів у Німеччинї. Спеціялїзація в усїх обсягах науки довела в Німеччинї до фанатичної віри в чудотворність наукової обєктивізації, а проблема відношення науки до фільософії була що йно поставлена Берґсоном з новою силою в чисто дуалїстичній формі.

Хоча і сам Берґсон не відкинув катеґорично можливости найти нову синтезу наукових методів та здобутків завдяки фільософічній інтуіції.

Мабуть совісне сповнюванне обовязку деяких професорів довело їх до передсвідчення, що вони повинні якнайбільше відповідати тим потребам задля яких держава оплачує унїверсітети, а студенти відвідують їх. Фільософія, як предмет навчання, є радше перевіркою памяти, в найкращому разї: знаттєм, а не самохітною потребою перевірки своїх пересвідчень. Фільософія, як потрібний предмет навчання мимохіть стає чимсь в родї „науки" і не дивниця, коли багато професорів фільософії гадає, що питанне про свободу волї, безсмертність, про взаємини тїла і душі можна доторкати що йно тодї, коли ми познайомили ся з усїми фільософічними системами в хронольоґічнім порядку. У своїх доказах, що вони не помиляють ся що до наукової методи, вони користують ся

Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

невпинно порівнаннями з поодинокими точними науками і психольоґію своїх слухачів відчитують при помочі наскрізь наукових законів.

Одначе сама психольоґія професора фільософії викликує сумніви: чи і вона не підлягає деяким законам? — а коли вони не є науковими і не можна їх зясувати, то може вони є бодай меньше химерними ніж сї ріжноманітні незясовані потреби з якими звертають ся до них шукачі „справжнього наукового світогляду“.

Коли кажу „професор фільософії“ — ніколи немаю на гадці справжнього фільософа. Я мав нагоду слухати професорів фільософії, які є справжніми фільософами, одначе вражіннє полишене їх викладами не мало нічого спільного з навчаннєм. Проголошувані ними погляди були без сумніву вислїдками їх довголїтних роздумувань, одначе ми, слухачі, не вертали ся до дому з поглядами, які можна би назвати чимсь в роді вислїдку останнїх наукових дослїдів. Важко було зясувати: чи полишений їх ідеями вплив наближував ся радше до цїлючого флюїду зединюючого розкинені в мізку обривки понять разом з померклими почуваннями, чи се були окрушки динаміту, що впали в наше нутро і там розривали наші гармонїйні сполуки. В таких хвилинах я думав про чимало тайн у світї ідей, одначе хоча спокуса найти ключ відкриваючий тайни світоглядів є така велика як бажаннє бути самому тайною — я ніколи не зустрічав ся з гадкою: завдяки яким тайнам може фільософ на нас впливати? я почував тодї несвідомо, що фільософ, яким ми захоплювали ся був так мало професором, що можна йому було без сорому вибачити всї даремні силкування, щоби все-ж таки сповнювати свій обовязок як найбільше традиційно.

Фільософ — ми почували се — учив нас тому, що ми не в силї були від його навчитись як треба вчити фільософії иньших.

Фільософ, що стає вчителем фільософії, не находить ся в дуже ріжнїм становищі від критика, який має написити шкільну історію письменства, або від історика, який має скласти підручника. У своїй свідомости вони невпинно зустрічають ся з межою на якій починаєть ся самостійне зусилля їх думки, де думка виринає що йно як сумнів, як запит, як проблема неменьше незясована ніж проблеми їх слухачів, а з другого боку зустрічають ся з межою, де всї питання є вирішені, впорядковані, зложені супокійно у висувки як старі невиграні льотерійні білети. Як погодити сї два протилежні, а подекуди і ворожі, суперечні світи: один виринаючий з за обрія мряк, повний конфлїктів з привами, та зневірами, другий: світ людей бажаючих найти якнайшвидше провідну зорю, яка як лїхтар, освічувала би їм дорогу?

Ясно, що в світоглядї професора що раз сильнїйші права здобуває собі двосрідність ідей і що всї сї ідеї, які він уважає дуже

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

близькими собі, найціннійшими тому, що в них спочивають невиявлені ще зародки нових творчих просвітків — він полишає на боці з ляку, щоби не стати незрозумілим, — щоби не нарушити викінченої гармонії свого систематичного знаття. Рівень, на якому витворюєть ся його порозуміннє з учениками нагадує тоді ту невтральну сферу схем, коли нам ніяково перед чужою людиною підсилювати свої теоретичні міркування прикладами з особистих переживань.

Не всі справжні фільософи, фільософи-відкривники нових ідей, полишали їх в собі, коли були вчителями фільософії. А проте їх виклади не могли ніколи стати чимсь більше як коментарісм їх творів, а треба сумніватись, чи глибокі ідеї розповсюднювані що йно завдяки доступній формі розяснення стають сильнійші в наслідках.

Є щось глибоко-траґічного, сумного аж до саркастичної усмішки в силкуванню великого фільософа, коли він є приневолений находити для своїх ідей таку загальнодоступну форму, яка мала би висказати суть звязаного з нею переживання, що вилилось перший раз у формі безпосереднього зіткнення з проблемою. Є чимало сентіментальних всесвітників, обхоплених запалом просвічування, які обіцюють і фільософії і людству незвичайний духовий розвиток, коли фільософія стане поширюватись в як найпопулярнійший формі. З ними можемо не суперечатись. Їх погляд про ідею бере як підставу становище, що ідея се таке єство якого суть, вартість не зміняєть ся від вбрання в якому воно мандрує по божому світі. Боронити ідей недоступних загалові значить здебільша навіть в очах людей „поважаючих науку“: — виступати проти ясности ідеї і відкидати ширину суспільної вартости, як їх мірева. Тому краще згодитись, що поняття творчости і тут, як усе скрізь, є умовне і що траґізм великого фільософа, коли він стає невеличким учителем полишає також дуже животворні наслідки в суспільности. Можна не падькати над траґізмом культури що її надзмисловий світ не вміє поширюватись на як найширші маси, так як поширюють ся винаходи в їх практичному приміненню. Наївно булоби домагатись, щоби релігії могли поширюватись без зовнішних символів, обрядів, церков, священників, або, щоби до церкви мали право входу тільки священники. Не треба домагатись, щоби професор фільософії умів приготовити своїх учеників на якесь висше становище ніж на те, яке для нього самого є найвисше: — на професора фільософії. Тому можна сказати, що професор фільософії доходить прегарно до бажаної мети, коли для палких молодих голов шукаючих єдиної безумовної правди він дає вступ до фільософії, де познайомлює читача з найбільше суперечними світоглядами, системами, напрямками.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли він прокидає в читачу завдяки ріжноманітности проблем і їх незясовности потребу гармонійного їх погодження, то зовсім поганого діла не робить він і тоді, коли сам зводить сю ріжноманітну незясованість до самовпевнених гармонійно-викінчених висновків.

Коли скажемо, що деякі підставні домагання автора вступу до фільософії і домагання читачів є парадоксальним непорозуміннєм, то можна би додати, що дійсність, сї форми реального життя, в яких виявляють ся ідеї — поводить ся з нашими „ідеальними домаганнями" так, неначе би їх парадоксальність домагалась поправки. Можемо дуже щиро боронити погляду, що найкращим завданнєм вступу до фільософії повинно бути підготовленнє читача до завдання справжнього фільософа, одначе, коли згодитись з фактом, що підготовленнє фільософа майже ніколи не починаєть ся з таких книжок як вступ до фільософії тоді треба би і легко згодитись з фактом, що „вступ до фільософії" сповнює дуже скромне завданнє, наскрізь практичне, не дуже фільософічне. Термін „вступ до фільософії" не треба брати в инакшому розумінню, ніж користують ся ним люде бажаючі познайомити ся з фільософією як з систематичною наукою. В книжках, що силкуватимуть ся сповнити їх бажання, буде тоді як найменьше фільософії в розумінню потреби вирішати як найбільше сумнівні проблеми звязані з переживаннями хвилюючими автора.

Наскрізь практична, професіональна потреба, з якою бере в руки „вступ до фільософії" пересічний загал на стільки впливає на психольоґію автора такої книжки на скільки він хотів би як найшвидше бачити безпосередний корисний вплив своєї праці на читачах.

Чи мало дуже палких молодечих голов шукаючих у вступі до фільософії ключа до дверей Сезама нагадує своєю потребою з оповідання Успенського, сього „невидужливого" який бажав почати своє відродженнє з такої книжки, де писалось би про те, що було на початку всього.

Спокуса — дати у вступі до фільософії такі підставні висновки фільософічної думки, які могли би для новика стати провідною ниткою в його пошуканках — є так велика, що чи мало „вступів до фільософії" викликує враженнє, неначе би їх автори вірили, що істнують справді якісь підставні висновки фільософічної думки, висновки „науково-обєктивної" безсумнівности.

Нема нічого більше нефільософічного як критика фільософічних систем і напрямків у вірі, що можна відкинувши їх позилки скласти суцільний науковий світогляд вільний від субєктивних впливів; одначе аналіза фільософічних світоглядів у вірі, що можна їх не критикувати є ще більше нефільософічна.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Неофіт, повіривший в фільософію як в науку — надто часто довідуєть ся про тільки невибачних, грубих гріхів у найніжнійшім шитві фільософічної теорії, про тільки найсуперечнійших фільософічних напрямків та систем, що він не має сміливости і рішучости приняти який-небудь світогляд як свій.

Він стає надто розумним на се. Професори стільки разів уважають своїм обовязкам проголошувати правду, що в дорозі до правди треба перш усього оминати льоґічних похибок, — що вже вони самі часто звикли глядіти на світогляд як на решето, себ то бачити крізь нього завдяки дірам. Наслідком такої обережности голова звеличника фільософії сама буде подібна до решета і завдяки тій прикметі вона може без труднощів пересівати всї світогляди, лишаючись незмінною. Не лишень вона вступає в фільософію але і фільософія вступає в неї Вона находить сей трівкий світ правди якого шукала. Для неї не буде ніяких сумнївів, які переживав, напр. Декарт, і не буде тому, що вона зможе пригадати як стій, що відповів на них Кант і вона не впаде в Кантівські антіномії, знаючи про них погляд Шопенгауера. Вона знатиме з фільософії стільки фактів, що потреба мати крім них ще й погляди видаватиметь ся її дітвацькою і зайвою,— а може і неможливою. Добродій з головою повною історії фільософії буде навіть певний, що найтривкійші і найбільше вироблені погляди не мають ніякої індивідуальної прикмети; фільософ — на його гадку — повинен бути на стільки скромний перед обличем обєктивної надособистої правди, що повинен душити в собі все, що має звязок з власним „я“. Адже при такому розумінню фільософії можна навіть не користуватись власними поглядами при цїнуванню фільософічних ідей, тому, що досить покликати ся на похибки одного фільософа, щоби доказати похибки другого.

Автор „вступу до фільософії“ має велику схильність ставитись до фільософів так, неначе би він був лїкарем, що розслїжує дуже пильно ворухання живчика, щоби рішити: „здоровий“ чи „недужий“; люде які очікують від професора фільософії розвязки тайни фільософічних суперечностей звертають ся нього як до лїкаря.

Пошуканка обєктивної „золотої середини“ є нераз причиною, що професор глядить на центральну ідею фільософа як на його недугу і починає вірити, що фільософ не сотворив непохитно-безсмертного світогляду тому, що надто богато слухав своїх індивідуальних переживань. А проте: вмілість критикувати всї фільософічні світогляди не є ще доказом ні обєктивности ні індивідуальности. Зрікатись в імя обєктивности індивідуального становища супроти чужого світогляду се становище не меньше зясоване як не мати грошей.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Може де хто закинути: — а чи булоби краще, наколи б підготовленнєм до фільософії займались фільософи, які розвивали би перед новиками власні ідеї з апольоґетським запалом?! Про корисність проповідування своїх поглядів з університетської катедри Канта, Геґля чи Шеллінґа і в наших часах: Берґсона чи Джемса можна би — скаже де-хто — суперечати ся. — „Їх вплив — скаже професор, який хоче обмежитись обєктивною ролею посередника між чужими ідеями — на слухачів буває на стільки великий, що здебільша витворює заслїплених доґматиків віруючих у свого вчителя як в живу, неохибну правду; а я — запізнаю їх з усїми фільософічними теоріями, вказую в кожній добрі і лихі сторони, позваляю кожному вибирати ту, яка йому подобаєть ся, а своїх поглядів нікому не накидаю"... Можливо, що таких наївних професорів вже нема: що кожний з них знає, як багато індивідуального вкладає в найбільше обєктивну характеристику чужої системи. Можна навіть признати великою заслугою професорів фільософії, коли вони не зясовують свого світогляду і не накидають його як мірева чужих, почуваючи свідомо, що зробити сього не в силї. А все ж: нї їх скромність нї їх самовпевненість не рішає ще питання: чи їх ученики можуть найти в їх безособистій обєктивности відповідь на індивідуальні проблеми або чи їх сильно зазначені індивідуальні погляди в силї заступити ученикам бажану ними обєктивність.

Коли вступом до фільософії вважати оповідання про те, що думали фільософи — то мабуть не доведеть ся ставити суворих домаганьнї перед вступом до фільософії нї по ньому. Коли глядїти на ідеї як на факти, то і для автора і для читача такої книжки найважнїйшою справою буде не проблема: якій духовій потребі супроти конкретної дїйсности відповідало у фільософа, напр., поняттє ідеї, а важливо буде знати, що Льок сказав: „ідеєю називаємо всїлякий предмет нашої думки" а Кант: „Ідея се поняттє розуму, якому-то поняттю не відповідає нїякий предмет досвіду"... і т. д. — як в енциклопедії.

Хто має надїю звести колись усї життєві прояви до гармонїйно-прозорих законів розяснених наукою сей буде гадки, що метою фільософії є найти як найточнїйші формули, — і що корисно, коли фільософії вчать так, як кожну иньшу науку. Коли добачувати фільософічний світогляд в такому становищі супроти дїйсности, яке вважає можливим глядїти на неї з вірою в мудрість її підстав то можна згодитись, що нема такої вузької системи і методи, які не могли би стати вступом до фільософії. І шкільні підручники прокидають відразу до систематичної мертвеччини абстрактних понять і приневолюють працювати самостійно в зовсїм протилежнїм напрямку від стежок витоптаних жрецями мудрости спасаючої від духових знемог.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Не кажім, що знаємо в якому напрямку можна найти нові, ще невитоптані стежки мудрости і що їх прочуття є вищою духовою потребою ніж потреба жити в старім добре знайомім світі перевірених, безсумнівних фактів. Скажім, що ні професори, які звертають ся до як найширшого кола при помочі ясних ідей, ні фільософи, які зовсім не числять ся з потребами пересічного інтеліґента не є тими ідеальними провідниками, які впроваджують нас у фільософію як у святиню спасаючу нас від духових знемог. Важко буде навіть боронити погляду, що метою фільософії є прокинути в як найбільшій скількости одиниць зусилля, щоби поглянути на дійсність і на наші взаємини з нею як на проблему. Жити так як живе дерево: зростаючи животворними соками землї і сонця, поза проблемами і поза ідеями — се також фільософія.

Ми зітхаємо: чому професори фільософії не є справжніми великими фільософами; та може й не меньше зітхаємо тоді, коли справжній великий фільософ стає професором. Справжній фільософ, на щастє, не стає меньшим від сього, що припадком роблять його вчителем фільософії, так само як вчитель фільософії не стає справжнїм фільософом у силкуваннях невпинно фільософувати. Оба вони, і як фільософи, і як учителї, мають вплив на дійсність лишень завдяки впливові на одиниці, які почувають, що фільософія є наскрізь індивідуальним становищем супроти сього, що є для них дійсністю. Обєктивні „перші підстави" світогляду, яких шукають автори і читачі вступу до фільософії починають ся що йно з сьої хвилини, коли людина почуває, що її ідеї, пересвідчення і теорії є її наскрізь індивідуальним здобутком. Що йно тоді вона починає силкуватись, щоби надати їм обєктивну вагу. Знати: завдяки яким особистим умовинам, досвідам і нагодам ми дійшли до своїх поглядів і почувати на скільки вони залежать і можуть ще залежати від зовнїшного світа, се знати одночасно, в як великій мірі сей зовнїйшний світ умовин, досвідів і нагод залежить від сили нашого впливу на нього. Лишень ті, які вірять в неособисту понад-індивідуальну вагу своїх ідей незалежних від власних переживань — лишень сї втратили розуміння обєктивности. Хоча би їх світогляд був як найповнїйшою системою збудованою з найочевиднїйших правд великих фільософів то все ж таки лишить ся він тільки наскрізь субєктивною оманою, коли не буде він жити безпосередними, наскрізь індивідульними потребами шукаючої людини і коли не найде шляхів, якими міг би себе утревалити в дійсности: продовжуючи себе в иньших світоглядах. В світоглядї, який може вже росповсюднювати відкриті безсумнївні правди — все є здійснене і нема нї джерела потреб нї потреби пошуканки; його не оживляє індивідуальне зусилле перевірки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

своїх ідей новими сумнївами і досвідами; він є розумний у своїй рівновазї як том енциклопедії. Слухаючи деяких поважних професорів, які вчили своїх учеників святої пошани для непохитних „наукових фактів“ нераз приходило менї в голову як вони поставились до свого світогляду, коли б одного дня виявилось, що один з визначних творів великого фільософа — їх вчителя є звичайним памфлетом його противника з протилежного напрямку. Думаю, що вони могли би своїм студентам заявити зовсїм спокійно, що погляди такого фільософа втратили вже свою стійність супроти нових наукових дослїдів, які відкрили, що вони не є його власністю.

Поважаймо факти. Між ними є і сей, що фільософія не може нї починатись з фактів нї кінчати фактами, коли сама хоче бути чимсь більше як низкою фактів, так дуже нецїкавих як сї добродії, які поза ними не бачуть проблем.

Ось чому „вступ до фільософії“ повинен бути сповідю особистих пошуканок і знахідок у сфері ідей, які є орудником для висказання себе при їх помочі, так як орудником для поета є образи, для маляра колїри, для композитора — згуки і т. д. Фільософ не є більше обєктивним нїж вони. Його ідеї є на стільки сильно звязані з усїми питомими прикметами його характеру, вразливости, умовинами його життя, напрямку, просвічення, особистих переживань і т. д. що інколи один давно-минулий молодечий досвід заважує на його становищи супроти одної з найважнїйших метафізичних проблем. Коли автор „вступу до фільософії“ не зважить ся глядїти на найзагальнїйші метафізичні проблеми і напрямки, на чужі теорії і системи кріз власні переживання, то і його ученик не в силї буде глядїти на власні переживання крізь найзагальнїйші проблеми і напрямки.

У світоглядї фільософа найважнїйше є не **те, що** він приймає віру в свободу волї або в Бога; — далеко важнїйше є те: **чому** він їх приймає. В сї постуляти вірить він часто вже тодї, коли про фільософію немає ще поняття і всї його пізнїйші метафізичні роздумування є лише пошуканкою доказів, щоби виправдати, оборонити віру, яка є сильнїйша нїж руйнуюча аналїза напираючих на неї теорій. Найцїкавійшим фактом у кожнїй фільософічній системі є саме своєрідна сполука індивідуального змісту з найзагальнїйшими абстрактними формами ідей. Ідеї фільософа зростають до обєктивної ваги саме завдяки його субєктивно-питомій своєрідности як означеній одиницї. Ми приймаємо їх як правду може лишень тому, що він надав їм таку виїмкову форму, яку не можна би уявити собі в злуцї з нїяким иньшим людським „я“.

„Вступ до фільософії“ не повинен бути вказаннєм якихсь загальних, давно пройдених автором стежок з якими нинї вяже його лишень спомин.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Правди з якими вяже нас спомин давно пережитого минулого приймаємо так легко як закиди, що ми помилялись віруючи в них. Усе, що приймаємо легко є лишень звичайним, нецїкавим фактом.

Що ж лекше можна приняти нїж факт? — факт названий тому фактом, що супроти нього мусить замовкнути думка почуваюча потребу перетворювати дїйсність.

Фільософ може відкрити нам доступ до деяких становищ, з яких глядить на дїйсність — кажучи нам про те, що він бачить з них в моментї, коли хоче подїлити ся з нами своїми переживаннями, себто кажучи про те, що для нього самого є питанням не розясненим ще, виринаючим як досвітні хмаринки на обрію, схвильованим від сподївання, здогадів і сумнївів.

О. СЛЇСАРЕНКО.

В горах.

* * *

Раз хмарка світлим ранком
Під гомін водних лїр
Легким своїм серпанком
Повила чоло гір.
Струмки ж кресали скелї
Й гукали їй: лети,
Бо ми тодї веселі,
Коли ридаєш ти!..

* * *

Потонули гори
У вечерній млї.
Шепче казку море
Стомленій землї.
Сплять гранїтні груди,
Спить зелений лавр, —
В день їх море збуде
Дзвонами лїтавр!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

МАТ. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО.

За водою.

Третя частина трильогії

„Мандрівниця“ *).

XI.

Катря сиділа в своїй кімнаті і читала коректу; в тій самій незмінній маленькій кімнаті з вікном в садок, в якій ще кілька літ тому вчила теореми та історію ріжних Людовиків та Генрихів; в якій труп був; в якій минули роки її юности, роки боротьби і праці, сиділа вона тепер біля столу за пильною роботою; иноді одкладала оливець і дивила ся навколо себе.

Ся кімнатка, все незмінно й однаково терпеливо чекала її, коли мандрувала лічити ся, коли, вже здорова, надовго залишала її виїздючи для виконання партійних доручень. І піяніно в кутку і книжки на полицях і портрети і той розкішний мармуровий умивальник, що мама подарувала, се все наче давні приятелі були, і гарно Катря почувала себе, коли вже тепер більш стало оселила ся тут.

Але не дуже то багато часу могла проводити Катря в своїй затишній кімнаті серед своїх приятелів — за піяніном або за книгами. Життє бурхливе, гарячкове все кликало її до себе... робітникам ніколи не вистачало духовної страви й матеріяльної. Ще досить утисків і несправедливости залишило ся серед людей, досить темноти і злиднів!

І Катря тільки хвилини для себе мала.

Не можна ж, користуючись тим, що вікно кімнати виходить в тихий садок, поринати серед тиші в віковій мудрости книг, розважати ся за піяніно. Ні! треба бігти від сього затишку на шумливу улицю людського життя.

---

*) Перша й друга частина трільогії друкували ся в Л.-Н.-Вістнику за 1913—1914 рік.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І тільки хвилинами можна спочивати в тихій затишній кімнаті.

Гарно тут часом дивлячись на портрети, до яких прилучив ся ще й портрет Шевченка, думати про те, чого ніколи не буде, себ то мріяти... Але яке се безглузде діло! Думати про те, чого ніколи не буде, коли треба подумати й подбати про багато річей, які повинні бути: про гурток грамоти, про страйк, про аґітаційну промову, про ґазету нарешті.

Але часом думки про те, чого ніколи не буде, таки налітають і не одкинеш їх. Се буває тоді, як дуже втомлена Катря. Як минає тиждень праці — лекції, клініка, гуртки, промови, друкарня — як настає хвиля спочинку хоч від частини праці, тоді разом з спочинком налітають вони, думки про те, чого ніколи не буде, себ то так звані мрії. І тоді мимоволі встають перед нею дні, що вже минули, дні юности і в центрі чомусь скромна струнка постать, задумані карі очі, високе чоло, ясний лагідний погляд. Остап...

Непохитний, переконаний, щирий, чулий ентузіяст Остап. Син своєї землі. Досі чує слова його: „Хоч ледве плентаюсь, а все таки йду, йду вперед“.

Отсе на шпальтах, що перед нею, одна стаття її, друга Остапова. Але він ніколи не знатиме, що се вона писала, що се її слова.

А все ж таки, не слова Остапа зробили її тим, чим вона зараз єсть — Українкою. Ні, се не його вплив. Яка б нікчемна була вона, як би се його вплив був, особистий його вплив! Се цілий ряд обставин, а особливо житє в Галичині привело її до сього, до національного питання. А не особистий вплив Остапа.

Остап... Колись він приходив до неї в садок — тоді весняне сонце сяло, цвіли дерева. Колись перевозив її через Дніпро; і тоді весна була. А за кордоном ціле літо як він піклував ся про неї, як вона поволі одужувала!

Тоді було пекуче літо. Гори, скелі, гірські річки... А тепер зіма. Тоді з Марусею так гарно їм було жити!

Маруся! Катря закрила лице руками. Бідна Маруся. Слово любови і правди несла вона всюди з собою людям... і за се кайдани вічні.

Бути б такою як Маруся: твердо йти самій шляхом життя серед юрби темних, незрячих, безталанних... не думати про себе, про свої особисті, дрібні інтереси... забути про своє особисте житте...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Такий і Остап. Непомітно й безшумно йде він вперед, серце повне любови віддаючи країні своїй Та чого се він їй згадуєть ся? Давно не бачила... правда, уникає його... та власне не уникає: просто ніколи їй і таки, ніде правди діти, не хотіло ся б признавати ся, що вона Українка — завжди ж такі гострі дебати вела вона з ним про се.

Давно вже не ходить вона ні до кого зі знайомих. Ніколи та й якось не хочеть ся. Ганнуся вся захоплена коханнєм — більшу частину роботи передала тепер їй. Надя... її улюблена мандрівниця Надя... Та якась нова: то дуже сумна, то дуже радісна. І все вона з Богданом... правда, він цікавий і чарівний. Зустрічає їх на улиці біля друкарні. Але на що ще й се? На що вона з ним?!

Наче не можуть жінки без кохання!

„Ніякого особистого щастя... ніякого особистого життя“... се ж жінка сказала... вродлива, чарівна й разом сувора Маруся. Сказала й зробила.

Геть думки! Вже пора до праці. Оливець в Катриній руці заходив по папері.

Раптом Катря здрігнула ся. Стукотіннє у вікно, се конспіратівне стукотіннє, яке знають тільки кілька товаришів.

Така знайома постать біля вікна. Невже Остап? Чого йому?

Одсунула коректу і пішла відчиняти.

— Які се вітри занесли вас? — веде Остапа в свою кімнату Катря.

— Які вітри? та якісь зімові, північні. Холодно ж, холодно як!..

„Так, холодно. А у неї тут як тепло, затишно, гарно. Як у неї гарно! Що се? величезний портрет Шевченка над столом“...

— Дуже здивували ся, що прийшов? Та я й сам несподівано...

„Ну-да, несподівано... не ходить ніколи до Катрі... хоч так хотіло ся бачити її „дома“ в її звиклій домашній обстановці. І ось тепер бачить: кімната її, все се оточеннє таке, як і сама Катря — праця, солідність, трошки суворости, але й трошки поезії“.

— Сідайте ж, Остапе.

Катря знов сіла біля столу; Остап поруч на стільці.

— Бачте, я на хвилинку. Се власне Павло прохав мене зайти. Се дорученнє від Ганнусі...

„Чуже дорученнє.. а сам би він не зайшов... все тримаєть ся далі від неї... Як одужала, а особливо як повернули ся з закордону, вона наче не істнує для нього“...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А самі б ви й не зайшли, правда, Остапе?

Ніжне личко зарумянилось; очі ясні, сині дивлять ся на Остапа мов в душу заглядають.

„Яка вона“... І пригадало ся Остапові. Весна була. Цвів садок. Під блїдо-рожевою яблунею сидїли вона і записку від Монаха передавав Остап Катрі. І сипав ся на голову їм яблуневий запашний цвіт. Така вона була тодї, як і зараз. І ще пригадав: як тодї втїкши з Сибіру на Україну і збіраючись за кордон, бачив ся з Катрею за Дніпром. Перевозив Катрю в човнї — сяло сонце, заливаючи проміннями воду й береги.. Така сама була тодї Катря, золотоволоса, ясна принадна як і зараз, і зараз як і тодї звенїло вогненне бажаннє в души: як би вона була Українкою!

— Нї, не зайшов би! — суворо одповідає Остап. — Та ви ж здаєть ся нїколи про се не говорили менї..

Так, вона не говорила... навіть уникала його... а чому? ось так гарно, що він прийшов... Ех, та що там що гарно..

І байдуже спитала:

— А як би справа була?

— Справа? Здаєть ся справ у нас нема спільних...

„Нема, нема Остапе; нїяких спільних справ нема.

— Так прохав Павло переказати, що Ганнуся чекає коректи якоїсь, дуже чекає... Ось і все.

— Коректи... чекає... — збентежено повторила Катря і погляд її впав на папери на столї.

„Ах, се так вона ховала од Остапа, і ось випадок. Павло сказав про коректи. Почувала так себе, наче впав один з мурів, якими вона оточила свою самітність, свою самостійність.

— Добре, спасибі, що сказали — холодно одповіла вона. — Я розумію, про що Павло казав. Ну, як там вони? — перевела вона розмову на иньше.

Але і Остап зрозумів, про що Павло говорив. Його очі впали на коректурний аркуш на столї і вловили такий знайомий заголовок „Наше Слово“; поправки оливцем на коректї і оливець у Катрі в руцї. Від коректи очі його впали на портрет Шевченка.

Він раптом встав схвильований.

— Катре! — задзвенїв його голос. Нащо ж ви сказали, що спільних справ у нас нема? Я ж бачу — се „Наше Слово“. І ваша праця над ним... значить се і „ваше слово“...

— Остапе, насамперед се *ви* сказали, що нема у нас спільних справ, а по-друге, я не ховала од вас своєї працї... ви знаєте, я

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

взагалї завжди дуже конспіративна в своїй працї, як і ви положим...

— Катре, Катре! — Остап схвильовано стояв перед нею і не знав, що казати... Захопленнем і радістю повна була душа його.

„Катря Українка... Моя Катря Українка".

Катря дуже змішана була його поглядом, огнем його карих ясних очей, його схвильованнем. Але як порятунок вона знайшла той приязний, лагідний тон, який панував в відносинах їх, коли вона була хора.

— Ви дуже здивовані, Остапе? Я розумію се! Ви все звикли, що Катря — „обрусителька" — всміхнула ся вона. — Ну, не сердьтесь, Остапе, не сердьтесь, в імя нашої колишньої приязни! ви ж приятель менї, Остапе? Не ворог же, нї?

— Ех, Катре! що ви кажете!

Стояла перед ним висока, струнка, усміхаючись, але вже цїлком спокійна. Хвилевого збентеження й слїду нема. Вона знає свій шлях... все ясне перед нею.

„Злотоволоса Ундина" — як Павло каже. Впасти б до ніг їй, всю душу вилити перед нею... Зєднати б свій шлях з її шляхом"...

Але ясний, спокійний погляд синїх очей витверезлює його. Вона спокійна і спокійно згадує приязнь... так, приязнь.

— Так, Катре! Я ж ваш приятель, се ви знаєте здавна. Признаю ся, досадно було менї, що ви така завзята „обрусителька", як ви кажете. Але тепер нема границь моїй приязни до вас, — обертаючи се все в жарт, вклонив ся Остап.

І таке велике придбаннє маємо ми тепер в вас, що серце моє повне радости.

— От і добре. Тепер може хочте знати, як се стало ся? Як „перевертень" перевернув ся в Українку? Сїдайте.

Сїла на софі, Остап коло неї.

„Перевертень"! Се ж так він її назвав давно, ще в початку знайомости... І вона не забула...

Остап почервонїв.

— Розумієть ся, я хотїв би... Та може вам нїколи? У вас же нїколи нема часу для приятелїв своїх...

— Докоряєте менї Остапе? Але справдї часу в мене нїколи нема, а сьогодня ви менї допоможете ж коректу скінчити? Я на се надію ся...

Чи допоможе! Хотїв би завжди допомогати їй. Але заспокій ся, серце, не стукоти так скажено!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„*Вона* — Українка, *вона* Українка — вистукує серце. „Вона — Українка“, співає душа Остапа. Безмежна радість з новою силою заливає цілу його істоту; сяють очі його, зливаючись з синіми, любими очима. Він наче в тумані. Чує тільки любий голос; бачить спокійне, привітне, трошечки суворе лице.

— Отак ніколи не говорю про свої переживання... взагалі — не люблю слів. Та хочеть ся тепер поговорити з вами про сю еволюцію чи „революцію“, що відбула ся в світогляді мому за останні роки. Хочеть ся з вами про се говорити... з вами, який найбільше нападав на мене за моє спорідненне з російським життєм, російською культурою... з вами — моїм непримиримим „ворогом“.

— Катре!

— Ну, з ворогом-приятелем... Дійсне життє, яке довело ся мені побачити за-кордоном, зробило бурю в моїй душі... Тільки я не експансивна... я не захоплюю ся зразу, не виявляю сього, а вдивляю ся в душу свою, переживаю сама мовчки все... „Галичина“... життє інтеліґенції... рух селянський і робітничий там... своя самостійна культура, свій склад життя, — і зрозуміла і відчула, що треба розвивати се, берегти се; — і праця серед пролетаріяту має бути насамперед національна праця...

Мов у тумані слухає Остап. Се ж — майже все те, що говорив він колись на початку знайомости з Катрею і проти чого вона сперечала ся. Але як гарно, що не під впливом його слів вона так ґрунтовно змінила світогляд свій, а через спостереження життя, думки, праці. Мудра, розважна, трошечки сувора Катря!

Ось вона скінчила. Немов прекрасний сон скінчив ся! Встає, бере коректу. Але працювати з нею теж — чарівний сон. Звиклим оком помічає помилки на шпальті; не меньш вправно справляє Катря другу.

Дві голови — золотиста, ніжна, вродлива і чорна, енерґійна, схилені над шпальтами „Нашого Слова“, *свою* слова; кілька хвиль мовчазної праці, наче нитками якимись зеднують їх.

Раптом Катря встає. — Вже!

Чарівний сон скінчений. Треба йти. І він шукає шапку.

— Йду вже! — кидає останній погляд на стіл, піяніно, книги, на сї одухотворені душею Катрі стінки, які окружають її.

— Будь ласка, візьміть і коректу. — Нехай Ганнуся прочитає. — Ви ж певне будете там сьогодня?

— Буду. Гаразд!

Як їй треба, то на край світа піде...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зачинивши двері за Остапом, Катря сїла на софу і знесилено сперла ся на спинку. Приклала холодні долонї до гарячого чола, облича і похитала головою.

— Не гаразд, Катре, не гаразд! Треба більше спокою, треба не давати волї серцеві свому.

Гарно було, як був Остап... але як дати серцеві волю і дозволити, щоб так часто було — се вже значить дати перевагу своїм особистим бажанням, се значить в неволю завести себе і втратити свідомість мети життя свого. Та хиба можна навіть думати про се? Душу свою, сили свої оддає вона працї для поневоленого народу. Та й важнїйші питання висуває перед нею життє, питання її особистого житя. Кілька сих питань було і з ранньої юности своєї вона все вирішає їх... Почала вирішати їх ще з того дня, як брат Яків казав, як вона дивила ся в свому селї на завод і улицю пишних будинків з розкішними квітниками по один бік ріки і на бідні, обшарпані халупки по другий бік: „Сї будівлї, сї квітки виростають на працї й на крові народнїй“.

Через них, через сю пишність там такі мізерні хатини, нещасні голодні люде“.

І вирішила тодї тринайцятилїтня Катря наївно „отдамо *їм* все своє — дім, квітки, лїлїї“.

Коли виросла, то теж задумала вже серіозно все своє *їм* віддати: і працю і засоби і життє.

Працювала. Вступ і праця в робітничій партії був першим конкретним вчинком для того, „щоб все *їм* віддати“. Перехід в українську партію, свідомість своєго звязку з населеннєм теріторії, на якій жила — другим. І се вже певний її шлях — на цїле життє. Тепер розкритим стоїть перед нею одне питаннє, яке вона обмірковує в кожну вільну хвилину: як життє своє цїлком віддати *їм?* Не тільки працю і частину засобів (частину ж собі залишає!) а цїле життє... І як жити так, щоб не на папері, не в промовах лише бути соціялїсткою, а стати нею цїлим складом життя свого?

І йдучи з мітінґа на мітінґ, з друкарнї до дому, кожної вільної хвилинки думала Катря над сим. І Остап за кордоном теж наче думав над сим. Треба б його спитати, до яких висновків він прийшов...

Знов „Остап“... його питати... А сама? Самій треба всього доходити... вона сама... самітна і самостійна і знає завжди, що її робити... мов в туманї стала невисока, струнка постать, хвилясте волося над розумним чолом...

Він тут був...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тук... тук... — знов хтось в вікно стукає... сутеніє, не видно хто... дві постати.

— Надя! — цілує в коридорі Катря приятельку. — І рідкий гість Богдан Лїсовий! Яка менї честь.

— Насамперед, я хоч і гість та не „рідкий“, прошу, шановна панї товаришко. І попсували ж ви, Українцї, собі мову тут!

— Нїчого, а ви, галичане, нам поправите її. — жартувала Надя.

— Ну, добре, що се ти, Надю! Але як би хто иньший — не пустила б!

— Що се ти така лиха? Сїдаймо, Богдане!

Богдан мовчав; він дивив ся написи на хребтах книжок. Катря й Надя сидїли на софі.

— Чом не приходиш, Катре? Бачиш, я чекала тебе, а нарештї мусїла йти до тебе, хоч ти й не любиш, як до тебе ходять.

— Тільки не ти, — обняла її Катря. — Та й не так, що не люблю, а нїколи менї і нецїкаво, як багато приходить людей без дїла, чужих.

— Значить ти їм цїкава... Знаєте, Богдане, — звернула ся Надя до Богдана, який вже сїв проти них на стільцї. — Ви не дивіть ся, що вона така скромна, сувора, тиха. Вона — хитра! Тільки кільком товаришам, з якими звязана працею, говорить про отсей легкий спосіб побачити її дома — підійти до її вікна й постукати, а так иньшим знайомим — їх багато в неї і вони всї хочуть її бачити, бо вона цїкава людина й оригінальна (Катре, не стискай так божевільно моєї руки!) — вона скаже адресу, як питають її, але вони можуть бути певні, що не побачуть її. Вони прийдуть, позвонять; одчинить їм пишний льокай тьотї Манї, який піде докладати тьотї Манї, що „до баришнї гостї“. Тьотя Маня випливе, подивить ся і скаже: її нема дома, бо не хоче, щоб Катря була дома для тих „типів“, які зявляють ся...

— Надю! се ж випадок! Я ж не знала, що з тим студентом так вийшло і тому ще з кимсь те саме було. Але як довідала ся, то настояла, щоб пускали до мене.

— Ну так, але хоч би й довело ся кому з таких бідних її приятелїв достукати ся до неї, то вдруге ледве чи прийде. Кому приємність стояти під поглядами льокая часто в старенькому пальтї і йти „по докладу“ в кімнату „баришнї“ без кальош, залишаючи мокрі слїди на паркетї.

— То се ви як царівна в зачарованому замку, за сїма замками... Та у вас тут справдї, як в замку — так гарно в сїй кімнатї.

Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Се вам Надя наклеп на мене накидає. Дуже легко мене знайти: ви ж бачили як. Але я не можу всім випадковим знайомим сю свою „конспірацію“ розповідати. І щоб я робила справді, як би цілий день до мене стукотіли в вікно?.. А се часом робило ся під приводом „справи“. Були такі нероби, несеріозні люде, що позволяли собі під видом „справи“ приходити й молоти дурниці...

— Не слухайте її, Богдане? Се були бідні закохані, а камяносерда Катря не хотіла говорити з ними.

— Не любите ви великого товариства? — спитав Катрю Богдан.

— Не те, що не люблю товариства... Люблю ж, наприклад, величезні зібрання робітничі... А не люблю зайвих розмов, балаканини. Краще пограю в хвилї вільні від праці... краще подумаю, як житте своє укласти...

— О, Катря у нас необмірковано і кроку не зробить тому все й правильно робить... манівцями не мандрує... Катре, серце, заграй.

— З охотою! — встала Катря.

Надя глянула на Богдана довгим поглядом. Богдан ніжною усмішкою одповів їй.

Сьогодня коректи нема і вона пішла до Богдана, хоч вчора була певна, що не піде... „Не треба себе привчати до сонячних промінів, коли будеш жити весь час на півночи“, — суворо казав голос розуму. „На півночи не буде сонця, лови ж його проміння поки є“, сновали мрії в думі. Хоч як рішуче Надя приготовляла ся не йти до Богдана, а як тільки надходив умовлений час, вона спішно одягала ся й летіла до нього. Віра тоді вже спала, а ніхто крім Віри вдержати її не міг. А сьогодня навіть і Віра не вдержала. Цілий день була з нею Надя, гуляла, бавила ся, а отсе як Кость по обіді взяв Віру під свою опіку, Наді уявило ся, як сумно буде, як Богдана не буде в Київі. „А зараз же він єсть“ стукотіло серце. І хоч не чекає, але зрадіє від несподіванки. Задумано одягала ся, задумано спитала Костя: „ти доглядатимеш Віру?“ і задумано вийшла з хати.

А на вулиці оживила ся. Поспішала, догоняла трамвай, летіла від трамваю до Богдана. І постукавши і почувши відповідь „прошу“, тріюмфуюча, радісно увійшла в кімнату.

Сидів на ліжку, дивив ся на неї.

Підійшла до нього, стала.

— Ти що робив? Нездужаєш?

— Ні, лежав, тебе чекав.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я ж мала прийти тільки о 9-ій, а ти чекав мене тепер о 5-ій!

— Ти ж прийшла! ти прийшла! — сховав він своє обличе в холодне футро муфти. — Як же я міг не чекати...

— А ти працював сьогодня, писав?

— Писав. І вчора в ночі і сьогодня...

— І не виходив?

— Ні, серце... Без тебе і дивити ся на світ не можу...

— То ходім, любий. Потім до тебе.

— Ходім. Але ти прийшла, ти прийшла... — Богдан несміливо торкнув ся устами румяної щоки, потім ніжно поцілував руку. — Ти прийшла, моя кохана!

— Богдане, се лист на столі? — спитала Надя, коли Богдан одягав пальто.

— Лист від Галї... Там тобі є кілька слів, на останній сторонці. Хочеш, прочитай.

Надя вагала ся.

— Тобі неприємно, тобі важко, що я згадую її і сей лист?

— Ні, я люблю твою Галю, Богдане і хочу, щоб ти так її любив, як досї... і се ж природно, що лист від неї. Але ти сам прочитай менї се місце для мене, або знайди його.

Богдан подав їй листа.

— Ось, кілька рядків.

„Може буде у тебе Надя (твоя укохана, про яку ти все мріяв тут — ти думаєш, моє любе, я не знаю?) то скажи їй, що я її цілую і дякую за піклуваннє про мого хлопчика. А нехай вона буде добра до нього і розважає його в чужім містї, серед чужих людей... Але ж ти, хлопчику, не забудеш своєї вірної Галї...

Надя читала тихо. Стала поважна, смутна.

— Вже захмарилось, моє сонечко? — ніжно взяв за руку Богдан і притягнув до себе.

— Ах, Богдане, Богдане, вона так кохає...

— І я, кохаю, дитино. Кохаю її, але кохаю й тебе.

— Кохаєш, Богдане? — Надя обняла шию його руками, глянула в сіро-синї очі великі.

Богдан став на колїна.

— Кохаю, рідна... як би не кохав, не було б боляче за неї, не було б боляче за тебе... Як би не кохав, не рвав ся б від неї до тебе, від тебе до неї... кохаю, моя дитино і мрію: як би ми вільні були — килимом квітчастим тобі б життя застелив, що-дня всю ніжність серця клав би до ніг тобі“ (памятаєш, твій улюб-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лений афоризм?)... А так — хочу кожну вільну твою хвилинку бачити тебе, говорити тобі про своє кохання, голубити тебе, щоб довго-довго памятала, що є коханий, який на тебе молити ся хоче...

— Будемо бачити ся, жити сими хвилинами і потім розійдемо ся на віки... — „Потім“... не згадуймо про „потім“. Воно само прийде... та й ти писатимеш мені, я тобі...

— Ні, Богдане! Для нас немає ніякої надії на далї. І не треба! Можемо дозволити собі тепер кохати, мріяти тільки тому, що потім ми вже не побачимо ся. Инакше, щоб се було? — на який би шлях ми стали?

— Що було б, моя рідна? Не знаю... от знаю: кохаю тебе. І ми двоє тепер зачаровані, мов в казцї і нема нікого крім нас. Ми ж рідні, Надю! Ну ходім.

Вони блукали вулицями, міцно пригорнувшись і зайшли до Катрі.

Тихо мельодійно згуки співають, мрії навівають.

„Тихо сонце сходить проганяючи темряву ночи... се кохання зароджуєть ся в засмученій души. Воно як хвилї морські — бурхливе, безмежне, воно радісне й ніжне, як соловія трелї; воно таке як мелянхолїйна серенада, і таке як весела тарантела... Воно радість безмежна і туга безкрайя... воно життє і смерть“.

Катря грає... вона грає про кохання... про те, чого ніколи не буде.

Богдан і Надя слухають. У відповідь згукам співають їх души. Надіна рука в Богдановій; він поруч неї. Нема для них нічого на цїлім світї. Є — лише кохання. Є лише вони.

„Се могло б бути... слухай, заспівали птахи... дивись: зацвіли дерева“... грає Катря. „Ллють пахощі квіти і се все для нас, для нас... Дивись, наш шлях під синїм теплим небом... дивись, весь світ для нас“. Мельодійно, радісно згуки співають, пориваючи за собою, в царство мрій.

Міцнїйше стискає руку Надї Богдан. Наче вони се йдуть серед цвітучого лугу... над ними сонце сяє, ллють пахощі квітки. Наче вони нерозривно зєднані і йтимуть так поруч до віку... „Се могло б бути“ — повторяє музика... могло б бути... жваво, весело співають згуки.

Ось поволї вони затихають... мов біля труни близької людини. Ледве гудуть, як на останнє прощаннє: „Ніколи сього не

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

буде, ніколи. Хмара небо затягла, птахи мовчать... квітки завяли. Сама ілюзія, омана залишилась. Омана...

Тихо.

— Катре! ти — чарівниця. Звідки стільки душі?

— А ти думала, я без душі?

— Ви чарівниця, дійсно, — ствердив Богдан — і взагалї се у вас чарівний замок. Отсей затишок, садок, кімнати — таке якесь все незвичайне, не міське... так наче „дворянське гнїздо". Сей фасад з кольонами, льокай, тьотя — і зачарована царівна в „дворянському гнїздї".

Катря засміяла ся.

— А ви знаєте, і я про се думаю часто. І не хочеть ся менї бути передставницею „дворянського гнїзда" і не знаю як лїквідувати се все своє життє, сей його склад. Отсе думаю.

— І придумаєш, Катре! Ти завжди все придумаєш. Але я хотїла б, щоб ти зовсїм не лїквідувала. Тут чудесно! Катрусю, заграй ще!

— Ще? Ну, слухай.

Акорди тихі, нїжні, полохливі... повторюють ся сильнїйше і таємничо ховають ся. Ось вони голосні мов буря на морі... нїжні мов усмішка коханої... і знов нема їх — вони притаїлись. Ось слова кохання рвуть ся з душі і невиспівані залишають ся в грудях... ось зараз поллють ся вони нїжні, палкі, пристрасні, зараз весь світ затремтить від великого кохання... зараз життє нове зачнеть ся на світї... передчутє блаженної хвилї, неземного щастя... І раптом обривають ся бурхливі нестримані згуки, замирають піснї на устах...

Надя й Богдан, мов одна істота, зачаровано слухають. Раптом Надя гукає:

— Що се, Катре? Що? Де ти сього навчила ся?

— Се, — тихо одповіла Катря, не перестаючи грати, — се „невиспівані піснї".

Бурхливі, пристрасні акорди.

Ось зараз вже руки простягнені зєднають ся, зараз безмежне кохання все, все подолає.

Але раптом тихо. Мовчання. Опускають ся простягнені руки... згуки замовкають на устах.

Надя не одриває очей від Богдана. Тремтить і почуває, як в душі її співає і сум і захопленнє і краса відречення.

Невідступно в голові крутять ся слова, які невідомо де взяли ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Кращі співи — се ті,
Що ще в грудях бренять.
Кращі співи
— Невиспівані“.

XII

— Значить крамничку зачинено рішуче і неповоротно? — хитаючи головою казав Павло, поглядаючи на Ганнусю.

Він тільки що приїхав; ще не встиг розпитати гаразд про сї всї події, які трапили ся під час його поїздки на хутір, про трус і закриття редакції як вже зявили ся „гостї“, Був четвер, день „жур фіксу“ Ганнусї. Сї журфікси, на яких господарем був ефектовний, красномовний дотепний оригінальний Павло, приваблювали публику, часом навіть і російську з ближчих знайомих. І „сальон“ Ганнусї, веселої, щасливої, цвітучої мов троянда завжди був переповнений.

Обмірковувалися не тільки редакційні і партійні справи (для сього уряджували ся особливі конспіративні засїдання), а загальні, національні й полїтичні питання. Провадили ся діскусії, часом вельми палкі й завзяті. Були „ветерани“ руху, були й молоді студенти. І бурхливі часом суперечки були між „молодо — українцями“, „шовіністами“, „буржуями“ — як пекли їх опоненти і „есдеками“, На сих журфіксах часом поповняв ся часом склад редакції „Нашого Слова“, вишукували ся засоби для нього. І так вже все гарно наладило ся і раптом на тобі — трус!

І сьогодня обмірковувала ся неприємна новина.

— Зачинено, розуміється. Але чому ж рішуче й неповоротно? — озвав ся Остап.

Він сидїв біля вікна поруч Надї й Катрі. На софі сидїли Панас і Омельченко, а поруч Панаса ще панночка. Ганнуся по своєму звичаю біля столу, Павло підпирав стїну проти неї. А біля дверей сидїли Петро, Швидкий (яких Павло навернув до українства) і двоє студентів — придбання Ганнусї для редакції.

— Менї здаєть ся, — озвала ся Катря, — почнемо на новосправу. Добудемо дозвіл на ґазету і все піде далї.

— А менї здаєть ся, Ундино, що дозволу ви вже не матимете і ґазети не буде. Але мабуть се й добре. Признати ся, есдековщини сеї я не терплю — вибачай, Ганнусю, за гостре слово.

— Так, щось воно справдї сумнївна дуже річ і цїлком нова для нас українцїв, отся есдековщина... Така болячка якась...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— пробурмотів Панас. — Забуваємо цілком про самостійність рідної землі, про потреби національні, про обовязок наш перед народом... перед цілим українським народом, а дбаємо про якийсь всесвітний пролетаріят.

— Та головне, хто його зна, чи вистарчить сил у нас на ново починати? — несміливо обізвав ся маляр — Омельченко.

— Ех, я бачу, інваліди ми, інваліди, панове! Всї, всї! Левде перейшли за 25 років і вже хоч в архив нас здавай. „Оддали данину юности". А тепер на спочинок на українську ніч, обмірковувати промови до цілого рідного народу. Де наша віра? де запал до боротьби?. Перший трус — і уже на ніч!

— Трус? як трус? — збентежено спутав Панас. — У кого трус?

Він спершу не дочув про трус, занятий розмовою з Омельченком.

— Та у Ганнусї ж! — пояснив Павло.

Панас встав.

— І ви не боїтесь після сього збирати ся тут же? — злякано спитав він.

— А де ж? або не збиратися зовсїм? чи може і не жити зовсїм? — роздратовано спитала Ганнуся. — Справдї, може краще не жити нам зовсїм, анїж жити такими страхополохами.

— Ти, Ганнусю, маєш досить горожанської відваги, се правда; але на що ж так „чистити" Панаса? — усміхаючись подивив ся Павло на Ганнусю. І вона зрозуміла, що він не вдоволений з неї і замовкла.

— Се у Ганнусї така „ідея" виникла: найбезпечнїйше збирати ся в кватирі, де був трус не що давно; бо там стежать день — два, а потім звертають свою увагу на щось нове. Я теж думаю, що нам немає небезпеки від сьогодняшнього зібрання.

— Дїйсно, „інваліди" ми, коли вже і такі питання доводить ся обмірковувати, — похитала головою Катря.

— Постаріли ся, перегоріли, — встряв Петро.

— Тільки не ти, будь ласка, не Швидкий і не наші юнаки,— простяг до нього руку Павло. — Я з вами ще сподїваю ся горіти в новій боротьбі... а може й Панас з нами...

— Він, хиба сидючи на гарячій щиро-українській печі, щиронародній печі, — добродушно пожартував Остап.

— Як би се не ти, наш славний „миротворець", не помилував би я за такі жарти. Та змилуйтесь над моєю душею: де ви матимете щиро-українського лїкаря, як я не буду так пильно займати ся медициною...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:06 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— І так пильно простягати руки до „буржуазного“ добробуту... — докінчив Омельченко пустотливо.

— А хоч би й так, панове, — обізвав ся Швидкий... і се гаразд: треба ж нам утворювати свою інтеліґентну буржуазію.

— О ні, ні! — вихопило ся у Катрі. — Не треба клопотати ся утворювати буржуазію; вона і без наших заходів виросте. Подбаймо, щоб утворити демократичну інтеліґенцію, інтеліґенцію робітника. З сеї верстви піде оновлення світу.

— З кого ж ви утворите сю верству, Катре? З мене, себе, Остапа, Ганнусї? — спитав Павло. — І загубите ся в морі иньших верстов, більш численних і більш здатних до життя. Не треба нам зараз діференціяції, замало нас для сього. Головне наше гасло приступне для кожного пересїчного українця — се „все українське“. І менї здаєть ся сучасний момент такий, що гукнути треба: всї українцї єднайтесь!

Так, так! — заплескали студенти, Петро, Швидкий, Панас.

Коли стало тихо, почув ся голосний стук у двері.

Павло одчинив.

— Се тут у вас такі оплески, що й не чути мого стукотїння! — Богдан увійшов в кімнату і вклонив ся.

У відповідь залунали оплески всїх, витаючи Богдана.

— Витаємо товариша з Галичини! — перший гукнув Остап.

Богдан одну хвилинку збентежений був. Потім очі його знайшли Надю і він прийняв свій звичайний, спокійний, трошечки байдужий вигляд, а очі засяли.

Він обійшов всїх, привитав ся і став коло Надї.

— Панове! бою ся, що се трохи фальсифікація: я власне не галичанин. Щоб не було непорозуміння, скажу вам, що батько мій — польський дїдич з Поділля, правда українїзований, а мати українка-селянка з того ж Поділля... отже не вважайте мене за чистокровного галичанина...

— Мовчав би вже ти, брате! З першого року життя виховував ся в Галичинї, значить галичанин, трактуємо тебе як галичанина...

— Як ви галичан добре трактуєте, то я галичанин! А то в редакції „Наших днїв“ на мене досить кисло поглядають, як на „галичанина“, то я вже впевняю, що я самий справжнїй тутешнїй подолянин.

— Ну, а в редакції „Нашого Слова“ вас приймають з обіймами, — всміхнула ся Богданови Ганнуся.

— Е, Богдане, ви небезпечна людина! Як жінки тут почнуть розкривати обійми вам, то хай вам біс. Чекайте-но, напишу я листа до панї Галини... — пожартував Павло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Товаришу Богдане, але я забула додати, що редакція „Нашого Слова“ не розкриє обіймів, бо вона вже вмерла, — знов звернула ся Ганнуся до Богдана.

— І тому треба справити їй поминки... — додав Павло і подивив ся на Ганнусю.

— Або випити за її воскресеннє! — сказав Богдан. — Я хоч і не люблю ес-деків, хоч їдять вони мене дома, а шкодую за сею ґазетою.

Ганнуся й Павло почали хазяйнувати. Панас хотів допомогти, але одісланий Павлом, захопив ся розмовою з панночкою. Катря й Остап тихо розмовляли, Богдан і Надя мовчки обмінювали ся поглядами; Омельченко малював щось, поглядаючи на Богдана, а ґрупа студентів з Петром і Швидким неголосно, але палко про щось сперечалась.

Знов щось постукало. Ганнуся метнула ся до дверей і скрикнула:

— Микола!

— Що ви злякали ся мене? Здрастуйте всї!

— Миколо! Яким робом? З яких країв? Павло, Остап, Надя і Панас обступили його.

Такий самий; та сама лисина, той самий розумний погляд; той самий вираз облича.

— Що, друже! Не витерпів диференціяції? Сидів, сидів сам як сич і все вірив в свою „Спілку“.

— Та й досї вірю...

— Віриш? А бодай тобі та „спілка“ згоріла, скільки вона лиха накоїла. А у нас тут знаєш, саме пекуче питаннє про диференціяцію. Бо відомо ж, що українцї, се самий багатий на диференціяцію нарід; і де зберуть ся трьох — там чотирі неоднакові думки. Ось я і пропоную всїм українцям єднати ся біля гасла: „відродженнє України“. „Єднайтесь!“.

— Мене, друже, не обєднаєш, напр. з „Нашими днями“. — флеґматично мовив Микола сїдаючи в куток софи.

— А я, панове, стою за диференціяцію, за індивідуалїзацію взагалї. Що більш індивідуалїзована наша духова праця, то висша вартість сеї працї, — обізвав ся Богдан. — Се збогачує життє, збогачує розвій душі людської.

— Так, але хотїло ся б одної справжньої істини на світї, ясної і чистої для всїх, для всїх... хотїло ся б, щоб душі людські всї стали одною великою душею... — Надя промовивши се змішала ся й замовкла.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ви говорите мовою богів, мої любі! — звернув ся Павло до Наді й Богдана. — А се недоступно нам смертним.

Надя ще більше почервоніла.

— Вже все готово! — підійшла Ганнуся до Павла.

„Ах, він так занятий приятелями, на неї і не дивить ся... так наче вони йому дорожчі за неї. А вона б хотіла б, щоб вже нікого не було тут. Взяла б його голову, пригорнула до грудей, глянула б в кохані синї очі“.

— Ну, то як живете? — питає Микола Омельченка, заглядаючи в його малюнок, де вже виразно визначені були тонкі риси Богдана і легка іронична усмішка. — Малюєте?

— Еге, а ви!

— Я? Я думаю і роблю аналїзи...

— Чого аналїзи? Життя чи хемічних препаратів? — втрутила ся Катря, почувши останнї слова.

— І життя і хемічних препаратів. Життє, як і хемічний препарат видають ся нам складними; але досить зробити докладний і педантичний аналїз, як одержимо ряд простих формул або комбінацій...

— Катре, йдіть, ось Богдан прочитає нам роздїл нової повісти, написаної тут уже, в нашім містї і мабуть з нас...

— І не думаю читати... — заперечив Богдан.

... — Але тепер саме сей національний рух набере величнїх розмірів і дїйсно не хотїло ся б ослаблювати його отсими диференціяціями... — в ґрупі біля дверей промовляв студент.

Павло безнадїйно махнув рукою.

— Як бжоли в улїку... і не перекричиш їх; почекай, Ганнусю, з чаєм.

Він пішов в другу кімнату і повернув ся з бандурою. Сїв біля Миколи на софі і заспівав

„Де ти бродиш, моя доле?
Не докличусь я тебе... —
Все блукаю, все шукаю,
Аж серденько ізвялив...

тенор чистий, мягкий, чулий за серце хапає; мельодія протяжна, тужлива.

Змовкають голоси. Тихі сумні акорди бандури і знов тужливий спів. Співець долї шукає... де вона? летять думки далеким шляхом до Сибіру, шукаючи там лагідну, сувору привабну

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

постать і вертають ся назад в ойго кімнату. Всміхаєть ся ніжно Ганнуся, спіймавши на собі задуманий погляд Павла.

Він їй машинально одповідає.

Доля... де вона?

Надя вже її не шукає... аби хоч всім, що навколо неї було добре. Але зараз, зараз, поки, коло неї Богдан — се все одно, що доля її... се тиха радість, пекуча насолода. Отак сидіти, почувати, що за плечем, тільки озирнути ся — сині очі, любе обличе...

„Доля“... Остап в захопленню підспівує і мріє. Він собі ніколи її не шукав... де бродить доля рідного краю, доля рідного села, доля всіх, хто в праці і злиднях й зневазі шлях життя переходить? Де вона? Її шукати, за нею блукати... Доля... а чи не мандрує вона в образі високої золотоволосої дівчини?...

„Доля“... Катря не шукає долі. Вона має свій шлях праці, праці й праці і нічого більше не хоче. Але голос Павла, сей надзвичайно тужливий голос, сей спів розпачливий, чарівний наводить на неї настрій, коли думаєть ся про те, чого ніколи не буде.

Задумані мрійні облича... тужливий, блукаючий спів, акорди.

Раптом висока постать в дверях. Запитливий неспокійний зір чорних очей, вродливе обличе. Кость мов тінь увійшов в хату.

— Стукав, але відповіди не одержав і увійшов, — каже тихо і стає під стіною.

Павло хитає головою запрошуюче і все співає.

Кость шукає очима по хаті. Побачив Надю і заспокоїв ся. Богдана угледів і почервонів; потім раптом зблід і непорушно стояв, кусаючи губи.

. . . „Де ти бродиш, моя доле“...

— Павло, тобі сумно? — трівожно заглядає в очі Павлови Ганнуся.

Тихо. Всі розійшли ся. Вони вдвох. Бурхливо стукотить серце Ганнусі — майже так як тоді, як перший вечір життя її з Павлом. Такий самий неприступний він як і тоді і так само хочеть ся голову його, прекрасну, буйну голову пригорнути ніжно — ніжно.

„Як зробити, щоб йому гарно було? Якась туга гризе його, якісь думки-хмари обсіли його. Не може спокійно жити і все якесь горіннє, шуканнє. А вогненний смолоскип згас і настали буднї сіра щоденна праця. Йому ж треба бурхливих подій, боротьби...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганнуся сїла на софу і обняла Павла несміливо. Він взяв її руку з свого плеча і поцїлував. Тодї вона присунула ся, пригорнула ся міцно.

— Коханий мій, хиба тобі не добре зо мною? Чому ти такий сумний? Ось на людях ти оживлений, веселий, а зо мною такий зажурений, засмучений... Ти знаєш, я тобі життє своє віддам, щастє своє, серце своє аби тобі добре було. Та тобі сього за-мало...

— Не те, Ганнусю. А я винуватий перед тобою: не так тебе люблю, як треба тобі, не так як ти мене... Але, серденько, кохаппє на базарі не продаєть ся... купив би та не продаєть ся.

— Люби, як можеш. Менї гарно. Аби ти всміхнув ся до мене, аби повеселїшав.

Цїлувала його Ганнуся, голубила, пригортала ся.

Мов в забуттю одповідав Павло і яснїйшало обличе йому.

„Яка чарівна річ все-таки кохаппє... „яка всесильна річ пестощі жіночі“ — шептав він в захопленню, все міцнїйше обнїмаючи Ганнусю, все гарячійше цїлуючи її.

І на хвилю щастило йому відігнати сю думку — змію, що душу точила: „а все-таки від себе не втїчеш...; все-таки ти один, один самітний... і ся гарна нїжна віддана тобі жінка не полекшує тобі самоти... вона не йде поруч... вона *за* тобою йде, може йти навіть очі заплющивши, аби ти вів її“. І ти — самітний...

— Кохаєш? — палко шепоче Ганнуся, дивляючусь в очі.

Нї, не самітний він: така нїжність в її поглядї серце її для нього бєть ся. Хоч на хвильку не самітний хоч на хвильку заспокоїти спрагу душі, що все долї шукає...

— Кохаю.. кохаю, Ганнусю!

XIII.

— Се він не погано придумав: легка перемога і безпечна втїха... — тремтючи з обурення зустрів гостро Кость Надю.

Вражена гострим тоном Надя збентежено опустила ся на стілець не роздягаючись.

— Хто має се все? про кого мова? — запитала безсило.

— Хто? поет чи белєтрист (се все одно) словом він, той хто мовою богів глаголеть... звісно, ся мова солодша нашої.

Надя зітхнула.

Прийшла хвилина... таки прийшла ся хвилина „розплати“ за сих кілька день радости... І чекала сього і сподївала ся, що се її мине.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чекала... бо Кость кілька разів зустрів її з Богданом.

Позавчора йшли вони. Тихий морозний вечір. Сяли зірки в небі, сяли вогні міста, сніг блищав. Зачаровані стояли дерева з своїми білими пухкими гильками і спокій в душу навівали. Богдан вів її за руку... (зручно йти з ним, легче ніж самій; а ось з Костем їй завжди важко було йти, якось незручно). І раптом назустріч Кость... блідий, очі горять. Підняв капелюх і пройшов далї. І розвіяв ся спокій з душі. Пекучий біль на зміну прийшов. Се ж вона своїми руками отруює життя Костеві...

Швидко повернула ся до дому. Була привітна, ласкова до Костя. Він не згадував про зустріч, тільки злегка докоряв, що не сидить вона нїколи дома, навіть, у вільні від коректи вечорі. І він самітний. Але чи не через те вона й дома не сидїла, що самітна вдома була?..

Сьогодня примушувала себе дома сидїти у вечорі. Для родинного спокою... для спокою маленької Вірусї. Треба творити навкруги дитини лагідне спокійне життє. Тепла потребує, тепла матеріяльного і душевного, ніжна людська істота на початку життя свого. Треба роздмухувати ті іскри, що лишили ся від колишнього багаття.

Заснула Віра; Надя сидїла біля неї, дивила ся. Потім взяла ся за роботу, яка завжди чекала в неї на столї Пильно старанно писала переклад, але поки не відчула, що се ж вона примусово сидить дома, що душа рветь ся до Богдана, що хочеть ся хоч пройти ся тим шляхом, яким Богдан її завжди до дому провожає. А може ж він там її чекає! Може чекає...

Глянула на Костя. Він спокійно щось пише. Віра спить. Минув день обовязків, всї вони сповнені... і невже не можна для *себе* трошки радости?

— Ти виходиш, Надю? — якось дивно глянув на неї Кость, побачивши, що шапку одягає.

— Еге, — тихо мовила вона, — пройду ся. Погасила свою лямпу й вийшла.

Поспішала. Майже бігла, з палаючим обличем, захоплена. І під розложистими пухнатими гильками знайомих дерев, схилених над піпоходом біля парку — зустріла Богдана.

Він чекав... як він чекав її, майже безнадїйно.

Засмучені ходили пустинними улицями серед снїгу й тиші. Так тягли ся їх душі до себе, та про те повинні були вони віддати ся кожний своїй родинї; він з любови до жінки, вона — чи з любови, чи з приязни до Костя, чи тільки для дитини...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Їм так гарно вдвох; ніколи ще нікому з них не було *так* гарно; особливо сього вечора серед тиші і чистого снігу. Лише Надї здавало ся, що тїнь якась темна невідступно йде за ними.

Здавало ся... А тепер, як отсе вдома безсило впала на стілець, вражена грубим тоном Костя, раптом думка промайнула: се не тїнь була, се був Кость..

Се він йшов невідступно крок за кроком за ними і яким болем було налите його серце!

Надя знов глибоко зігхнула.

— Легка перемога і безпечна втїха... — повторила вона Костеві прикрі слова. — Нї, се не так, Костю. Нема нї того, нї того... Се все тобі уявляєть ся...

— Уявляєть ся... коли йдеш і бачиш, що твоя жінка йде об руку з иньшим, то се уявляєть ся... — гірко всміхнув ся Кость. — зо мною тобі зовсїм не хочеть ся ходити, тобі нецїкаво зо мною...

Так, се ж правда, їй не хочеть ся, їй нецїкаво... Надя схилила голову наче під тягарем своєї вини. Але ж любить Костя.. хоче, щоб йому добре було, ясно, спокійно.

— Але, Костю, я тебе люблю, ти знаєш...

— Любиш... А... а... *його?*

Мовчанне важке, напружене.

— З ним менї гарно... — тиха винувата відповідь.

Та мабуть гарно... — саркастично всміхнув ся Кость. — Гарно його слухати, соловейка красномовного... Гарно цїлувати його...

Він увірвав, і раптом схопив Надю за руку.

— Ти — належала йому! Ти йому віддала ся! — скрикнув він.

— А, ось що головне! — обурено гукнула Надя. — Тільки се головне... Хиба в сїм річ? І — сього не було та й не буде.

— Нї, се було... я певен, що було... Хрипло заговорив Кость.

Був блїдий. В очах ворожнеча, голос холодний, різкий. Мов удар кожне його слово.

— Я змагати ся не буду, — тихо сказала Надя. — Та й се власне для нас незначне — чи було чи нї... значне те, що душі наші давно розєднали ся...

— Тепер вже вмерло старе життє... Після зради ми можемо жити вкуні тільки для дитини... — глухо сказав Кость, закриваючи лице руками.

Мовчала Надя.

Після „зради"... йому головне якась „зрада". А не те, що не має нїчого спільного між ними вже давно.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сльози тихо котили ся з очей Наді. Боляче: і їй боляче й Костеві. Отак занапастила життє йому. Як же жити далї?

— Тепер між нами все скінчено... — вдаряло молотом кожне слово Костя.

„Тепер... хіба тепер? хіба не тодї ще замкнули ся від себе їх душі, як Надя слаба була і він не турбував ся, як весела й ласкава була, а він одповідав мовчаннєм або різким словом... хіба не тодї, як брав поцїлунки од неї, не дбаючи про її душу.

Надя ридала.

Вона втратила щось сьогодня, щось останнє цїнне в життю свому.

Що ж се? втратила спокій, спокій родини, який так підтримувала, який так берігла. І без сього не може жити. Берегла його... обовязків силу готова була виконувать, аби був він сей спокій, аби дитина росла в тиші й теплї.

Тепер знайшла радість, але втеряла спокій... радість хвилеву, а спокій — щоденний...

Надя ридає нестримано, розпачливо.

Наче оплакує життє своє, яке сама со і утворила так безладно, так необачно, так невдало. Ридає — сумує й за радістю, якої вже нема і за спокоєм, якого теж нема. Краще й не жити на світї... піти собі в вічність.

Раптом затихає й підводить ся. Скидає жакет, шапку, йде до ліжка дитини і клякнувши, тихо плаче, аж доки не засинає, поклавши голову поруч з дитячою головкою.

— Ти не забудеш мене? иноді згадуватимеш? шепоче Надя дивлячись в очі Богданові.

Забула журбу останнїх днїв; засвітила ся й усмішка на сумному блїдому обличу. Сині очі дивлять ся на неї з глибокою нїжністю, люба рука стискає руку, знов бачить вона біле прекрасне чоло з хвилями шовкового золотистого волося над ними.

Богдан капелюха скинув. Се вони в храмі зараз.

Тихо, напів темно. З стїн дивлять ся невиразні постати святих. Де-не-де блимає малесенька свічка. Така урочиста тиша... така побожне мовчаннє. Легке тремтїннє — пережиток дитячих років обхоплює їх в сьому стародавньому храмі.

Тут вони прощають ся.

— Дякую тобі, що ти дав менї кілька радісних хвилин... дякую тобі за всю твою нїжність, за все, особливо за те, що ти є на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

світі... — шепче Надя не зводячи очей з засмученого облича Богдана.

— То я дякую тобі, що ти є на світі. Ніколи, ніколи не переживав я таких гарних часів. Пиши мені... пиши, Надю. Не кажу: чекай... лише прошу пиши... не замикай душі твоєї од мене.

Надя мовчала.

„Нічого не треба... нічого не буде... не треба писати... нехай і імя моє забуде“...

Дивила ся жадібно, наче впиваючи кожну рисочку, наче на віки розлучаючись.

І знов спитала: та ж не забудеш?

— Ні, ні люба, рідна... ні, радість моя не забуду! — напружено схвильовано дивив ся Богдан в очі Наді немов присягаючись. — Ніколи ніколи не забуду. — І сльоза скотила ся з прекрасних синьо-сірих очей і впала на Надіну руку. — Ніколи не забуду... до віку не забуду... А то, Надю, як би нам зараз покинути все і десь у двох поїхати і бути до віку у двох? — раптом спитав він.

— Ніколи сього не буде і ми не зробимо, — розважно мовила Надя. Ми занадто кохаємо ся й занадто кохаємо свої родини, щоб се зробити... і сього ми не можемо зробити, Богдане.

— Так, не можемо! — чуло відповів Богдан. І знов очі злили ся в ніжности прощання.

Надя мовчки дивить ся. Так дивила ся б без кінця...

Час розлучати ся...

Розлучати ся їм, душі яких міцно зєднані...

Останній стиск... останній поцілунок — і годі. Сам він і один поїде... не проводить вона його... не проводить — для домашнього спокою.

XIV.

— Раз, два, три! мамусю, лови! — кричить маленьке дівча, підкідаючи мяч угору.

Се мама повинна ловити навипередки з донечкою; хто швидче спіймає? і розуміеть ся, частійше Віруся ловить і блищать нестриманою радістю чорні очі-вишеньки і сріблом розливаеть ся дзвінкий, щасливий сміх.

Всміхаеть ся й Надя, але якось автоматично; одповідає лиш сміху дитячому. Розучила ся сміяти ся від душі: завжди їй сумно, самітно, холодно. Правда, загартовує себе в сій самоті, в сьому холоді, але радости, сміху немає.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Навкруги радіють, пишають ся дерева; повбирали ся вони в свіже, чисте, росою обмите, сонцем обсушене, молоденьке листячко. Повбирали ся і тихо шепчучи зеленим листем, хвалу сонцю теплому, небу синьому посилають і наче чекають співів і сміху к ло себе. І співають птахи і дзвінкий сміх дитячий хвилею котить ся по парку.

Віра вже бавить ся сама: підстрибуючи біжить на горбок, на улюблене місце Надї, звідки видно околиці, і щось щебече. І Надї знов зціплені уста суворо, знов зморшка на чолї зявила ся.

Ось уже вона на горі: Гарно, гарно, як кинути оком навкруги.

Тече вода, чиста, тепла долї під кручею; пишають ся оксамитові береги, темнїють далекі л си. А праворуч зеленїє, сяє Печерськ; блищать золоті банї церков, височіють проти блакитї небес величні тополї навколо будинків.

Але в ся краса, радість не зворушує, не змягчує Надїної душі. В нїй — все суворість, холод і туга; як і весь сей останнїй час після т х тяжких переживань, після пропаля... Мов сїрим густим туманом оповито було життє перед нею; душа болїла і тїл некучого болю розривала ся, і тільки суворість праця допомагала їй жити. І весь час вона пильно шиє, перекладає, читає довгі кшальти романів, читає книги, як не лишає ся час, щоб не думати. Тепер, як отсе в парк з Вірою ходить, то щоб не думати, бере олівець і папір. Бо пісні ще часом бренять в замкненій душі і згуки рвуть ся на простір. Та часто папір так і лишаєть ся чистим, незаписаним, нехай співи в душі бренять; на що, на що їх перетворювати в згуки? На що їх од душі одривати? Чи не кращі ті співи, що в душі ще бренять?..

Думки, мрії... хоч як відганяє їх, а вони налїтають. Особливо тут, серед відновленої природи, під чистим блакитним небом, над бурхливими весняними водами. І тодї мимохіть часом виводить рука на папері „Богдане, коханий, рідний“ і ллють ся слова кохання й туги. І зараз же знищувала Надя написане, роздирала папір і кидала на траву, щоб вітер розвіяв. Як би так і думки вітер розвіяв.

Не думати, не розятрювати рану... Не каламутити холодного спокою свого родинного огнища. Не хоче ж вона руйнувати своєї родини; і се добре, що й *він* — звязаний. Як би був віль-

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ний Богдан, може зруйнувала б родину, може лишила б дитину без батька і батька — без дитини...

Ні, ні, не думати про се... Геть думки та мрії!

Відганяє думки про Богдана й зараз Надя. Але не тікають вони.

Він, се той, з яким могла б щасливо жити; се той, який вмів би що дня „всю ніжність серця свого складати їй до ніг і давати їй поезію, поезію“... І нехай гарно йому буде. Добре, що є вже він на світі, що як проміннєм сонця зігрів її своєю ніжністю. Не винно ж сонце, що йому треба йти далі, що його світла й тепла чекають далі. А вона лишила ся серед самоти, темряви й холоду.

Сонце весняне ласкаво так світить; золоті проміння посилає землі...

Казав Богдан: як би весна прийшла для нас... як би могли ми ходити серед свіжої зелени, впиваючи запашне весняне повітре і впиваючись своїм коханнєм! Як би...

Але над їх коханнєм не сяло весняне сонце і не засяє.

— Мамо, мамусю, — підбігла Віра. — Он дядя, високий дядя.

Надя глянула: Панас і панна. Мабуть та панна, про яку Катря згадувала Панасові. Рука в руку, пригорнувшись весело йдуть. Ось для них — весна йде, їм радість несе. Для них, для молодих, для них, що ще не зробили помилок в життю свому.

Кілька разів тепер, весною виходила вона з Костем в сей парк. Як Віра спала, як робота була скінчена і хотіло ся на повітре, Надя одягала ся й казала: піду походити.

— Можна й мені? — питав Кость, який що далі ставав лагіднійший.

— Можна.

Вони йшли, обходили парк, часом заходили на горбок і знову йшли алеями. Але не йшли вони разом і не зєднані були їх душі. Кожен йшов з своїми думками, і важке, нестерпуче важке мовчанє стояло між ними.

Коли вернули ся, кожен сїдав на свій стіл, поринав у свою роботу; поліз важко мовчки лягав в свому кутку і напружене важке мовчанє панувало в кімнаті, поки не зміняло ся рівним диханнєм сну.

Надя зітхнула.

Тяжко так разом чужим жити спільно в одній хаті. „Чужим“... хіба Кость таки цілком чужий?

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ні, не цілком. Він — член її родини... батько її дитини. Власне він — як брат їй, хотіла б йому всього гарного; хотіла б, щоб як найкраще житє його влаштувало ся, тільки не кохає його, як чоловіка. А він гніваєть ся... і тяжко їм спільно жити.

Дім на другому поверсї, саме під сею кімнатою, де вони живуть, увільнило ся дві кімнати (там чомусь замісць одної великої дві маленьких!); доведеть ся перейти туди. Спитала про се Костя. „Як хочеш, менї все одно", дав він свою звичайну відповідь. І Надя має вирішити, чи буде всім їм краще там і тодї пересилити всїх.

Боже... знов летять думки до улюбленої юнацької постати, уявляєть ся погляд ласкавий синїх очей, усміх ніжний.

— Мамусю, ти не чуєш!.. я тебе гукаю, — кричить Вра, одбігши трохи вниз.

— Чую, чую, дитинко, — ледве всміхаєть ся Надя і дивить ся на алею. Дві постати махають руками. Хто се? Остап і ще хтось, низенький. Се — Омельченко. А далї — дрож, Микола.

— Знайшли таки вас, — шпурнувши капелюх у траву, привітав ся Остап.

— А на що мене шукати? отсе диво, — обізвала ся Надя.

— Знаєте, сидїть так непорушно, — замісць привитання сказав Омельченко, витягаючи альбом: — надзвичайно рельєфне втїлення туги, ефектне по контрасту до ранньої весняної природи.

— Отакої! — обізвала ся Надя. — Все не вигадуєте... — І як ви, — звернула ся вона до Миколи, який [illegible] і засапав ся, — зважили ся не рахуючи ся з своєю комплексією лїзти на сю гору!

— Смійте ся з мене, смійте ся...

— Ой [illegible], бачаю, не [illegible] справдї. Нарою, — перелякав ся Омельченко. — [illegible]

— Може [illegible] там мало, [illegible] і мрімїйте, — залунав дзвінкий голос. Ганнуся в яскраву [illegible] і червоному капелюху, туже все [illegible]

— Не інакше як Ганнуся призвичаїла побачення Миколї, — пожартував Остап.

— А розуміеть ся... і він уже чекає. Ой, втомила ся. — Вона сїла біля Нади, покликала до себе Вру і посадовила на колїна. — Що се [illegible] у нас, [illegible]

— Засїдання для милування природою, для того, щоб Омельченко зробив сьогодня новий ескіз, та щоб Ганнуся побачила ся з Миколою... — відповів Остап.

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— От причепив ся, — махнув рукою Микола. — А що до природи... то никола менї, друзї мої, що ви так захоплюєтесь нею. Ну, подумайте добре, зробіть аналїз: що таке природа?

— Ах, уже аналїзи! не хочу, не хочу! — затикаючи уха кричала Ганнуся.

— Природа, — спокійно провадив Микола, — се комбінація води, землї і повітряного простору, який ми називаємо небом... Зелень, яка мов чарами прикрашує землю — се комбінація...

— Покиньте, варвар! — грізно гукає Ганнуся.

— Та вже покину. От не люблять люде правди чути.

— Що ви поробляєте, Миколо? — спитала Надя.

— Роблю аналїзи і думаю.

— От поступ, панове. Ранїйше Микола писав і робив аналїзи, а тепер робить аналїзи і думає! — сміяла ся Ганнуся. Але сміх її якийсь невеселий був; почувало ся, що душа її засмучена.

— А де Павло? — спитала Надя.

— Павло... — зітхнула Ганнуся, — Павло виїхав.

— Куди, чого? — здивув ся Остап.

— Не знаю. Хіба він говорить... От узяв та й виїхав... доля шукати.

— Чудний чоловік! — здвигнув Микола плечима.

— Метеор, — ледве-ледве всміхнула ся Надя.

— Моя шановна „натуро", прошу не сміяти ся! — благав Омельченко.

— Так в якій справі ви мене шукали? — спитала Надя Остапа.

— В такій справі, щоб подивити ся на вас, і тільки. Вже скоро всї розїдемо ся, от і пішли до вас посидїти. Та нї вас, нї Костя нема вдома. А Мотря ваша каже: „в парку". Ну, от ми й знайшли.

— Значить, всї їдете?

— Так, Микола і Омельченко до мене на село. Омеля — малювати, а Микола — ...

— Аналїзи робити... — додала Ганнуся.

Потім раптом присунула ся до Надї, взяла її за руку і прошептала: а все таки, я скажу „як Бог дає, то беріть, беріть і не вагайтесь, розумієте? — І голосно сказала?

— Яке гарне імя „Богдан", правда?

— Чудесне, тим більше, що його носить мій приятель, чарівний і незрівняний Богдан Лїсовий, — озвав ся Остап.

Надя при згуках сього імени здрігнула ся і туга безмежна розлилась по обличу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дивила ся на Дніпро, що буйно хвилї котив, на береги й околицї, а в души туга співала: „Богдане, Богдане“...

XV.

Катря увійшла в маленьку Надїну кімнатку і здивувала ся. Ах, он як. се в Наді окрема кімната. На горі була одна велика, а тут замісць того дві маленьких. Ну, се краще!

Ось і Віруся в свому куточку бавить ся. Катря поцїлувала дївчинку, яка їй щось щебетала і сїла.

З сусїдньої хати чути голоси: Кость щось сердито говорить... про щось лагідно просить Надя. Катря зітхає.

— Ну, кажу ж я, що не можу сього зробити, — чути сердитий крик Костя.

Двері відчиняють ся і тихо входить Нада.

— А, Катрусю, нарештї! Так давно тебе не бачила.

— Нїколи. Знаєш, ся кімната менї подобаєть ся. А ти, ти менї цїлком не подобаєш ся! подивала ся б у зеркало на себе.

— Але і в тебе вигляд не ідеальний.

— Та проте, в мене кращий. Та ще бач поїду пасти ся в „дворянське гнїздо“... хоч в останнє треба поїхати.

— Чому в останнє? І чому такий урочистий вигляд? скажи.

— Нї, нїчого. А ось — поїдем зо мною!

— Як поїдем?

— А так... візьмеш Віру, манатки та й махнемо.

— Н-не знаю...

— Яке там не знаю... Ти ж не Кость, щоб нїколи не знати нїчого...

— Хто тут імя моє всує згадує? — увійшов Кость з своєї кімнати.

— Хоч би постукали, Костю, а то злякали.

— Кость принціпіяльно не стукає, він вважає, що се його хата...

— Ну, я йду, — нетерпляче обірвав Кость.

— Куди? ти ж не можеш?

— Але йду ж... — розсердив ся він.

Надя мовчала.

Кость попрощав ся з Катрею і вийшов.

— Ну і влача! — похитала головою Катря.

— Знаєш, так гарно я почуваю тут себе, — перемінила розмову Надя. — У вечері Віра спить, тихо, а я серед книг і паперів; так затишно й гарно.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Гарно, гарно, але вигляд твій не гарний. Ні, ми поїдемо неодмінно! правда, Віруcю?

— Правда.

— Ну, от бачиш, і все гаразд. А тепер ходім до Ганнусі. Має справу, до неї; посидимо, поговоримо... Одягай ся!

— А Блеч?

— Віра піде з дівчиною в парк.

— А переклад? я не скінчила...

— То скінчиш ще...

— Та й скоро на коректу йти..

— „Віра, переклад, коректа"... може ще що? може ще які перешкоди знайдеш, щоб не вийти з дому! І так яка гарна стала сидючи в чотирьох стінах!"

— Я гуляю иноді з Вірою... — боронила ся Надя.

— Сього мало, треба людей бачити, чути.

— На що мені люде? — неохоче беручись за капелюх, запитала Надя.

— Ну, ходім, ходім.

— Як у вас гарно, як весело, Ганнусю, перед вікном, а ви чогось так засмутились, — обняла Катря Ганнусю.

— Мов килим зелений розстелений перед вікном, — мрійно сказала Надя і додала: — От як би в нас так: Віруся мала б де гуляти.

— Так, тут весело й гарно, — одповіла Ганнуся зітхаючи.

Але й в осени тут краще було, коли мрії, барвисті як листє осіннє снували ся біля сього вікна; а взимку, коли чистою білою пеленою сніг непорушно лежав, було чудово, радісно, весело. Кохане жило в сій кімнаті і радість; веселий голос Павла лунав, його сяяв. сміх.

Сліди... сміх... Тихо тепер і мовчазно. Припали пилом папери Ганнусині на столі, книги на полицях, квітки наче присохли. А на дверях до Павлової кімнати висить білий паперчок, на якому написано: мене нема дома.

— Павло ж? — тихо запитала Ганнуся, вказавши головою на двері.

— С. Гриїхав... Щось він недужий. Не виходить. Я так мрію вже на хутір поїхати, може йому легче там буде.

— Можна? — просунула ся голова Остапа в двері.

— Можна, можна! — поспішила йому на зустріч Ганнуся. Вона мала надію, що Остап витягне Павла з апатії, може Павло

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

одкриє йому душу свою. Ах, чому він їй не скаже, що його гнітить? чому тягару душі своєї не поділить з нею, яка його божевільно кохає...

— Павло дома? — спитав Остап, привитавшись з Надею й Катрею і кинувши на Катрю довгий погляд.

— Бачите, — вказала рукою на наперчик на дверях Ганнуся.

— Нема дома, значить...

— Лежить він і нічого не говорить...

— Почекаємо...

Остап знов несміливо глянув на Катрю. Тепер, як закрили „Наше Слово“ рідко її бачить. Раз тільки серед робітників бачив, як промову говорила.

— Значить, вакації? — звернув ся він до всїх.

— Еге, вакації... — зітхнула Ганнуся.

На що їй вакації? їй краще як праця, метушня, щоб все горіло в руках. Правда, тепер все одно вакації — ніякої роботи в руках нема і не хоче зараз; одна думка, одна мета, щоб Павло одужав, щоб повеселїшав, щоб потягло його до роботи.

Ганнуся зітхнула.

— Та не зітхайте, Ганнусю! Що се таке, справдї? Була, як співоча пташинка, а тепер зітхає та зітхає.

— Чекайте, прийде і ваш час, Катре. Прийде, прийде!

— Час зітхати? нї, нї за що! ніколи, ніколи!

— Що таке, ніколи? — спитав раптом зявляючись на порозї Павло.

Всї обернули ся до нього.

Високий — наче ще вищий став, бо змарнїв. Сині очі туманом затягнені, чоло високе хмарою оповите. Стомлений, наче десь довго мандрував; засмучений — наче не знайшов, чого шукав і нема надії знайти нїколи.

— Яке се в вас таке рішуче „нїколи?“ — звернув ся він до Катрі, привитав ся з усїма і Ганнусї поцїлував руку

Вона розцвіла вся, ожила, обняла його за плечі і посадила на софу.

— „Нїколи“ яке, питаєте? — се таке, що нїколи не буду зітхати, — одповіла Катря.

— Ах, он що! ну від сього не зарікайте ся. В кожнім разї як не ви будете зітхати, то хтось за вами...

— Отсе ми говоримо, Павло, що вакації надходять, — пробурмотїв Остап.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Для таких вчених і працьовитих як ти, то надходять вакації, а для таких волоцюг, як я, то ні. От, узяв ся за роботу в „Наших днях“, та й не довів до кінця; отсе поїхав, десь мене янголи носили...

— Михайло твою роботу скінчив, — тихо мовила Ганнуся.

— От, щирий приятель — сей Михайло; спасибі йому. А там ще де-яка робота буде: писати статті й брошурки популярні. Може б ти взяв ся, Остапе? До речі ж у вас, есдеків вакації тепер: ґазети нема, практична робота звужуєть ся під репресіями.

— Ну, щож, Павле! поки будемо учити ся, готувати ся, аж прийде слушний час і покличе, — відповів Остап.

— Чекайте його! А праці повно навкруги.

— Так, так Павло, праці повно навкруги і думаю, що не перервано її ні на хвилинку, може хіба в иньших формах вона буде виявляти ся. Але ж не переходити нам в буржуазну сферу тільки тому, що в нашій питомій сфері важче працювати, — обізвала ся Катря.

— Ех, Ундино, Ундино! не зговоримо ся ми з вами ніколи. Так наче й для вас не істнує національне питанне.

Він трохи оживив ся; очі прояснили ся, голос менше глухий.

— Істнує, Павле, тільки в иньшій формі ніж для вас.

— А ви, Надю, що поробляєте?

— Так, животію помаленьку.

— Се не гаразд. Якось ви наче черниця. Треба вам ожити весною, відновити сили. Ах, знаєте, як я почуваю се. Ожити хочеть ся. Гнітять мене тут сіни камяні, тісні вулиці. Манить далина безмежна, вільна, широкий простір.

— То й поїдемо, Павле! Поїдемо на хутір... Чого тут сидіти? — ніжно глянула на нього Ганнуся.

— Ех, „поїдемо“... на хутір... а чи не краще там, де нема нас? Куди від себе втечеш? Omnia mea mecum porto; а сього „omnia“ так чогось багато. І що мені хутір?! Тут хочеть ся світом потрусити так, щоб перевернув ся. Волі тут хочеть ся. Світ новий тут збудувати хочеть ся! Та де сили такої взяти!!

„Бідний Павло“, — дивить ся Надя на вродливе тонке обличе, таке змарніле й захмарене. Він нещасливий; десь його доля степами блукає.

(Далї буде).

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ол. Грушевський.

З плянів та думок Кирило-Методієвського братства.

Пляни видань.

Обговорюючи свою дальшу працю і діяльність, братчики зачіпали багато питань, звязаних з тодішньою українською дійсністю. Часто звертались думкою до минулого України, до її долі в бувші часі і разом з тим, сумуючи над її булими нещастями, висловлювали надії на дальший розцвіт українського культурно-наукового життя, української наукової думки. Ся надія оперта на гарячій живій вірі в сили українського народу, в його лїпшу будучність, давала основу для дальших плянів що-до розроблення і піднесення української культури [1]).

Становище української літератури, її занепад і можливість піднесення з сього важкого становища на иньший лїпший рівень, засоби і шляхи, якими се можно здійснити, усуненьє перешкод, які стояли на шляху сього розвою української літератури — се все глибоко захоплювало увагу братчиків. Треба було дивитись просто в вічи дійсности, не крикучи від себе де-яких сумних і важких фактів сьогочасної дійсности, занедбання рідної мови, байдужости до її стану і зневіря до її дальшої долї. Братчики знали се і глибоко вірили, що сей стан є лише тимчасовий, переходовий й далї можно сподіватись поширення української мови серед тих, що її забули і глибшого розроблення української літератури. Надії на будуче давали можливість працювати, ширити думки, шукати працьовників і розробляти де-які пляни в сій сфері [2]).

Одним з таких плянів був плян про утвореньє українського часопису. Досі такого не було і се було важливою прогалиною тодішнього українського життя. Укр. письменники тихотили книжочками, більшими чи меншими, друковали їх самі автора або тихотили „лжливеніемъ“ иньшим, часом не дуже бажаним для авторів (Костаревський та Парпура). Орган часопису давав можливости бачити свої перші твори в друку і дати їх кожному з усіх знавців літератури. Брак часопису викликав потребу альманахів, зложених з творів

[1]) Дивись в моїй статті — Україна, 1914. I.

[2]) Дивись в моїй статті — Украин. Жизнь. 1914. M.

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ріжних авторів, але се не вповні вдовольняло потреби. Альманахи виникали спорадично, в ріжних місцях, видавали їх без системи і через те не могли представити повного образу української літератури в певний момент. Альманах київський або галицький давав лише де-які твори місцевих письменників, а дальших не захоплював, не всі українські літературні теми могли бути представлені відповідно повно. Далі, альманахи не мали певної сталости і мали характер тимчасового, непевного. В тодішніх умовах українського наукового і літературного життя ніколи не можно було мати певности, що слідуюча книжка альманаху також вийде в свій час і дасть дальші матеріяли про український літературний рух. Без такої певности і суцільности альманахи не могли виповнити праці і завдань українського часопису.

Українським авторам, які не мали можливости, видавати самі своїх творів, доводилося шукати місця в чужих часописях. Так можно було мати в загальних часописях і там мати свої твори, але ся гостинність була не дуже певна. А тоди завсіди почували себе не дуже певно в чужих виданнях, се обмежувало їх діяльность і перешкоджало пишнішій її розвитку. В листуванню письменників того часу, як, наприклад, у Кониського-Основяненка як раз відчувається те почуте чужого, котрим тяжіяли ті, хто їх видавались в російських часописях і виданнях. Почуття сеї [illegible] не мали можливости вилитися на [illegible] — се було не зовсіїм по сердцю тодішнім українським письменникам. Знали вони і загальне [illegible] ставлення в російських письменників до української мови і літератури взагалі, що певної симпатії [illegible] і не можно її тут сподіватися. Доводилось виступати на [illegible] невірних думок і поглядів, збивати їх, переконувати [illegible] що се [illegible] і не має під собою раціональної основи. Тут [illegible] виявляти, що є кірне в українських творах, що відповідає дійсности і не може зазнатись помилковим і [illegible] освітленим. [illegible] з боку українських письменників їх російським сотоваришам не завсіди могли бути можливими.

Через [illegible] зрозуміло, що частійше і частійше думка зверталась до плану завести свій [illegible] український часопис. Се було б здійснення улюбленої думки [illegible] велика полегкість в справі загального поширення української літератури і діяльности. Завести свій часопис — се значило поставити [illegible] поширення української літератури на певний грунт, незалежно від згоди або незгоди російських діячів в літературі, російських видавців. Ся незалежність дуже спокушала і вабила, показуючи ширші перспективи на далі.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отже і братчики були зацікавлені справами часопису. І для них також ясний був звязок між таким українським часописом і дальшим розвитком української літератури, інтереси української літератури були братчикам дуже близькі і важні, через те і плян часопису дуже їх захоплював.

Український часопис міг служити і пілям пропаганди думок і поглядів братчиків. Се було також важливе. Розуміється, цензура не давала можливости говорити все і вкладати, але дещо можно було зробити. Приклад Білінського мав свою вагу і утворити на Україні часопис подібну до „Отеч. Записокъ" було гарним і важливим завданнєм.

Так братчики підхопили думку, яка вже була продумана й иньшими українськими діячами. Про се думки вестались братчики в своїх розмовах, обмірковуваних і листах, зазначували ріжні сторони сього питання.

Відносно сього журнала були ріжні думки. Приглядували пляни Максимовича його видачу по подобі менших київських альманахів, присвячених мало-не всякій історії, етнографії, мові (памяткам старовини). Се зрозуміле і зачасти [illegible] з потребою читаючої публіки [illegible] в цеї думки [illegible], що в своїм світах перший почин [illegible] Максимовича з'являлась корисною, давала [illegible] можливим [illegible] нею для дальшого розроблення сих науково-літературних [illegible].

Науково-белетристичні малі [illegible] разом в одному виданню. В дальшому розроблення [illegible] розкласти ріжнородний відповідний матеріял в великім [illegible] цеї галузі українського життя [illegible]. Думка сама про журнал була давня, [illegible] не [illegible], [illegible], я застав її уже [illegible] на слідстві. Тепер [illegible] думку.

Обсяг журнала [illegible] белетристичні статті, історія, етнографія, мова і [illegible] Максимович [illegible] справи, оскільки можливо [illegible] в Київі. „Пріѣхалъ сюда [illegible] предложилъ о нѣсколькихъ [illegible] издавать журналъ в Кіевѣ [illegible] после Рождества Христова и не пріѣхалъ". Фінансові умови [illegible] набували особливо значіння при заснованню нового журнала і на перших кроках його істнування, без вияснення сього питання не можна

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

було починати видавничої діяльности. Може в звязку з сим зявилась думка прохати якої будь допомоги урядової і таким чином поставити сей журнал закладний на певнійший грунт. „Принялъ попечитель Траскинъ генералъ, онъ былъ доволенъ мыслью Костомарова и требовалъ только программы журнала, для испрошенія позволенія. Но Костомаровъ, не имѣя пока нужнаго матеріалова, охладѣлъ и уже думалъ только о русско-малороссійскомъ журналѣ". З сього можно зробити висновок про думки Костомарова відносно допомоги урядової і ті заходи, які він робив в сьому напрямі. Оскільки, дійсно, Костомарів перестав думати про ужитє за журнал, які були йому вказані? Можливо, що дехто був, але не якийсь причиний. Урядова допомога вимагала дуже багато: більше контакту з місцевими урядовцями, більше, ніж думав і гадав Костомаров, разом з тим контролі і постійне втручанне в справи редакції. Се для людей з новими поглядами не могло бути бажаним і через те організаторам приходилось вагатись з сього приводу.

Сумніви що-до матеріялів літературних для журнала і співробітників висловлювались, але, розуміється, не Костомаровим. Як раз Костомаров не належав до тих людей, які висловлювали сумніви в будучій долі української літератури. Часом і Костомаров переживав певні сумніви і їх боявся за будуче, так висловлював розчарованнє в минулому українського народа. Кулїш докоряв Костомарову, що він якось з катедри висловив прилюдно свій сумнів що-до хорошої душі вкраїнської. „Фраза эта можетъ сбить съ толку многихъ, а другихъ заставитъ опустить руки". Такий сумнів, висловлений відомим і поважаним послїдником, міг зробити на молодь велике і важке враженнє. Кулїш вірно се зауважив. Якось в листї до Кулїша Костомарів ужив такий вираз: „тонкая, ничтожная сущность Украины происходитъ отъ ничтожества души народа". Знов таки сумнїв, який зірвав ся з уст в моменті втоми. „Эти то слова и повели меня къ такимъ опроверженіямъ" пишуть Кулїш.

Що-ж сумніви Костомарова були тимчасовими, навіяні були моментами втоми, можно бачити з того, що сам Костомаров взяв помітну участь в літературній продукції того часу і щиро вітав в оглядах то „иной украинской литературы чужый урокъ нашъ ред. в сьому напрямі. Сумніви з постійних що-до будучини української літератури Костомарів не знав і не висловлював. Через то він і не міг бути розхолоджений [illegible] початку видавання журнала.

І [illegible] що-до будучої української літератури і Кулїш. Він думав про великі внески до скарбниці української літератури і сподївав ся своєю власною працею мошириті межі україн-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ської літератури („Україна", „Михайло Чернишенко", „Чорна Рада"), порівняно з тим, [illegible] кременчанамъ до того. Пляни [illegible] звертав ся до них в [illegible] листи [illegible]. [illegible] настр[illegible]

[illegible] кількість [illegible] про [illegible] кара [illegible] Шев[illegible] Шевченка [illegible] і відж[illegible] [illegible] став [illegible] підня[illegible]). „Кос[illegible] [illegible] може [illegible] приїхалъ [illegible] Шевченко. [illegible] премѣли [illegible] Жуковскаго, [illegible] имѣть въ немъ своего Шиллера. Я самъ плакалъ, читая его „думы" и „Катерину", объ нисалъ имъ въ лучшіе годы своей жизни подъ вліяніемъ музы Жуковскаго. Кстомовъ не премнулъ [illegible] къ великому поэту: великій поетъ не премнулъ выказать свое [illegible] паденіе (!) Свои „Кавказъ", „Сонъ", „[illegible] привезъ изъ Петербурга"... (воспоминанія Юр. Андрузького). З своєю славою і написаними вже творами Шевченко міг пітримати журнал. „Возродилась идея о журналѣ: Шевченко обѣщался и [illegible] театръ снабжать своими пьесами. Онъ куда то на время уѣхалъ и все пріостановилось"[2]). Одньку теорію Шевченка, проблему Юр. Андрузьким, прийняти, розуміється, неможливо, бо вона западго однобічна й помилкова, але дуже цікава загальна характеристика значіння участи Шевченка в журналї та в иньших справах. Сю участь товариші Шевченка уявляли собі дуже великою і надавали їй надзвичайно багато значіння: і задуманий журнал і театр мали скористатись талановитою допомогою поета. В сьому розумінню, дійсно, можна прийняти загальне освітлення фактів: приїхав Шевченко і все змінилось знов до лїпшого.

Поруч з думками про український журнал вповні присвячений українській літературі, була думка про журнал, так сказати, мішаний

---

[1]) Матеріяли до історії Кирило-Метод. братства, стор. 170 — 172.

[2]) Матеріяли, стор. 136.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з творами українських і російських письменників. Се був плян тих, хто не дуже вірив в український журнал при тодішних умовах розвою українсько-російської літератури. „Костомаровъ думалъ только о малороссійскомъ журналѣ въ двухъ чередующихся изданіяхъ въ годъ, наконецъ о сборникѣ, альманахѣ". Можно мати сумнів, чи Костомарів підніс сю гадку про український журнал, але ся гадка мала певне довіре в тих, хто не довіряв українським літературним силам. Для сих помічи російських письменників являлась конче потрібною, без якої не можна було обійтись і лише спільними силами можна поставити журнал на дійсний, певний реальний грунт. Так виникла і знайшла собі прихильників ся гадка про славянський журнал.

Що хотіли мати журнал з журналом: про участь славянських письменників в сім журналі. З одного боку се, можливо, так сама гадка про участь поміж иньших авторів письменникам українських, з другого боку — славянофільські симпатії і бажання завязати тісні звязки з славянським літературним світом. Яку саме участь мали б взяти в сім журналі славянські письменники, се близше не було визначено, участь взяли ріжними творами. „Предполагалось учрежденіе журнала на всѣхъ славянскихъ языкахъ, потомъ на русскомъ и малороссійскомъ, наконецъ, хотя альманахъ" (пояснення Юр. Андрузького). В сих з'їздах не вповні втрачали перспективу минулого. „Но прибѣгнулъ Костомаровъ задумалъ осуществить идею кіевского журнала на всѣхъ славянскихъ нарѣчіяхъ". Се стояло в тісних звязках з науковими студіями братчиків по славянських темах і питаннях.

Можна, що теперішня ідея українсько-славянського журнала зчасти була новою ідеєю, але її треба розглядати в тих умовах, в яких вона виникла. Тоді се було мати значіння не тільки допомоги творчості, але і ще тісніше з славянським світом: такому сближню членів Братства надавали великеє значіння.

Славянство було, уже при кінці і вже славянських зїздів дуже близьке, вже тоді виїзди з славянських країв перестали. [illegible] важно. В тонкім сих розмов маємо в [illegible] особливо говорили по отношенію до російського [illegible], і разом з цікавленням отзывались о [illegible]". Се більшу живих розмов [illegible] в славянській мові. Костомарів показав, що з поміщиками [illegible] помічником куратора Йозефовичем вів розмови про славянські [illegible] і літературне. Окрім розмов про славянське життє і відносини були і наукові спільні студії по

1) Матеріяли, стор. 136.

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

славянознавству. Костомаров разом з Гулаком студіював сербські пісні, а Білозерський займав ся для жінки особливою чеською літературою и вообще славянською філоґією. Сими слов'янськими темами й питаннями Костомаров і Гулак [illegible] й [illegible]. Поєзія показав, що Костомаров [illegible] Йому „любезно писмь (?) русскихъ, малороссійськихъ и на подобіе могемъ съ чешскаго или сербскаго", а Гулак, занимаючись чеською мовою, [illegible] Ілля І. що той не вчить ся славянським мовам. Ці [illegible] характер і напрям студій братчиків над славянськими питаннями.

Що найбільше захоплювало і кінчило братчиків? Напрям і теми національного відродження славянських племен. Коли навколо висловлювали сумніви відносно будучини українського слова, сумніви відносно можливости як слід поєднати [illegible] реальний грунт сумніви, чи вистане літературних сил для обслуговання журнала, то і певним контрастом були надії славянських [illegible] на кращу будучину. Їх повна віра в свій нарід, в його [illegible] любов до рідної мови. Се був основний глубокий контраст. З [illegible] боку, сумніви і вагання, з другого — певність в силах і [illegible] розвитком. Се притягало, приваблювало і збуджувало [illegible] з обуренням проти земляків, які [illegible] не підтримували його. Чому Караджич, Шафарик і інші не постриглись у [illegible] (їм би [illegible] було), а остальні славянські [illegible] синами матерей своїх і славу добрую стяжали? [illegible] не вдавайтесь в гуку, а молітесь Богу і [illegible] розумно [illegible] матери нашої України безталанної. Амінь". [illegible] мав підтримати на шляху сієї культурної роботи на користь України...

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ.

Три сонети.

I. Срібний сонет.

Посріблені ліси окутали ся тиню,
А небо-хмар [illegible] золотить.
Вихожу я на [illegible] ясно-синю,
І якось чудно [illegible] під вязанком скрипить.

Тут пив [illegible] я [illegible] синю,
Тут [illegible] ...ть,
Тут [illegible] ...мінні, —
Тепер сюди прийшов морози я зустріть,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Цей вечір, замкнений в морозному спокої
Яснай [illegible] —
Сонет [illegible] лісів і тих [illegible];

З [illegible] дзвінких його зложив Поет,
Чи [illegible]
Для тих, хто молить ся, є Божий сілует.

II. Спокій.

На дворі дощ [illegible] віє...
От [illegible]!
[illegible]
Ні, кра[illegible] в пільні.

Тут у [illegible] тліє,
[illegible] в [illegible]
[illegible]
Щасли[illegible] ні.

Тут [illegible] дрімою
[illegible] дружніх гук
В кому [illegible] звук;

Тут [illegible]
І [illegible] лук,
Пливу [illegible] за нею.

III. Мистецтво.

Коли [illegible] життєвому
[illegible] слів, —
Не [illegible] з дому, [illegible] дому,
Бо й [illegible], і [illegible] огонь давно згорів...

В тобі, мистецтво, у тобі од ому
Є [illegible] у краї незнаних слів,
У [illegible] що в [illegible] всім знайому
Втляє у небесний перелив.

В тобі, мистецтво, — у малій картині,
Що одбиває необмежний світ, —
В тобі мистецтво! — Я твоїй країні

Шлю свій поклик і дружній свій привіт;
Твої діла — вони одні нетлінні,
І ти між квітів найяснішим квіт.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ОРЕСТ ЛЕВИЦЬКИЙ.

Пан Сенюта.

(Історичне оповіданнє з Волинського життя XVI ст.).

I.

Уявіть собі, ласкавий читачу, що ми з вами живемо не в XX, а в XVI столітті, і в серпні 1563 року подорожуємо по тодішній Волині. Великим стародавнім гостинцем їдемо ми з „столичного“ міста Луцька й прямуємо до Володимира. Ось уже перед нами замаячили церкви й будинки якогось великого міста. Візник каже, що се власне й є Володимир. Так ось вона, стародавня столиця колишнього Волинського князівства, про яку венгерський король Андрій, що сидів на Галичині в 1234 р., висловився в зачарованнї: „яко така граждане добрыхъ князь Галичскихъ странахъ!“ В XVI ст., коли ми його хвилинку оглядаємо, Володимир небагато ще зберіг з колишньої краси й величности. Досить згадати, що за тих часів в йому було 14 церков і 3 монастирі. Серед міста, на горі, над річкою Лугом, стояв великий замок (хоч і деревляний, з пятьма високими баштами. Ось вони перед нашими очима ті башти стремлять до неба мов стріли, а між ними видаєть ся великий будинок — „палац господарський“ (королївський), а далї піднїмає вгору свої старовинні верхи мурів на соборна церква Богородицї, збудована ще в XII ст. князем Мстиславом Ізяславичем.

Хотїлось би нам ще поблукати на стародавнїй Володимир, так мало подібний до теперішнього убогого повітового міста, але наш візник раптом збочив з гостинця, взяв ліворуч і через кільки хвилин завіз нас до маленького села Хмелїва. Тут уже зникла найменьша ріжниця між XVI і XX столїтям. Ті ж самі хати, обмазані глиною та криті соломою, клуні, стодоли, хлїви, колодязї з журав ями, така ж огорожа плетеними тинами, ті ж самі й люде: чоловіки в свитах, жінки в білих намітках, дївчата з вишиваними рукавами та з биндами, босонога дїтвора і т. и. Питаємось двору пана Сенюти, власника сього села ще й двох сусїдніх, гадаємо, що се певно буде замочок або ж принаймнї хоч невеликий палац, а нам показують простїсїньку садибу заможнього господаря, обнесену високим тином з острішками, з міцними дубовими ворітьми, яких навряд чи пробє й куля

Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з рушницї. Челядник, що стояв коло хвіртки, каже, що до пана наїхало чимало гостей і що він з ними пішов до церкви. Що ж, рушаємо й ми туди ж. А тут близенько й убога церковця, старесенька, малесенька, з трьома верхами, стоїть соромливо затулившись рясними осокорами, а коло неї й дзвіничка з балясами. Хоч сьогодня й свято, проте доба така, що вже з півдня звернуло; час би вже й скінчитись службі Божій, а про те церква оточена людьми, і в нїй видно йде якась відправа. З деякими труднощами протискуємось і ми у церковцю, і зараз же вражає нас незвичний якийсь дух: пахло не ладаном, а чимсь солоднуватим і трохи нудним. Справа зараз же вияснилась, бо з вівтаря вийшов паламар і підсипав у кадило ялівцю. Парохія, бачите, була така вбога, що тільки на Великдень чи на Різдво спромагались купити ладану, а так звичайно обходились ялівцем, що його хлопцї збирали по лїсах. Все у церкві тхнуло такою далекою старовиною, що сучасний археолоґ певно прийшов би в шестяму. Але нас більш обходила дивна відправа, якої ми не могли второпати. Старенький панотець у полотняних ризах служив серед церкви. Перед ним стояв налой, покритий шовковим шатком, а на йому лежали евангелія в оправі, св. хрест, срібний кораць з червоним вином і два золоті хрестики на срібних ланцюжках, які звичайно носять на шиї. Дяки на криласї співали дещо таке, що співаєть ся на вінчаниї. Здавалось би, когось справдї вінчають, так нї ж, бо за панотцем стояли не молодий з молодою, а два пани, в сасових жупанах, в червоних саянових чоботях, підперезані шовковими поясами, з коштовними шаблями при боках. Оден з них, високий, поставний, чорновусий, з виглядом сміливого лицаря, був сам дїдич Хмелїва, Іван Романович Сенюта, а другий, білястий, худорлявий, його приятель Олехно Лїсота. Панотець що-разу поминав їх имення і голосно прочитав таку молитву: „Господи, Боже наш, любве совершителю і милости наставниче! Пошли благодать св. Духа на раби сіи Твоя, их же сподоби братами быти, і даждь им любов Свою неокрадену і безблазнену до послѣдняго іздыханія, яко же дал еси святим своїм ученикам і апостолом, да люблят друг друга без зависти и без блазна во вся дни живота іх“. Потім священик подав їм хрестики, і вони помінялись ними і понадївали на шиї, далї пили вино з одного корчика, цїлували св. хрест і сами поцїлувались. Тепер ми вже цїлком второпали, що то була за відправа: се правив ся так званий в тодїшнїх требниках „чин бываемий на братотвореніе“, коли люде брата-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лись або сестрились між собою. Се був стародавній словянський звичай, який задержав ся на Україні майже до нових часів, хоч самий церковний „чин“ було знищено, як тільки повстало тут синодальне управління. З розмов присутних ми дізнались, що пан Сенюта сими днями їде на війну, а догляд за родиною та господарством доручає давньому приятелеві Лісоті, з яким оце урочисто й побратав ся.

Скінчилась відправа. Присутні вітали нових „побратимів“, і пан Сенюта чемно запросив їх до свого двору на обід. Не промнув і нас як подорожних людей.

II.

Дубова брама одчинила ся і впустила гостей на просторий двір. Тут стояло кілька возів, уже цілком упитованих до походу, бо пан Сенюта виряжав ся з чималим гуртом воятів, яких наскликав змежи своїх же підданців. Деякі вози ще вантажились. Челядники виносили з комір ясну зброю: рушниці, гаківниці, аркабузи й кулї до них, сагайдаки, корди, шаблї, тарчі (щити), рогатини й ощепи козацькі й кацубські, пандирі, шишаки козацькі, московські й німецькі, кираси з наколїниками і зо всїм нарядом, „прилбиці“, сїдла-орчаки „роботи Острозької, золотом підмальовані“ і багато иньшого військового знаряддя.

Видко, обід не був ще зготований, бо жіноцтво одно бігало з пекарні до світлиць й навпаки. Господарь порядкував челядниками, гості пішли до саду, що був за дворищем, а ми поки що стали оглядати оселю. Дивно нам було, що волинські пани середньої руки в XVI ст. жили майже так само, як і наші старосвіцькі українські пани або й заможні козаки недавніх часів. Серед дворища стояв невеликий, присадкуватий дім, з низькими стїнами, маленькими вікнами і з височенним соломяним дахом, що очевидячки гнїтив його своєю непомірною вагою до землї. В сей дім ми ще зайдемо, а поки що оглянемо хоч поверховно службові будівлї на дворищі. Тут їх була така сила, що й не обчислити. Зараз біля воріт стояла проста хата з берези рублена, з піччу, з лавами, двері на пятцї. За нею бровар рублений, в якому ми помітили кадї пивні, кадь „що брагу затирають“, бочки, барила, цебри, кадї „для річей квасних огородніх“, лїйки і т. и. знаряддя. Солодовня ново зрублена, а на нїй „горниця“, ще тільки „покроклена й полачена“, се-б то над нею поставлені крокви й лати. Далї йшли комори рублені з дубового лїсу, в яких порались челядники.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ближче до дому стояв погріб рублений з „пригребицею“, а над ним „повіть“ соломою крита, під якою ми помітили „ридван окований“, сани „писані“, „васажок“ (невеликий возок) з дишлем, віз „ребринчастий для воження збіжжя“ і т. и. Спижарня „рублена дубова, а в ній „скрині для зсипання збіжжя, засіки, корита, кадовби, липівки. Стайня рублена; курник рублений, а в ньому кури, гуси, качки, журавлї й пави, які тепер вільно ходили по дворищу й верещали на все горло. На віддалї стояла ще лазня рублена з сїнцями, крита гонтою. Далї за домом видко було хлїви, хворостом березовим плетені, обори, клуню, огороди й сад з сажавкою. Але тут гостей стали закликати до столу, то й ми пішли з ними.

До дому вступили через чималий ґанок, до якого вели дубові східцї з балясами. Далї йшли просторі сїни, що дїлили дім надвое. Наприкінцї сїней, в кутку, була так звана тодї „стовба“ — криті сходи, якими можна було піднятись на гору, а там була комірка рублена „для спряту набілу“ (дійва). Праворуч і ліворуч сїней були покої з грубами поливяними, що топились з сїней. Таких покоїв було всього пять у цїлому домі. Зараз гостей запросили до найбільшого покою — „світлицї“. Се була велика кімната з трьома вікнами, в яких були „оболони скляні в олові“; під стїнами тяглись „лави обапольні“, вкриті мягкими „полавочниками“, „услопи“, навіть „дзиглі“, а в кутку стояла „поливяна“ зелена груба. Гладко виполїрувані дубові стїни були обиті турецькими килимами, з прибитими поверх них лїхтарями; підлога теж вся була килимами вкрита. Великий стіл був обтяжений коштовним посудом з гербом господаря.

На порозї світлицї вітала гостей сама господиня, Марина Олехнівна, молода, повновида жінка. На ній був „лїтник оксамитний взористий з рукавами атласовими“, з під якого видно було „плахту черчатую“, на голові „чепець муравський едвабний“, а на ногах жовті сапянцї, Запросивши гостей до столу, вона сїла поруч з своїми братами Степаном та Ілляшем Олехновичами Борзобагатими, які залишили свої негайні потреби та прибули, щоб своєю присутністю хоч трохи полегшити її гіркий сум. Завжди жвава й говірка, панї Марина сидїла тепер мовчки; її блїде лице було затуманене, а на віях бренїли сльози. Видно було, що вона багато їх вилила за останнї днї, та й було з чого: коханий муж виряжав ся в небезпешну дорогу, а її з малою дитиною кидав на волю Божу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Поки гості перепивали до господаря та заїдали смашними заїдками, балачка в світлиці лунала гучно, хоч і уривчасто, а коли прийнялись за страву, вона все тихшала, немов усі так виголодались, що тільки про їжу й думали. Взагалі між присутними панував якийсь понурий, пригнічений настрій. Аби-що базікати не хотілось, а сказати те, що, може, в кожного було на думці, ніяково. Та вже як трохи під'їли й підпили, язики розязались. Почалось з того, що пані Марина, ледве зтримуючи голосний плач, прожогом вибігла з світлиці. Пан Сенюта докірливо подивив ся в її бік і гнівно буркнув:

— Ну, й допекли мені до живого оті сльози!

— Що ж, брате, — вступив ся за сестру старший Борзобагатий, Степан, — кажуть: у кого що болить, той про те не мовчить. А ти нам от про що скажи: на кого власне ти її кидаєш з малою дитиною? Адже йдучи на війну, треба памятати, що на війні усяко буває.

— Як то „на кого?“ — підніявши голову, одповів Сенюта. — Кидаю її, перш за все, на милосердого Бога, подруге — на вас, її кревних, а потретє — є ще в мене приятель вірний, мій побратим, з яким ми сьогодня в одній церкві стояли й один хрест цілували. А коли я загину, то не хто ж иньший, як ви, рідні брати, станете її правними опікунами.

— А я ось чого не второпаю, — вставив своє й сусіда Сенютин п. Вовчко-Жашковський, — на яку се ти війну злагодив ся, пане брате? Адже король його милость війни ні проти Турчина, ні проти Волоського господаря не заповідав і нас, шляхту, своїми листами не обсилав, то з якої ж речі ти йдеш походом до Волоської землї?

— Кличе мене до помочі Дмитро Вишневецький, мій побратим, якому я заприсяг ся вірно служити до загину, — одповів Сенюта. — Його запрошують Волохи допомогти їм скинути господаря Томжу, що зрадою опанував над ними, і бажають самого князя Дмитра мати своїм господарем. Він веде з собою козацьке військо і сила шляхти з Брацлавщини й Волині пристає до його. Коли Господь йому допоможе, се буде велика перевага й для нашої держави, що терпить стільки лиха з боку бісурменів.

— Та й невгамовний же ти вояка, брате Иване! — саркастично вирвав ся Степан Борзобагатий. — До всього тобі є діло! Ну, скажи на милость, яка тобі користь з того, хто господарюватиме в Волоській землї, чи Томжа, чи Вишневецький? Тобі мало того, що стравив молоді літа, тягаючись з козаками та з

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тим же Вишневецьким десь по степах та по Дніпрових нетрях, воюючи з Татарами чи й з Турками та лупляючи татарських чабанів. Час би вже тобі і вгамуватись. Маєш жінку й дитину, маєш чимале господарство, то не краще б тобі дбати про власний добробут, про збільшенне й поліпшенне своєї фортуни, а ніж встрявати в чужі, ще й дуже небезпешні справи. Ось послухай ся нас, своїх кревних, хоч в останне: залиши свої вояцькі заміри та роспусти свою роту, бо вона потрібує великих коштів, а ти й так либонь обтяжив ся довгами понад силу.

Сенюта спалахнув з гніву, але стримав ся, і вдаючи з себе спокійного, відповів:

— Слухайте, брати мої, панове Борзобагаті, що я вам скажу в останне. Сю балачку ми ведемо не вперше, я вже її досить наслухав ся, й бачу, що ми з вами ні до чого не договоримось, бо я й ви — люде ріжного походження й ріжного виховання. Ви міряєте тільки на локті, а цінуєте на таляри, бо так робили батьки й діди ваші, Красноставські міщане; їх одно обходило: як би добути найбільше статків та маєтків, поліпшити власну фортуну, а якими засобами — байдуже. Так чинить і зараз ваш рідний дядько Іван Яцкович Борзобагатий, що разом і войтує, і гандлює, ще й на владицтво заміряєть ся, і отак само робите й ви. Я ж — зовсім иньшого тїста книш. Мої діди й прадіди не гандлювали, митних та соляних комір не орендували, як ваші, а знали одно: відбувати земську службу оружною рукою, як правдивим лицарям пристойно. Ви знаєте, який я маю герб. Його ще стародавні Галицько-Володимирські княжата надали за поважну військову прислугу моєму пращурові Семенові, якого попросту взивали Сенюта або Сень; від нього й пішли нащадки Сенютовичі чи Сенюти і цінували той герб за найкоштовнійшу окрасу свого дому, як і я його цінную. Так, мої діди й прадіди були правдивими лицарями, та й я у них вдав ся, і не бавлять мене статки й прибутки, до яких ви мене закликаєте, бо я перш над усе — лицарь, а не господар-доматур, що підсипає квочок, рахує телят та лошат і трусить ся над кожним шелягом. Ви ніби з докором мені пригадуєте, що стравив я молоді літа на Дніпровім Низу в походах з козаками против Татар; а я, навпаки, тішусь і пишаюсь великим щастям, яке випало на мою долю, що я проходив справжню лицарську науку під проводом такого на ввесь світ славного лицаря, як князь Дмитро Вишневецький. То як же ви хочете, щоб я тепер через якісь господарські забавки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зрік ся допомогти йому, коли він закликає мене до нових лицарських справ!

Ця палка прамова зробила на присутних значне вражінне і викликала коли незагальне свівчуттє, то принаймні чималу заінтересованність. Знялась гуртова балачка про Вишневецького; той каже про його одно, той зовсїм иньше. Нарешті хтось запитав Сенюту:

— Ти, пане брате, он з якою пошаною ставиш ся до князя Дмитра, то з'ясуй же нам ось що: коли він такий славетний, як кажеш, лицарь, та ще й з великого колїна пан, то нащо ж він злигав ся з свавільними хлопами козаками, відомими грабіжниками та разбишаками, та кажуть про його ще и таке, либонь він передавав ся служити й Туркинові, й ханові Кримському й цареві Московському? Се ж видима зрада державна, і чом за неї не зкарає його король?

— Гай-гай! — сумно похитуючи головою одповів на се Сенюта. — Дивує мене, пани брати, що сидите ви в своїх домівках, мов тхори в норах, і не відаєте, що дїєть ся в нашій же державі, на Українських степах. А там дїють ся великі події, і ви ще побачите, які будуть їх наслїдки. Там гуртуєть ся необорна озброєна сила з нашого ж таки люду, і вона певно колись приборкає хижацький Крим. Се — ті козаки, до яких ви з такою безпідставною погордою ставитесь, а я з ними роки прожив, безхлїбя й безвїдля терпів, рани й смерть приймав, і можу посвідчити перед цїлим світом, що вони не грабіжники і не розбишаки, а правдиві вояки-лицарі, що мужно повстали за хрест святий, за віру Христову, за люд християнський, щоб не терпів він більш наруги й гіркої неволї бісурменської, щоб не ганяли його, мов скотину, цїлимм загонами на продаж на Кримські базарі, щоб хоч трохи ущух той стогін великий, той гірний плач невільницький, що сумно лунає по світові й пориває душу до помсти. Се-ж глум, позорище, біль нестерпучий, що хижа Татарва утворила з нашої християнської держави якусь немов кошару, яку й одвідує що дня, що години, щоб набрати скільки їй потрібно бранців та нагарбати усякого добра. От я й вас запитаю, вільних лицарів-шляхтичів: чи маєте ви звичайний людський спокій? Певні ви в тому, що сьогодня або завтра вас не спіткає страшне лихо: наскочать хижі ординцї, спалять та пограбують ваші домівки, малих порубають, старих постріляють, а молодих середульших поженуть у полон, з'яжуть руки сирицею та й поведуть на арканї, на арканї по-при конї, на ганьбу, на

Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

позорище, на гірку неволю?.. І хто ж вас захистить? „Посполїте рушення“, яке звичайно скликаєть ся під час Татарських „інкурсій“? Так поки воно зберетьсяя то ви вже будете за Перекопом. Чи, може, король і його радники? Вони далеко, в Литві, і гадають, що дешевше буде платити ханові щорічні „упоминки“, ніж підпомагати коштами та стрільбою козакам, що аж палають охотою стати на степовім кордонї необорним муром і загородити хижакам дорогу. Про таку запомогу криком кричали й слїзно прохали на соймах бояри, бай, які Українсь і старости, як от був Семен Полозович, Остап Данкович і иньші, але з того нїчого не виходило. Тодї князь Дмитро Вишневецький взяв та власним коштом і збудував козакам міцну фортецю на Днїпровім острові Хортицї, сею то встромив кістку у саму горлянку Татарві. Ой як же лютував з того хан! Двічі приводив він цїлу Орду добувати того замку, двічі облягав його, та не подужав. А козаки з Вишневецьким здобули Турецьку фортецю на Днїпрі Іслам городок і перевезли з неї на Хортицю гармати й иньшу стрільбову зброю. От і маєш!

Сенюта хоник головою в великій задумі. Видко, згадав скрутні часи, коли він сам відсиджував ся з козаками в тій Хортицькій облозї й терпів непевну нуду та небезпеку. І немов продовжуючи сї спогади, він знову заговорив:

— Що й казати, гірке й пуждене житє козаче в голім степу, особливо зімою в холод, або в дощову осїнь, без захисту, а часом і без хлїба. Тілько козакам, змалку загартованим у всяких злигоднях, таке звіряче житє не над силу. А проте князь Дмитро не побачив ся промінити на його світові роскоші, в яких зріс, бо бачив, що хороброму козацтву бракує доброго проводиря. І побачили б ви його там, то й не вгадали б, що се не звичайний козак-голота, а маєтний дука, вельможний князь. Він навіть не любить, щоб його величали князем, а уподобав собі призвіще „козак Байда“; так звуть його й козаки. І нема в його иньшої турботи, иньшого піклування, як про долю, силу та славу козацтва. Давно вже запала йому в голову й серце смілива й величня гадка: згуртувати козацьке військо як на найширшу руку і утворити з нього постійну твердиню серед степового моря, і щоб воно, воюючи з Кримом, опира ось на сусїдніх державах, що їх інтереси сходять ся тут в степу. З сею гадкою Вишневецький звертав ся за допомогою до нашого короля, до Московського царя і навіть до Турецького цїсаря, певно маючи замір — підтримуючи добрі відносини з Туреччиною, держати в руках

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Крим. Скрізь його радо приймали, дарунками наділяли, на службу до себе підмовляли, а дійсну поміч він одержав тільки з Москви. Царь послав з ним на Крим велике військо, а з нашим королем розпочав дружні переговори про спільний похід на хана. Вишневецький дійшов до самого Перекопу, штурмом взяв Очаків, на чайках висадив ся в Криму, попустошив ближчі околиці й нагнав на Татарву великого страху. А тим часом наші радники, страхополохи, злякались, що Москва, подужавши Крим, над Литвою гору візьме, та й поновили союз з ханом, а з Москвою посварились за Інфлянти, і тепер ми з християнською державою воюємо, а з невірою братаємось. Нарешті Вишневецькому нічого не лишало ся, як зірвати згоду з царем і вернутись до свого прирожоного господаря, і той прийняв його з великою ласкою та шаною, а на соймі його урочисто вітали як славетнього лицаря. І коли під той час Вишневецький захорів, чи його було, як він гадав, отруєно, король звелів лікарям своїм його лікувати. А необачні люде натякають про якусь зраду князя Дмитра. Хіба ж так шанують зрадників? Тільки ж Вишневецький таку вдачу має: що йому запало до серця, того вже він і до віку не зречеть ся. Зараз він на Волощину прямує, але се — захід до тієї ж головної його мети, тільки захід, сказати б, з иньшого боку. Коли йому Господь допоможе сісти на Волоський стіл, тоді він Кримців з двох боків громитиме.

Сенюта замовк в задумі. Слухачі мов зачаровані сиділи непорушно; було помітно, що його промова на всіх зробила сильне вражінне. Потім Сенюта встав і мовчки почав наливати чарки, а тоді зворушеним голосом прорік:

— Прошу я вас, друзі, вчиніть мов волю: випємо за здоровля славного лицаря, правдивого батька козацького, князя Дмитра Йвановича Вишневецького. Хай милосердий Бог допоможе йому довести до щасливого скутку все, що він задумав для добра нашого народу, а разом і для нашого власного добра. Слава непереможному войовникові з невірою!

— Слава, слава! разом загукали всї і випили по одній і по другій.

Коли тут обізвав ся до Сенюти пан суддя земський Володимирський Богдан Костюкович-Хоболтовський, його близький сусїда й добрий пріятель:

— Щасти Боже й тобі, милий брате, пане Йване! Сказати правду, мали ми попередній замір одмовляти тебе від небезпешного походу, та після твоєї щирої розмови залишили його. Іди

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з Богом, куди кличе тебе лицарський обовязок і палке сердце. Не кожен з нас зможе піти у слід за тобою, але всї ми рано й вечір будемо благати Пречисту Діву, хай Вона криє тебе своїм покровом від усякого лиха на війнї і в дорозї і як найскорше поверне тебе до нас живого та здорового. Нехай твоє здоровля, наш лицарю милий!

І всї зно у щиро та дружно стали перепивати до господаря.

Аж тут враз зачичив ся галас. Хтось пяним голосом гукав:

— Я теж лицарь, а не гречкосій! Не хочу я дома сидїти, не хочу квочьк підсиняти. Нач ра мені те господарство? Брате Ізаке! Я зараз їду з тобою Турка воювати.

Се був старенький шляхтич пан Яковицький, родич господаря. Почуваючи себе на підпитку, він забрав ся в куток і куняв собі потроху, а се прокинув ся та й почав репетувати. Дехто сміяв ся:

— От тобі, пане господарю, й кумпанїя! Маєш зайвого лицаря.

А Сенюта підійшов до сього лицаря, взяв під плече як дитину та й каже:

— Добре, добре, мій хоробрий лицарю, я беру тебе з собою. Тримай ся за моє плече та й ходїм Турка воювати.

Той не пручав ся, а господарь повів його до иньшого покою та й поклав у ліжко.

Гості почали розїхатись, а кому було далеко до дому, ті зостались ночувати.

III.

Не минуто й місяца, як Сенюта вирушив у Волощину, а вже по Волинї розійшлись сумні чутки про нещасливий кінець походу Вишневецького. Казали, що Волоські партизане підтримали його мляво, й Томжа вивет погромив його військо, а його самого взяв у полон. Незабаром надійшли й наочні свідки сього нещасливого випадку: то були вояки з роти самого Сенюти, але в якому страшливому вигляді вони повернулись! Той без вуха, той без носа, а иньшому око було випечено. Се так люто помстив ся над ними окрутний Томжа, покалїчив тай пустив додому на пострах усїм, хто тримав ся Вишневецького. Вони нїчого певного не відали про свого пана, чули тільки, що Вишневецького й иньших панів узято в полон і одіслано до Турецького цїсаря на розправу. Ще через якийсь час пішли чутки про страшливу кару Вишневецькому в Царгородї: з наказу цїсаря, його кинуто було з високої башти в море, та летючи він зачепив

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся ребром за гак і висів так либонь три дні, глузуючи з Турків та лаючи Магомета. Турки не знесли такої наруги й застрелили його і тим перервали муку, на яку його було призначено. Дивуючись його відвазї й запеклому завзяттю, вони розсікли на шматки його серце й їли, щоб і собі мати таку сміливість і зневагу смерти, яку показав він. А про товаришів Вишневецького все ж не було ніяких чуток.

Що перетерпіла тоді пані Марина, того й висловити не можна. Які пекельні муки гризли її душу, точили серце, рвали на шматки мозок! І ні в день, ні в ночі не мала вона спокою або хоч малого відпочинку серед лютих страждань. Де він, її милий, коханий, хоробрий лицарь? Що з ним діеть ся? Чи живий, чи вже й на світі його немає? Що б вона дала за те, щоб тільки знати про його долю! Бо незнаття — страшнійше за смерть. Стає вона на молитву, крижнем падає перед образом, душа прагне молитви, — а вона не знає, не вміє молитись, бо не знає, про віщо молитись, чого благати у Бога і як, за його, коханого, молитись, як за живого, чи за мертвого? Бере вона на руки дитину, маленького Гриця, що має цілком батьківське обличче, цілує його й милує, плаче та оповідає, який то в його любий та хороший тато, сміливий лицарь — а дурненький (бо маленький) Гриць зовсім її не розуміє: щось белькоче та під ніс їй тикає якусь цяцьку. Та й якої потїхи чи розваги вимагати їй від малого Гриця! Батько покинув його немовлятком, то він і не знає, що то за „тато“. Часом одвідають сестру брати Степан або Іллян та й почнуть її вїби то розважати. Але краще б вони не їздили і не розважали, бо що ж то за розвага — злістні дорікання, що он який то лихий чоловік зять, покинув жінку з дитиною через якісь лицарські примхи. А, для Бога, нетреба їй такої розваги!

Краще вона зачинить ся в своїй кімнаті та й буде мріяти про його, все ж про його, коханого, незабутнього. Де ти, мій орле, мій лицарю хоробрий? Коли ти живий, то подай же хоч маленьку вісточку про себе. Чи ясним соколом перекажи, чи буйним вітром перешли, чи дощовою хмарою донеси. А коли сира земля покрила твої ясні очі... Та не хоче вона мріяти про мужа як про вмерлого, душа такої мрії не приймає. Ні, він певно живий, бо кажуть же про страченне тільки Вишневецького, а про иньших його товаришів не згадують, бо їх певно не страчено. А коли живий, то яка може бути його доля? Мабуть, він страждає в Турецькій неволї, але ж і з невільниками трапляеть ся різно: той утече, того козаки визволять, а иньший припаде до вподоби

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

панові та запобіжить такої ласки, що йому й неволя не буде гірка. Особливо, кажуть, коли його вподобає пані... Що ж, і таке може статись, бо пан Іван такий же вродливий та красень! А може й пані трапить ся красуня, то вони й полюблять ся, та й забуде він про неї, нещасну жінку, що так за ним тут побиваєтьcя... Та ні! Се вона дурницю удумала: такого не може статись з її лицарем. А коли не таке, то яка ж ще може бути доля невільницька? Ох, чула вона, що кобзарі співають про гірку роботу невільницьку на каторгах та про їх нелюдські муки, як їх турки-яничари терниною та червоною таволгою потричі в однім місці затинають, тіло козацьке молодецьке до жовтої кости обривають. Охорони Боже пана Йвана від такої наруги! Не знесе він її, палкий та гордий, швидче руки на себе здійме!

Отак бідна жінка і в мріях не могла знайти собі ніякої потіхи чи розваги. Вони її ще гірш нервували, душу ізвялили, серце сточили, мозок ізсушили. Недалеко вже було й до божевілля, та на щастя надійшли лихі турботи, які звичайно вважають ся за велику неприємність, але в даному разі корисні були вже тим, що примусили пані Марину звернути на їх належну увагу, атож вона як непритомна ходила. Виявилось, що Сенюта, виряжаючись на війну, дуже багато напозичав ся, і поки кредітори мали надію, що він ще повернеть ся, доти мовчали, а тепер разом напосіли з вимогами виплати. Володимирський жид Нухим Шимонович перший зняв сполох і правив чималу суму. Побратим Сенютин пан Лісота порадив з ним правуватись, бо ще, мовляв, невідомо, чи не повернеть ся з Турещини сам пан Сенюта, то тоді його й треба позивати. Почувши на суді такий викрут, Нухим аж підскочив і з обуреннєм відповів:

— Та про се ж ціла Волинь достотно відає, що пан Сенюта разом з Вишневецьким пішов до Волощини та там і загинув!

Справа була програна, і тільки суд, згідно з Статутом, заказав Нухимові правити довг „совито“ (удвоє), „як по руці умерлій“, се б то визнав, що Сенюти немає на світі.

За Нухимом потяглась ціла зґрая кредіторів. Треба було платити й платити, а пані Марина не мала гроший. Кинулась до братів за позикою, так ті вимагали, щоб вона поступила їм Хмелів у заставу. Кинулась і до дядька Івана Борзобогатого, війта Луцького, що вже добув таки королівську грамоту на владицтво Луцьке, так і той відмовив:

— Я, каже, цілком витратив ся, добуваючи ту грамоту. Підожди, поки я заставлю декілька церковних маєтків, то тоді матиму зайві гроші, а зараз їх не маю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Нарештї виручив пан Лїсота.

Аж тут виступив ще один кредітор, що навіть не хотїв правуватись, а прямо замірив ся силоміць одібрати Хмелїв, маючи либонь на його „заставний лист“ Сенюти; се був далекий його родич п. Михайло Болгарин. Він одержав з королївської канцелярії „увязчі листи“ і, зібравши з сотню „людей збройних кінних і піших, прибув „увязуватись“ (вступати у володїнне) в Хмелїв. Добре ж, що панї Марина наперед дізналась, що матиме такого несподїваного гостя, і заздалегідь зготувалась до його прийняття: закликала до свого двору трохи не цїле село, затарасувала ворота, роздала людям зброю, запросила з уряду возного і стала чекати. На біду, не було тут вірного побратима, п. Лїсоти, і їй самій приходилось керувати оборонною справою. Підступив Болгарин з військом і, сидячи верхи та помахуючи королївськими листами, голосно запитав:

— Чи поступуєш, панї Марино, добровільно увязане в Хмелїв, що менї зїставив його небіжчик твій муж?

— Нї, не поступую і міцно буду боронитись, — сміливо одповіла панї Марина, — бо менї мій муж пан Сенюта записав сей Хмелїв у віно; а коли ти, пане Болгарине, дїйсно маєш якусь заставу на його, то позивай мене до права, а не роби насильства та ґвалту.

Тодї Болгарин, не вдаючись в зайву розмову, „заразом у двір ламати ся почав, та з рушниць, аркабузів і з луків стріляв“. Йому одповідали такою ж стрілянином. Розлютований несподїваним опіром, Болгарин звелїв до стріл „приправувати губку з вогнем“ і цїлитись в соломяні дахи. Деякі будівлї почали вже й займатись, та люде гасили їх мокрими ряднами. А тим часом на селї було задзвонено на ґвалт і люде з сусїднїх сел почали збігатись. Бачучи, що не перелевки, Болгарин відійшов з військом, а панї Марина „обвела возним і людьми сторонніми“ шкоду, яку заподїяв їй сей ґвалтований наїзд: ворота були порубані, з ручниць і з луків пострелянї, плоти теж порубані й поламані у дворі і навколо села, кільки чоловіка з челяди і троє коней поранено і т. и. Другого дня вона записала до судових книг скаргу на п. Болгарина і жалїлась „плачливе“, що скільки на світї живе, то ще „од народу свого“ (зроду) в більшому страху не бувала, і з того страху ледве жива зостала і тепер хворає“.

І дїйно захорувала. Лежить недужа, в палу, а мозок трохи не трісне від болючих думок: як їй, нещасній у світї Божому жити, що далї чинити? Адже її, мов той горох придорожній,

Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

хто не схоче, той не скубне. Не має вона ні друзів, ні приятелів, ні щирих заступників, ні вірних порадників. Брати відцурались, родичі забули. Тільки й є в неї один досвідчений приятель і щирий порадник — пан Лісота. За його дружнім захистом вона тільки на світі живе. Він і господарством її керує, і в праві заступає, і довги її платить, і грішми в потребах допомагає. Як ревно він охороняє її спокій, як щиро пильнує коло її добра! І малого Гриця любить і так з ним панькаєть ся, мов з рідною дитиною. Що й казати, добряча людина правдивий побратим її мужа! Сенюта знав, кому її доручити! Не подобаєть ся трохи їй тільки те, що п. Лісота неначе забув про свого нещасного побратима. Попереду він вкупі з нею оплакував його, гірко журив ся за його долею, а се останніми часами якось заспокоїв ся, бо, каже, переконав ся в тім, що немає вже його на світі, та й її вговорює, щоб марно не вбивалась та помянула як слід його душу. Але ні, вона на те не пристане, бо тліє ще в її серці, як мала іскорка, жива надія, що муж колись повернеть ся з неволі, що він живий, і їй здаєть ся, що коли вона стане його поминати як змерлого, то та іскорка згасне навіки. Ні, ні! Вона рано й вечір, встаючи й лягаючи, щиро молить ся за мужа, але як за живого, а не померлого. Проте добрий Лісота не змагаєть ся з нею, корить ся їй у малечі.

А через пізроку пані Марина так міркувала сама з собою: дивне щось діеть ся з її приятелем паном Лісотою. Сталась видима якась одміна в його поводженні з нею. Завжди він був прихильний, ласкавий, ввічливий до неї, а тепер його віддані ть переходить уже край: він не зводить з неї очей, впадає коло неї як мати коло малої дитини, так і зорить, так і слідкує, чим би їй догодити, чим би їй ще прислужитись. А инколи втопить в неї очі, такі блискучі та пронизувані, та й не зведе, поки йому сього не завважиш; тоді засоромить ся, счервоніє, аж жалко його стане, та й самій ніяково зробить ся. Ну зовсім так поводить ся, як закоханий молодик. Що, як він справді закохав ся в неї! Та ні, се пусте, бозна що їй на думку спадає! Він просто її жаліє, велике прихилле до неї має, та й усе.

Але пані Марина не помилялась; Лісота давно вже був закоханий в неї, і дивно, що вона аж тепер се помітила. Минав уже третій рік, як він горливо й сумлінно опікував ся сімьею свого побратима. Доки він вірив, що Сенюта ще повернеть ся, він дивив ся на свій обовязок як на тимчасовий, хоч і виконував його сумлінно. Навіть занехаяв власний невеликий маєток, пу-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ставши його в оренду, а сам перенїс ся до Хмелїва і цїлком зайняв ся тут господарськими справами, як правдивий заступник свого побратима. Звичайно, се його ставило в тїсні безпосередні взаємовідносини з п. Маргиною, і може з сього й виникла у пана Лїсоти рішуча переконаність у тім, що сно ївання звороту Сенюти цїлком марна. Пані Марина довго не піддавалась його намовам правити панахиди за душу мужа, а нарешті таки здалась: найняла сорокоусти, поставила обід старцям, роздала вклади по церквах, і як тільки вона се зробила, стались те, що вона передчувала: остання слабенька надїя на вороття мужа згасла в її души, і разом з тим вона позбавилась нудьги та гризот, що до сього часу точили її серце. Тепер вона почувала себе в звичайному станї удовицї і навіть хотїла прохати, щоб земський суд призначив їй з дитиною правного опікуна, але пан Лїсота їй того не порадив: краще їм і надалї вдвох господарювати, а нїж допускати чужого, хоч би й родича. Та чи й має вона таких родичів, які по правдї зичили б їй добра! Адже коли б небіжчик Сенюта, рушаючи в похід, догадав ся списати тестамент, то певно не когось иньшого призначив би їй за опікуна, як свого вірного побратима. Марина з сим погодилась і стала уважнїй ставитись до господарських справ спільно з Лїсотою, і се їх все тїснїйш зближало. Щодня вони радились, щогодини майже бачились і так звикли одне до одного, що тяжко б уже було їм розлучитись. І мимоволї впадало їм на думки: а чи й слїд їм коли-небудь розлучатись? Лїсота був один душею, молодій Маринї з малою дитиною і чималим майном не прожити віку удовицею. Виходить — жити їм у парі й до віку.

Сю гадку якось прямо й висловив Лїсота, жалїючись, що селяне не дуже його слухають ся, бо вважають його за найм ного „урядника“, та й сусїди скоса поглядають на відносини його до молодої господарки, то вже краще їм побратись як закон велить. Марина трохи не злякалась, почувши се: чи ж доречі стати їй дружиною мужнього побратима? Се ж, либонь, таке ж спорідненє, як і кревне. Але п. Лїсота легко її заспокоїв:

— Побратимство — се те ж саме, що й малженство: воно істнує, доки побратими живі; а коли один з них піде на той світ, то занесе з собою й побратимство так само, як і змерлий малженок занесе малженство.

Сей софізм видимо заспокоїв Марину, хоч вона й сказала, що про се їй треба ще добре поміркувати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Але й міркувати довго не було про віпо, і на початку 1566 року пан Лісота звінчав ся з удовою свого побратима.

Одружившись, він, як то кажуть, „пристав у прийми до жінки“ і через те не записав їй ніякого віна, бо нічим було б його й забезпечити, як того вимагав тодішній звичай і право; навпаки, пані Марина через деякий час сама обдарувала його власним своїм віном і видала такий запис: „З волї Божої і з власної хутї вступила я у стан моженський з п. Олехном Лісотою, і позаяк він „внесення (посаг) немалое привнїс в дом мій так готовими грішми, як і золотом, сріблом і иньшими речами, і довги молженка мого первого небіжчика пана Івана Сенюти і мої своїми власними грішми платив, так теж усякі потреби домові накладав і коштом своїм оправував і оправує, і в мешканнї малженському милость (любов) і ласку свою малженську до мене показував і показувати не перестає; а так, не маючи чим иньшим його за все те нагородити, так теж і з милости (любви) своєї малженської, дала я, дарувала і листом записовим записала йому оправу мою віновну, яку маю од малженка мого першого пана Івана Сенюти, а власне тисячу кіп гроший лїчби Литовської“.

IV.

Минуло ще чотирі роки, а на панському дворі у Хмелїві тільки й зміни, що з малого Гриця став чималий хлопець, та нянька носила на руках його маленьку сестричку. Про колишнього пана Сенюту тільки й памяти було, що кожного року на Йвана Головосїка в церкві правилась по ньому панахида, а на дворі годували старців. Лісота почував себе повним господарем на жінчиному добрі і був цїлком задоволений новим життєм; Маринї теж нї за що було нарікати на свою долю, бо чоловік її любив і шанував як і до шлюбу. Але коли б її на духу спитати, чи вона теж задоволена ним, то їй, мабуть, трудно було б дати рішучу на се відповідь. Скоро по шлюбі вона щиро полюбила мужа і не помічала й найменьшої вади в його вдачї; але тепер, коли запал кохання з часом прохолов, житє вступило в буденну течію, і вона могла об'єктивно ставитись до особи мужа, їй добре відомо, що він зовсім не така бездоганна людина, якою зпершу здавав ся, і що йому багато бракує і насамперед — мужности, сміливости, відваги. Вона мимохіть рівняє його до небіжчика Сенюти, і таке порівнання випадає далеко не на користь Лісотї. Той був дїйсний лицарь, палкий, сміливий, орел, і через те всї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його поважали, а може й боялись, а сей — слабодух, плохута, смирняк, якому хто не схоче може на ногу наступити, бо він і на одсіч не здатний. Таких власне людей Сенюта погорди́ливо взивав „гречкосіями“, здатними тільки на те, щоб сидіти в своєму закутку та підсипати квочок і рахувати курчат. І скільки вже незносних прикростей приходилось їй терпіти через таку плоху вдачу Лісоти! Якось пан воєвода обіслав шляхту, що їхали на війну чи на „посполіте рушення“. Інші ж послухались, а Лісота дома зостав ся, бо йому бач ніколи було, й оповістив пана хорунжого, либонь він захорував „хоробою обложною“ себ то такою, що не встає з ліжка. А воєвода візьми та й пришли пана підкоморія звірити, чи правда ж сьому. Лісота сховав ся й її сховав, а слугам звелів казати, що пана дома немає, поїхав до Львова „на лікарство“. Та пана підкоморія трудно було обдурити: він обійшов усі покої в домі і знайшов обох господарів з „дальній комірці“... Боже, який то був сором та стидовище, коли їх було виведено на двір і на їх очах підкоморій став описувати їх маєток, щоб згідно з Статутом за неслухняність відібрати його і прилучити до королівського замку! А коли той же підкоморій з тим же замром навідав ся до їх сусіда, пана Прокопа Вовчка-Жичковського, який теж не їхав на війну, так той зібрав селян, запер ворота і оружною рукою не впустив його й до двору. За се на Вовчка винесено було „інфамію“, та се йому було не в новину, а Лісота назилу збув з себе ту халепу, секвестр.

Дав ся й їй з мужом у знаки той „незбожний“ сусіда Вовчко! Се був справжній розбишака, що й Бога не боявся і людей не стидав ся. Він якось сватав ся до п. Марини, як вона була удовою, але відпіс гарбуза. Тоді поїхав на Полісся і там висватав за себе племінницю Берестейського воєводи і взяв за нею багатий посаг. І що ж він виробляв, везучи молоду жінку на Волинь, до свого дому! Її віз на окремих санках з „пані-старою“, а сам їхав з її ж невольницею і без сорому чинив з нею в дорозі „Богові мерзкі учинки“. А приїхавши до-дому, відобрав ключі від жінчиних скринь, поводив ся з нею гірш ніж з челядницею, морив її голодом, часто бив, запірав зімою в нетоплену світлицю, на капость їй виніс очі її „пані-старій“, щоб за нею не вступалась, а коли йому обридло знущати ся над бідною жінкою, одіслав її „на мужицьких санках“ на Полісся, до матері. Про сей нечуваний скандал голосно говорилось тоді на Волині, бо про його велась і судова справа.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Так от із таким розбишакою пан Лісота через свою слабодушність звів приятельство, і той почав до його вчащати й залицятись до п. Марини. Та одного разу, напившись за вечерею, він допустив ся такого нахабства, що та йому дала доброго ляпасу, а смирняк Лісота вхопив ся за рушницю. Вовчко відійшов з похвалками, а вночі прибув з своїми слугами і якимсь робом викрав Марину, та „заткавши їй губу шапкою", щоб не кричала, повіз до свого дому. Що там з нею діялось, як її Вовчко бив, мордував і взагалі „чинив з нею, що тільки йому подобалось", про те бідна Марина не могла без жаху й згадати. А тільки їй в памятку те, що Лісота й після того, як її було викрадено, спокійненько собі спочивав, бо через кільки годин, уже перед світом, Вовчко вдруге поїхав до Хмелева і вхопив п. Лісоту з ліжка „сплячого", повів до себе і замкнув до вязниці, а в домі „полупав скрині" й пограбував чимало добра. І згадуючи про сю хвилину, пані Марина мимохіть думала: чи могло б таке лихо сьоїтись з нею за життя небіжчика Сенюти? О, певно, що ні, бо то ж був хоробрий лицарь, а не страхополох. А за нащо їй про те й гадати! Не кожному ж Бог дає однаковий хист і вдачу. А може се їй кара за те, що вона так нерозважно похопилась заміж, достотно не довідавшись, чи справді Сенюти нема вже на світі. Ну що, як він живий! — І такі гіркі думи враз гризли її душу.

А смирняк Лісота зібрав ся позивати Вовчка за свою й за жінчину наругу, та тільки не довів до скутку справу, бо тут враз трапилась така несподіванка, що йому було вже не до того.

V.

Се було надвечір 14-го серпня, 1570 року, напередодні Першої Пречистої, храмового свята соборної церкви у Володимирі. В ній через годину-другу мачась були вечерня, а потім рана, яку служитиме місцевий владика Теодосій Лозовський та прибулий з Холма Леонтій Пельчицький. На просторому [illegible] уже зібралось чимало людей з міста і з окільних сел. Сьмерники заходили сповідатись, а инші розбились на гурти або оглядали старовинну церкву, що була змурована ще за княжих Волинських князів і доховала всї прикмети стародавнього будування й окраси. Скоро сюди прибула й пані Марина, бо вона завжди говіла тут їк Пречистій і любила молитись перед чудовним образом Божої Матері, що був у соборі.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Геть поодаль, під дзвіницею, сидів сліпий кобзарь з поводарем і співав пісню про Байду, що як то його царь Турецький до себе підмовляє:

„Ой ти Байдо та славне-сенький,
Будь мені лицарь та вірнесенький;
Візьми в мене царівночку,
Будеш паном на всю Вкраїночку."

А Байда йому на те одмовляє:

„Твоя, царю, віра проклятая,
Твоя царівночка поганая".

Ой крикнув царь на свої гайдуки:

„Візьміть Байду добре в руки,
Візьміть його повісїте,
На гак ребром зачепіте".

Ся пісня була ще новиною на Волині, і люде лавами обступили кобзаря й уважно слухали співів. А коли він скінчив, хтось і запитав:

— Про якого се Байду ти співаєш, старче?

Та се його так козаки прозвали, — одповів кобзарь, — а він був, власне кажучи, князь Дмитро Вишневецький, превеликий лицарь, що козакам добру фортецю будував за Порогами. Я з ним у Волощину ходив, та там нас лихо спіткало: його Турки повісили у Царгороді, а мене посадили на галеру. Я був утік, так вони ж, гаспиди, піймали мене в дорозі, виперли очи та й знову посадили на галеру. А пізнорі козаки, спасибі їм, мене визволили.

У Марини аж в душі похолонуло, як се почула, а в голові промайнула гадка: він, каже, був у Волощині, разом з Вишневецьким до Турків попав ся, то, може, дещо знає й про Сенюту; що якби про се його запитати! Хвилюючись, вона протиснулась до кобзаря, кинула йому в мисочку таляра та й питає:

— А чи не чував ти, старче Божий, про пана Сенюту, що теж ходив з Вишневецьким у Волощину, та там либонь і загинув?

— І чував, і в вічі видав пана Сенюту, — одмовив кобзарь. — Се теж був не абиякий лицарь. Він не загинув, а, покинно, й тепер пропадає десь на Турецькій галері, як і я пропадав, бо чув я, що ту галеру загнано кудись далеко, аж у Кандію, чи-що.

У Марини й дух захопило, а в голові неначе молотом стукало: „Живий, він живий! Так ось вона, та вісточка, про яку

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

так палко благала вона, щоб її чи сокіл приніс, чи буйний вітер, чи дощова хмара. Але чи не занадто пізно дійшла до неї ся бажана вісточка?

А кобзарь, мабуть зтурбований гіркою згадкою про те, як він пропадав у Турецькій неволї, натхненно голосив нову думу, і сльози рясно котились з його незрячих очей:

У святу недїлю не сизі орли заклекотали,
А то бідні невольники у тяжкій неволї заплакали.
Угору руки здіймали, кайданами брязчали,
Землю Турецьку кляли-проклинали:
„Ти, земле Турецька, віра бісурменська,
Ти розлуко християнська!
Не одного ти розлучила з отцем-ненькою,
Брата з сестрою, мужа з вірною жоною!
Визволь, Боже, всїх бідних невольників
З тяжкої неволї Турецької,
З каторги бісурменської,
На тихі води, на ясні зорі,
У край веселий, у мир хрещений,
У городи християнські!

Сей гіркий невольницький плач завжди до слїз зворушував слухачів, і тепер жіноцтво втирало сльози. Плакала гірко й Марина, бо в її серцї разом спалахнули ті пекучі жалї за чоловіком, що колись доводили її трохи не до божевілля. Тепер вона чула й його змучений голос у тім плачу. Се ж так і він, любий, нещасний, клене-проклинає землю Турецьку, розлуку християнську, що розлучила його з вірною жоною, та рветь ся у рідний край, до неї, до сина! А вона ж!.. Де був її розум, коли вона дала одурити себе, як малу дитину, що мужа нема вже й на світї? Які були на те докази чи певні ознаки? Хто про те чув чи сам бачив, які свідки свідчили? Нїхто й нїякі! Так собі блягузкали: „загинув та й загинув“. Може, кому й хотїлось, щоб так було. А вона, безглузда, повірила та й похопилась від живого коханого мужа за иньшого заміж пійти! Що ж тепер буде, як той повернеть ся? Як вона його зустріне, чим порадує? Пропаща ж вона навіки! Як її й свята земля носить, зрадницю, лиходїйку! От і зараз: в голові усе ходором ходить, серце трохи з грудей не вирветь ся, ноги тремтять. Як їй і до Божого дому дійти!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:16 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З великим зусиллям Марина ледве добрела до церкви, впала перед образом та й стала благати Пречисту, щоб Вона хоч трохи втихомирила її розятрену душу.

Задзвонили до вечерні. Люде тісною лавою посунулись до Божого дому, і там їх зразу охоплював побожний настрій з приводу разючого враження надземної краси, покою й величности, що тут панували. Вечірнє сонечко прорізувало вузенькі вікна, і його ясне, блискуче проміннє золотом відбивалось на стародавнім малюванні, яке поспіль вкривало тут і стіни, і стовпи, і склепіннє. Сухі, суворі, безбарвні обличчя фресок немов оживали під теплим соняшним освітленнєм; а вгорі високих бань було так темно, що й не розібрати, що там намальовано. Стародавня величня будівля мимохіть наводила думки про те, скільки то людських поколїнь несло сюди свої жалї й радощі, свої болї й скорботи, світлї надії та гіркі скрухи й одчаї, скільки палких молитов, ревного плачу та болїзних зітхань чули й приймали отеї нїмі стіни, наскрізь прокурені димом кадильним! І так гадаючи, хотїлось кожному й свої грішні молитви прилучити до тих, що здавна приносились у сїй віковічній святинї, ачей і вони вкупі полинуть до Бога.

Кінчалась вечерня. Духовенство вийшло на серед церкви, й почалась так звана „литія“, під час якої вселюдно приносять ся зрушливі молїння про „всяку душу християнську, що потрібує помочі й утїхи Божої“, про „плачущих і болїзнующих, чающих утїшенія Христового“, і взагалї про всїх, кому лиха доля посилає нудьгу, печалї та скорботи, а вся церква на кожне молїннє одповідає: „Господи помилуй“.

„Єще молим ся — проголосив діякон — о визволенії полонених, о братії нашій, в землї Агарянській муки і озлобленія терплячих за імя Христове, за віру святую“...

Вся церква так і впала ниць, бо се ж було тодї саме найпекуче нещастя. В якій сім'ї, в якій родинї не плакали про тих „полонених“! Ще ж недавно Орда заскочила на Волинь і погнала їх до Криму тисячами. І плачем та стогіном розлягалось по церкві відповідне: „Господи помилуй“.

А молитовні слова ще лились і Божою росою падали на наболїлі серця, на розятрені душі.

— „Єще молим ся о еже низпослати їм силу й кріпость в терпіннї, потїшити серця їх надією на поміч Божу і милостивно їм дарувати скорое ізбавленіе.

І знов тисячоголосний стогін мов стогін розбурханого моря: „Господи помилуй“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Марина з широко розкритими очима палко прислухалась до сього стогону і до „моленій“, наче б то вперше їх чула, і враз її обличче засвітилось якоюсь надією. Нова гадка блискавкою пронизала їй мозок: одна утіха, одна відрада лишилась їй — молитись за його, зрадженого нею мужа, благати у Бога помочі в його стражданнях, вимолити йому визволенне. Тепер вона знає, що він живий, вона почуває його в своєму серці, чує його стогін, його нарікання на гірку неволю, його прокльони землї Турецькій, розлуцї християнській. Нехай тільки він повернеть ся до рідного краю, а там з нею що буде, те й буде. Нехай не загибає на чужинї, нехай почує серцем, що є на світї нещасна жінка, яка щиро за його молить ся, палко бажає йому щастя й волї, рада б віддати за нього не тільки те мізерне щастє, що придбала зрадою, а й само житє. — І сльози потоком полились з її очей, розтопили їй всю душу, змили нестерпучі муки, і вона впала перед образом і палко благала Пречисту за того, кого вона так нерозважно й тяжко зрадила.

На криласї заспівали „Нинї отпущаєши“. Сумний стародавній спів журно лунав по церкві. Плакали-ридали дитячі голоси, грізно й суворо підпирали їх дяківські баси. Тихим сумом падав сей жалібний спів на душі зхвильованої людности й навівав настрій покою й лагоди.

Аж тут у притворі трапилось якесь замішанне. До церьви вступило троє шляхтичів: земський суддя Богдан Костюкович-Хоболтовський за ним підсудок Іван Гулевич, а третїй... Милосердий Боже! Невже й тепер Ти твориш великі дива, про які святе письмо оповідає, що мерцї встають з гробів і вертають ся до живих людей! Третїй був не хто, як той самий пан Іван Сенюта, за душу якого вже кільки років правились панахиди по багатьох церквах. Він сильно змарнїв, постарів, обріс бородою, але зберіг такий же стрункий стан, сміливий погляд і погорде чоло. Уся церква зразу його пізнала і зколихнулась мов зхвильоване море. Люде розступались і давали йому вільну дорогу. Він просто пройшов до чудовного образу, впав на колїна і голосно славив Пресвяту Діву, о се ж Вона, милосерда, допомогла йому визволитись з лютої неволї й вивела його на тихі води, на ясні зорі, до рідного краю. Дяки припинили спів, люде тиснулись вперед, деякі плакали з хвилювання. Аж тут враз прорізав ся несамовитий крик: то панї Марина з жахом пізнала свого колишнього мужа і впала непритомною. Її винесли на по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

двірре, а Сенюта в молитовному захопленні навряд чи й помітив, що коло нього сталось.

VI.

По місту Володимиру вмить розкотилась радісна звістка, що „пана Сенюту Пан Бог з неволї Турецької визволити рачив", і до судді Хоболтовського, в домі якого загостював Сенюта, зійшлось чимало шляхти, що бажала власними очима його побачити. Усї радо його вітали, оповідали про те, що без нього сталось, питали й його про всячину; але господарь запросив усїх до столу, а по обідї звернув ся до гостя:

— Оповідай нам, милий товаришу, пане Йване, про свою пригоду в Волощинї й Туреччинї, та й про те, як тебе Господь милосердий з неволї визволив. Ти сам бачиш, як ми усї радїємо, бачучи тебе вільного й здорового, і вірь, що розпитуємо тебе не з порожньої цїкавости.

Сенюта трохи подумав і промовив:

— Що ж, панове, товариство миле, хоч мені й нелегко згадувати все лихе, що трапилось зо мною, а боюсь перед вами не потаївсь нїчим; а про милость, яку Господь явив до мене грішним, я й довіку не перестану хвалити Царицю Небесну. Про те, що з нами трапилось у Волощинї, вам взагалї відомо, то я тільки дещо прикладаю. Нашого війська було омаль, надїя на Волоську поміч нас омилила, бо окрутник Томжа так настрахав Волохів, що багато наших спільників пристало до його. Ми з ним бились завзято й чимало наших полягло в тій вальцї, та проти сили не попреш, й пустились ми врастіч. На превелике лихо, князь Вишневецький так під той час розхорів ся, що не міг на коня всїсти, а їхав на возї, а тут того й гляди Волохи нас доженуть. Я йому порадив кинути воза й заховатись у сїно, що там на полї скиртами стояло. Він залїз в одну скирту, а я в другу. Волохи проскакали далї, нас не помітивши. Може б ми так і врятувались, та на наше лихо другого дня возії приїхали й почали розбірати сїно, та й нас відкопали. Усїх наших, що попались до рук Волохам, відослано було до Цаугорода, де небіжчика Вишневецького, а разом з ним і нашого ж земляка, Подільського шляхтича Івана Пясецького, страчено лютою смертю, а решту нас заковано в кайдани й відослано на галери. Що я там перетерпів за шість років на тій галері, про те не буду й казати. На моє велике щасте, на одній лавцї зо мною приковано

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

було нашого ж волинця, пана Савку Гораїна-Бережецького, з Кремянецького повіту. Се був сміливий лицарь, людина з чулим серцем. Вкупі з таким милим товаришом легче було терпіти всї лихі пригоди невільничого життя, та, на превеликий мій жаль, він швидко помер. А мене ще довго носило по світах, бо наша галера перевозила ріжні припаси, то бував я і в Смирнї, і в Яффі, і на Кандії, і в Єгиптї і в иньших бісурманських країнах. Нарештї так менї допекла ота неволя, що я взяв рішучий замір вирватись з неї хоча б і через смерть. Плигнути з галери в море нетрудно, але як скинути з ніг важкі кайдани, бо з ними ж не попливеш! Якось здобув я уламок залїза та й почав нишком розгинати заклепи в кайданах. Бачу — подаєть ся. Тодї я став чекати тільки слушного часу. По веснї сього року стояли ми в Босфорі, против Галати, тільки далеченько від берега. Було турецьке свято, байрам. Турки ще з вечора зїхали на беріг, варта поснула. Ніч була темна, хоч в око стрель. От, думаю собі, догідний час! Взяв ся за роботу. На однїй нозї заклїп удалось вігнути, а на другій — хоч плач! Відпочивши, знову за роботу, напер з усїеї сили, і таки випростав і другу ногу. Тодї тихенько прокрав ся на „штабу“ (ніс), перехрестив ся, кинув ся в море та й поплив до Галати. Плив, плив, із сили вибивати ся почав, а до берега ще далеко. Уже й поринати став, води солоної добре напив ся. Оттут, думаю, менї й капут! І така нудьга мене обняла, страшна, смертельна нудьга! Згадав про все, що було миле, про сїмю, родичів, товариство, про рідний край, та враз згадав і про образ Пречистої, що в нашім соборі, і про ті чуда, які творять ся від нього, і з глибини загибаючої душі й крикнув: „Царице Небесна, поратуй мене!“ І так кільки разів — що вирину, то й крикну. І що ж ви гадаєте, милі брати мої? Почула милосерна Цариця смертельне благаннє моє і подала поміч: враз я намацав ногами міцну підпору, ставши на яку зміг відпочити і вилити з себе воду. То була довжелезна колода, по якій я й пройшов трохи не до самого берега“.

Тут зхвильований Сенюта встав, звернувсь до образів і з захопленнєм виголосив:

— Нїколи я не забуду хвалити Твоє милосердя. Пречиста Діво, що на такій глибинї, над звичай натуральний, Ти подала руку помочі утопаючому слузї Твоєму!

Сївши знову на місце, Сенюта повів далї оповіданнє:

— Підпочував я на березї між каміннєм, обсушив ся трохи, а на світаннї вийшов геть за місто, зарив ся у пісок, та й про-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лежав цілий день, а вночі рушив далї. Голод сильно докучав менї, але й тут Бог допоміг: коли я ранком лежав заритий у пісок, через те місце переходила велика овеча череда, а чабани з собаками йшли осторонь. Я порвав ягнятко, зкрутив йому шийку й зарив у пісок, а тим часом свиснув чабан, і череда рушила у бік. Як смерклось, я пішов далї й набрів на багатте, що не загасили пастухи, обілував ягнятко й спік на вогнї. Отак я харчував ся, поки аж дійшов до Дунаю. Тут, уже в християнських селах, я не бояв ся заходити до людей і просити хлїба, і одного разу трохи не попав ся в лабети. Се вже було у Волощинї, де я почував себе трохи не дома. Вхожу до хати, а в сїнях господарь: „не ходи, каже, до хати, бо в мене ночують турки, що ловлять утїкачів невільників", та й завів мене до повітки й накрив соломою, а коли турки відійшли, запросив до хати, нагодував, обмив і спати положив. А другого дня й каже: „Брате, чи не буде твоєї згоди допомогти менї в полї якийсь час? Я тобі за те дам добру одїж, щоб турки не пізнали, що ти невільник, і платню". Я згодив ся, бо такий був обшарпаний, що соромно було вернутись голодранцем до рідного краю. Відробивши своє, я рушив далї та й добрів аж до Львова, а звідти мене вже довезено сюди. — Отсе і вся моя пригода, миле товариство! Багато в нїй було лихого, але найбільш лихе задля мене те, що зкоїлось тут без мене, у моєму власному домі, у Хмелїві. Ну, та про те завтра буде суд і відправа...

Гостї з великою увагою вислухали сумне оповіданнє пана Сенюти, а з приводу того, на що він натякнув наостанцї, господарь висловив ся так:

— Втручатись у твої родинні справи, пане брате, звичайно, нїхто не стане, а менї дозволь сказати тілько ось що: коли ти гадаєш, що тебе окривджено, і хочеш над кимсь творити суд, то памятай, що не тільки твої кревні, а і всї ми, твої друзї й товариші вірні, гірко оплакували твоє загибіль, бо цїлком були певні, що вже більш тебе не побачимо. Господь милосердий змилував ся над тобою й несподївано вернув тебе живого й здорового, то й ти суди милостиво того, хто мимохіть став твоїм зрадником і тепер гірко оплакує свою помилку.

Сенюта нїчого не одмовив на сю річ, і видно було, що йому тяжко про те розводитись. Помітивши се, гостї й господарь звели розмову на иньше, а Сенюта сидїв мовчки і думав якусь гірку думу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

VII.

Ранком другого дня він випросив у старости возного, запросив кількох чоловік товариства і з ними поїхав до Хмелїва. Яка була його зустріч з жінкою та з Лїсотою і взагалї як він там поводив ся, про се нехай нам перекаже свідок самовидець — возний, бо він там був, усе що бачив запотував і, повернувшись до замку, подав старостї таку „реляцію“:

„Будучи менї од тебе, пане старосто, з уряду замкового приданим пану Івану Сенютї на потребу його до маєтности і двору його у Хмелїві, був есми там, маючи при собі сторону, шляхту людей добрих: пана Гурина і пана Федора Жабокрицьких і князя Кирика Ружинського. Там же у дворі застали есмо панї Олехновую Лїсотину Марину, і скоро есмо з коней зсїли, аж тут піддані Сенютини з села дали знати йому, що пан Лїсота з помічниками своїми, наїхавши мощно, ґвалтом на власний ґрунт Сенютин Хмелївський, череду Хмелївську зайняв і погнав до с. Сельця, маєтности князя Михайла Чорторийського. Пан Сенюта, будучи жалостний тої кривди і шкоди своєї і підданих своїх, зараз порвав ся до коня, також і я, возний, і тії сторони, шляхта, люде добрі, вкупі з ним порвали ся есмо до коней, і впавши на конї, бігли-сьмо за чередою, з прозьби пана Сенютиної, аби він міг тую череду одратувати. Лїсота з помічниками, що з ним були і того ґвалту йому допомагали, обачивши нас, од череди скочили і в гай втекли, а пан Сенюта тую череду, як свою власную і підданих своїх, зараз зайняв і до маєтности своєї Хмелїва пригнати казав. І коли есмо повторе (вдруге) приїхали до двору Сенютиного у Хмелїві, а окаяна панї Лїсотиная була в дому, то пан Сенюта, не йдучи сам до неї і не мовлячи з нею нїчого за великим жалем своїм, що вона в небутности його, будучи йому в неволї, в руках неприятельських, сміла на таке сваволенство зважитись — заміж за иньшого пішла, двір і маєтность і все майно знищила і спустошила, — посилав до неї мене, возного, і шляхту людей добрих, і тодї пан Гурин Жабокрицький од пана Сенюти панї Лїсотинїй мовив: „Пан Сенюта казав тобі од себе мовити: коли ти так свавольно еси учинила, в небутности його заміж за иньшого пішла, двір, маєтність і все майно спустошила і знищила, то для тої причини він тебе за жону собі мати і з тобою мешкати не хоче; а як мужа твого тут нема, тодї й ти тут у дворі не мешкай, піди собі за мужом своїм, бо теж муж твій і ти сама до двору і маєтности моєї нїчого не

Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

масте". І давав їй пан Сенюта вазжок[1]) і коня, на чім би мала їхати. Пані Лісотина на те повідала: „Я через те заміж пішла, що відомости не мала, аби пан Сенюта живий був; а іж (позаяк) він живий і тут до маєтности своєї приїхав, тоді Лісота, чуючи про те приїхання його, з Хмелїва поїхав, і одїзджаючи, менї наказав: „коли пан Сенюта до двору й маєтности своєї Хмелїва приїде, аби я, нї в чім йому не спротивляючись, двір і маєтність поступила, і я ж не спротивлюсь, двір і маєтність йому поступую". І як його поступила, ключі од комори і од скринь, вибравши деяке платя біле (білизну) і гроші, що там мала, оддала, коня і вазжка, на якому б мала їхати, не брала, з дитятем, з дочкою, і з челядию, з двома дївками, з платтєм білим і з грішми, з двору пріч пішла. Пан Сенюта мною, возним, і тою шляхтою, людьми добрими, все освідчив і перед нами ті речі, що в дворі, в коморі застав, чого вона не вибрала, на реєстр списати дав, а то єсть: скриня велика, а в скринї обрус (скатерть) і шапка оксамитная бриневая, а в малій скриньцї кошулька, вишиванная шовком чорним, і поясок венацький (венеціянський), дві гальки мила, а в другій скриньцї бобки крами і зілле татарське (аїр); в шкатульци корїнє — перцю, шафрану, інберу потроху. А в тій же коморі горщик масла і діжка угорків солоних, коробка крохмалю, а на горі на тій же коморі полоть мняса півезла, бодня маку грушечого, черечень бодня, обареників (кренделїв) десять".

Ся виразна, але зачасто сама „реляція" наочного свідка потрібує деякого поясненя. Справа дїялась так: як тільки до Хмелїва дійшла звістка про несподїване поверненє Сенюти, — а її привезла сама ж пані Марина після зустрічі з ним в церкві, — страхополох Лїсота так налякав ся, що зараз же побіг до князя Чорторийського і, забезпечений його захистом, заходив ся вивозити з Хмелїва до його маєтности все, що міг. Про се того ж дня дізнав ся Сенюта, і таке нахабне спустошенне його майна, звичайно, дуже його обурило. Через те він не просто поїхав до Хмелїва, а взяв з уряду возного і свідків, передбачаючи, що там він може наразитись на всякі несподїванки. Так воно й вийшло: не встиг Сенюта заїхати до свого двору, як Хмелївські селяне оточили його, скаржучись, що пан Лїсота ґвалтовно заганяє череду, і Сенюті треба було силою одбивати сей підступний напад. Легко уявити, в якому настрої він вернувсь до

[1]) Возок з плетеним кузовом.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

свого двору. Не будь сієї дражливої пригоди, може б він инакше обійшов ся з жінкою, бо в його було владї чи пробачити їй зраду, чи зріктись її до віку; але тепер, до краю роздратований, він не схотїв бачитись з нею, а послав возного з свідком виректи їй рішучий його присуд, що він рветь з нею малженський звязок і велить їй лишити його оселю. А що ж панї Марина? Вона не поїхала з Лїсотою під князївський захист, противилась як могла вивозу майна і лишилась дома, трепетно ждучи присуду за свій невільний гріх. Вона ще тодї, в церкві, перед образом Пречистої, дала обітницю з повною покорою прийняти сей присуд, який би він не був. Може, в її серцї тлїла хоч маленька надїя, що муж ласкаво пробачить їй мимовільну зраду? О, з якою радістю і вдячністю вона прийняла б се опрощеннє! Але коханий, так гірко й болїзно оплаканий муж не хоче и бачити її, рішучо рветь малженський з нею звязок і виганяє з двору. Тут панї Марина виявила надзвичайну силу волї: не плакала, не виправдовувалась, а з покорою вислухала грізний присуд і зараз же почала складати необхідні речі, взяла дитину, прислужниць і з повагою пішла з двору, відмовившись від коня з возом, що давав Сенюта. Нї слїз, нї докорів — нїчого того не було.

Так просто і разом так величаво-трагічно закінчилась драма, що зламала людське життє, як несподїваний вихорь ламає квітнуче дерево. Лиха доля зненацька розлучила мужа з жоною, сїм лїт вони побивались одне за одним, і потім так само несподївано звела їх докупи тільки затим, щоб вони, „без слїз і без розмови“, розійшлись уже навіки з незагійними ранами на серцї. По поранене серце Марини нїчого й казати, але маємо доказ, що й гордий лицарь Сенюта вийшов з цієї драми не без болючої урази в серцї, бо і вмираючи згадав в тестаментї, як боляче образила його Марина, що „опустивши його, мужа свого, і не ждучи його, покіль би він вийшов з рук неприятельських, за иньшого мужа пішла і тим стан малженський зрушила“. Може, хто скаже що в сих словах чуеть ся більш образа і зненависть, а не любов; але хто ж не знає, що тільки палка любов перетворюеть ся в палку, незабутню зненависть.

На сьому можна б і скінчити наше оповіданнє, але ми додамо й те, що знаємо з актів про дальшу долю наших героїв.

Про долю Марини нїчого більш невідомо. Мабуть, Лїсота переселивсь до свого убогого фільварку або найнявсь за „урядника“ до якогось пана, та й Марину завіз з собою, бо в актах не знаходимо більш про них відомостей. А пан Сенюта не довго

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:17 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сумував самотою у Хмелїві, бо зараз по Водохрещах 1571-го року одружив ся з панною Ганною Богданівною Хоболтовською, дочкою судді Володимирського, не бравши формального розводу з Мариною. Се він міг учинити згідно з тодішним звичаєвим правом, по якому полонений, повернувшись з полону і заставши жінку за иньшим мужом, мав повну волю або вимагати відновлення свого малженського права, і тодї новий шлюб жінчин признавав ся неважним, або ж мирив ся з сим, що без нього сталось, і в такому разї жінчин шлюб зоставав ся в силї. Сенюта, як ми знаємо, зрік ся свого малженського права відносно Марини, і се зреченне, учинене через возного й свідків, мало таку ж правну силу, як і формальна заява про розвід перед урядом, після чого Марина мусила вже зоставатись жінкою Лїсоти, а сам Сенюта набув право одружитись з ким хотїв. Та недовго він пожив з молодою Ганною, бо влїтку 1578 року помер, справивши тестамент і в ньому подїливши маєтність між синами, коли вони лїт доростуть: Григорієм, сплодженим з Мариною, і малим Іваном, сином Ганни. В тім же тестаментї він заповідав поховати його не в Хмелїві, а на цвинтарі соборної Володимирської церкви, в якій він колись вселюдно славив Пречисту за визволення його з Турецької неволї. Його там поховали як лицаря, положивши на нього в домовину золотий коштовний ланцюг на шию, а при боцї шаблю з срібною оправою.

Минуло з того часу трохи не сорок лїт. Володимирська соборна церква давно вже стала катедрою унїятських архієреїв. Панї Ганна поховала вже й другого мужа і доживала віку з унуками. На день Івана Головосїка приїхала вона, щоб помолитись на гробі першого мужа в роковини його іменин. Приходить до цвинтаря і дивуєть ся: там, де поховано Сенюту, „иньший знак положено над гробом, а не герб малженка її“. Кличе вона возного й свідків і при них питає урядника владичнього: „Хто б тут лежав на тім місцї, де малжонок її перший Іван Сенюта був похований?“ Урядник одповів, що „його милость пан Іоахим Мороховський, владика Володимирський, поховав тут матку свою, привізши зї Львова“. Обурена з приводу такого нечуваного учинку, панї Ганна „свідчилась возним і шляхтою при тім будучою“, що „в тім гробі на малжонкові її був ланцюг золотий, важив сто червоних золотих, перстень золотий з дияментом на пальцї його, коштував сто червоних золотих, шабля сріблом

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 18:50 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

оправна злотиста, за шістьдесят золотих". Урядник не відав, де поділись сї речі. Ганна негайно стала позивати владику, обвинувачуючи його в тім, що він, в противність своєму станові і „поволанню" духовному, смів і важив ся гроб малжонка її роскидати і склеп, де тїло лежало, отворивши, кості небіжчика викинув і речі копітовні, землї оддані," що на небіжчику були, ланцюг, перстень і шаблю, собі привлащив, „а там матку свою, невістку просту, передміщанку Львівську, положив". Мороховський в своїй „репротестації" з обурением відкидав таке обвинувачуванне, як „змиислений потвар, учинений на умисное зневаженне особи його і стану його духовного з злої ради і подущення лихих людей", — натяк на тодїшне озлобленя православних проти унїятської духовної влади. Судова справа, як звичайно було тодї, затяглась на довгі роки, і Ганна вмерла, не діждавши її кінця.

МИКОЛА ВОРОНИЙ

Вечірні акорди.

Сховав ся в морі сонця диск,
Огненний диск.
І в небо кидає свій блиск,
Крівавий блиск.

Зітхають хвилї в сивій млї
В холодний млї.
І тїни лїзуть по землї,
Смутній землї.

Останній промінь сонечка,
Померк і згас...
Надходить мій скорботний час —
Вечірний час

І резіґнация моя,
Нудьга моя
Стискає серце як змія..
Ох як змія!

Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Самотне серце сльози ллє,
По краплї ллє,
А гадина ті сльози пє,
Жагуче пє

Кому повім печаль мою,
Нудьгу мою.
Що в серцї глибоко таю,
Давно таю?

Вечірня зіронька згори
Мигтить згори.
Зори, мій світоньку, зори.
Хоч ти зори

КЛИМ ПОЛІЩУК.

* * *

Я плету вінки барвисті
Із узорних, дивних мрій,
Із темних і огнистих,
Кровю скраплених надій

Я складу із ноти в ноту
Свій надійний втіхи спів
Бо всміхають ся висоти
І конає чорний гнів...

Не страшні мені шалені,
Дикі привиди — кати, —
Не змогти їм хід священий
Зупинити до мети.

Що-ж, як тьма і дим руїни
Сліпить очі мандрівця,
Як крізь мури і крізь стіни
Видно райдужні сонця...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

М. ІВЧЕНКО.

Шуми весняні.

II.

Перший весняний ранок. Я почув його, як тільки прокинув ся, по тих міцних свіжих весняних пахощах, які кудись через щілини пролазили в мою кімнату, налили вщерть її соком землі і сонця і наскрізь пронизали моє тіло. Хутко зіскакую з ліжка. Якась бадьора радість міцними хвилюючими голосами співає в грудях. Зникла хвороба, нудота — пустив ся б в легкий танок! На підлогу падають широкі рожеві смуги. Підхожу до вікна, одчиняю кватирку. Свіже пахуче повітря буйними потоками вливаеть ся в кімнату. На дворі усе залито ясним засліплюючим сяйвом, бадьоро цьвірінькають горобці. Небо глибоке, прозоро-блакітне і тільки десь на обрії чуть помітна ріденька біла хмара. Роспустилась в неясні пенета і так і застигла в німім спокою.

Іван Іванович в коротенкім жупані возить ся в саду, підрізує сухі гілячки на деревах. Коли не коли він покрикує на Феню, яка трохи осторонь копає грядки. І та кидаючи роботу приходе йому на поміч.

За стіною тихо ступає пані. Певне прибірає кімнати. Якийсь легкий, радістний мотив леть ся звідти. Голос чистий, тихий, з особливою ласкою вібрірує на високих нотах.

— Моє шанованнє, пані! — Кричу їй.

— А?

— Моє шанованнє, добрий день!

— Добрий день, добрий день. — Весело обзиваеть ся пані

— З першим днем ясним, прозорим витаю вас!

— У! як поетично! Ха-ха-ха.

— Як ся маете?

— Дуже добре. Прибіраю ось кімнати.

— То може вам помогти?

— Е, ні-ні. — І знову сміеть ся.

Приходить лікар. Він сьогодня одягнений по весняному, в сірому капелюсі, увесь свіжий, чистий і бадьорий.

— Ну я вже й не питаю — чую, бачу, розумію! — Жваво звертаеть ся він до мене.

— Знаете, пане лікарю, мені навіть не вірить ся, що я був хворий. Стільки сонця, повітря! Прямо я не знаю... Готовий би все і всіх розцілувати...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну, буде, буде! Певне, тому і з панї крізь стінку розмовляєте? Чув, голубчику, чув! Ви, певне, і тут намірились поради лїкаря держатись. Ну, про те, то ваше дїло... — заспокоюче говорить він. — Температури не міряли?

— Е, к лихій годинї! Думаю, пане лїкарю, що до сорока.

— Ну то я другим разом загляну. Тільки бережіть ся, серце, і не дуже зазирайте на панї, бо тодї і лїкар не поможе.

Він міцно стискує мою руку. Я суну йому кредітку.

— Е, нї, нї. Сього не треба.

— Ну, пане лїкарю, що ви?! Прошу! Ви пробачте... Але якже ж то так?

— Нї-нї, голубчику, не треба, не треба. Не все як і з офіціяльними візітами. Сьогодня ви такий неосвіний, що пробачте, менї пїяково було се зробити. Нї-нї! — Він рішуче одмовляєть ся.

Одягаю весняне пальто і виходжу на двір. Безмірна сила сяйва бє прямо в очі і зразу я нїчого не бачу. Промінчя ласкаві, гарячі ллють ся і ллють ся. Повітре тепле, напилось соком землї. Звідти піднїмаєть ся густий солодкий пар, бє в голову.

Коло самого будинку панї копає землю.

На нїй чорна кофта і біла хустка на голові. Земля мягка, пухка як папушник.

— Моє шанованнє.

— А, вилїзли таки. Ну тепер ідїть і помогайте.

— Ваш голос Ольга Петровна мене цїлком росхвилював сьогодня. Ви з такою юною закоханістю співали вранцї — що вся моя душа просилась в легкий танок!

— Ха-га-ха! То се ви прийшли обяснятись — відповідає вона кокетуючи. Нї, вона справдї як дївчина, мила, весела.

— Нїчого сказати! Місце і час вибрав до речі. І чого се ви сьогодня такий? То сидїв і хлипав, нїколи й не побачиш, а сьогодня вже й про кохання... Се весна на вас так вплинула? — Задирливо питає панї.

— Нї, що не кажіть, а в такий час безмірно хочеть ся співати, віддати, комусь усю силу почуття!

— Та я бачу з вас путнїй поет. Ви не пишете віршів?

— Нї, я серьозно кажу.

— Ви-б краще взяли заступа і помогли менї. Он бачите, ще роботи сила.

— Нї, я дуже дякую! Менї більш утїхи просто посидїти, подивитись на вас і поговорити, просто поговорити.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Балачка йде жваво — весело. Коли не коли панї голосно з задором сміеть ся. Надходить Іван Іванович. Кличе обідати. Він увесь брудний, червоний і свіжий. Лице мокре від поту, руки загорілі. В руцї держить пилку.

— На страсти збіраетесь? — Питае панї.

— Певне піду. А коли вони будуть?

— А ви й не знаете?!

— Ну щож тут такого?

— Господи, та сьогодня ж!

— Ну то, розумієть ся, піду. Сподїваюсь ви не одмовите в вашім товаристві?

— Буду дуже рада. Я не знаю як ви, а я всї сї часи страшно люблю ходить на страсти, до плащаницї, паски святить. Я тодї все, все забуваю. — Щиро говорить Ольга Петровна.

В вечері приходить Євген Григорович. Я чую тиху, трохи холодну але спокійну балачку.

Мягка темінь повільно застилае кімнату. Я лежу на ліжкові. Запалювать світла чомусь не хочеть ся.

Чують ся з надвору кроки, голоси. В соборі дзвонять, і урочисті, радісно-закликаючі згуки долїтають в кімнату.

— Ну збіраетесь? — Нетерпляче звертаеть ся Евген Григорович до Ольги Петровни.

— Я зараз. Треба Василеві Павловичу сказати.

— Василю Павловичу! Ви спите?

— Я слухаю.

— Ви збіраетесь? Ми чекаемо. — Закликае мене панї.

— Через хвилю, Ольго Петровно.

Чую тиху, але сердиту протестуючу розмову Евгена Григоровича і нарештї голос Ольги Петровни.

— Ну, знову починаеть ся. Як вам не сором! Хочете зіпсувати мій настрій, щоб я зовсїм не пішла?

І знову чути благаючий і в туж пору протестуючий голос Евгена Григоровича.

— Ну, се дурницї. Як хочете, а так я не можу зробити! Щоб усюди осудили мене як не ввічливу. Нї-нї... сього не буде!.. Василю Павловичу! Скорійше-ж! — рішуче звертаеть ся Ольга Петровна до мене.

Виходимо з дому. Тепла оксамитна ніч нїжним подихом віе в обличчя. По дорозї гуртки людей. Блимають вогнї свічок. Чути стримані глухі розмови.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А дзвони ллють ся і ллють ся, нервово радісні і жарговливі, як хлопята. Мимоволї ідемо в такт їм. Евген Григорович сердить ся, нервово курить цигарку і демонстративно не говорить зі мною.

Але панї навмисне намагаеть ся затерти неприємний настрій. У неї в сей вечір стільки легкого граційного гумору і так весело, голосно вона увесь час сміеть ся. Я стараюсь нїчого не помічати.

Собор увесь в огнях. На східцях і коло кольон темні гуртки сільветів. Бликають вогнї в червоних папірових ліхтарях. А в корідорі снують два протилежних потоки. В серединї душно. Звідти тягне воском і димом. Панї стае серіозною і набожно хрестить ся. Евген Григорович увесь час тримае її за руку і вороже оглядаеть ся. Якийсь гурток нас розєднуе. Користуюсь сим і переходжу на другий бік.

Раптом стае чомусь сумно. Я не знаю, чому. Може тому, що от тут зеднались люде і в теплім побожнім настрої спочивають від нудьги? І всї рідні і всї спаяні одним почуттем, одним настроем. Стае холодно — роздратовано. І власне немае нїчого цїкавого. Дрімають собі бабусї, нудним, навмисне-печальним голосом, як лїрник, читае, протоієрей, старий високий піп, „евангелїю, ловлять ворон хлопчаки, з одкритим ротом і здивованими очима; стоїть мовчазно-сувора витримана інтелїґенція перед самою божницею. Співи урочисті, стражданнем пронизані. А сей сум самоти все більш і більш опановуе мною.

Хвиля випірае мене наперед. Старенькі ханжі зі злісним поглядом оступають ся і знову приймають той же штучно-молитовний вираз. Нарештї вільний куток. Я вільнїйш передихаю і починаю оглядатись. Моеї панї не видко. Десь залишилась на серединї.

Трохи поодаль перед самою божницею стоїть якась панна. Я бачу тільки трохи профіль. Щось знайоме. Вона кілька разів нагинаеть ся до маленької ґімназістки, щось говорить і злегка сміеть ся. Бриль і пальто у неї синї. З під бриля помітний заплетений в коси чорний бант. У ґімназістки — „казенний пиріжок“ з гербом. Один раз панна повернулась і я побачив блїде обличчя її і мягкі сірі очі з великими блискучими чоловічками. Ах, се та панна? Се та панна, котру я бачив в театрі на танках!

Радість, безмірна тепла радість зворушуе, тремтячою хвилею підхоплюе усього мене. Потроху пробіраюсь близче до панни і увесь час слїдкую, не спускаючи очей з неї. Десь там скаржить

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся комусь на Пилата старенький пан — отець — чомусь радіє з сього півча. Пливуть хвилї гарячого пахучого воском повітря. Яке то до всього сього менї дїло?

Гасять вогнї. Сунеть ся юрба до дверей. Я тримаюсь коло панї.

Виходимо з собору. Довгі живі потоки ллють ся по вулицях. Горять вогнї. То близько тремтять нервовим полумям то миготять маленькими плямами в далинї. Тихі радісні розмови. Панни поскакали, як кізочки, перегоняють гуріки і біжать-біжать. Як познайомить ся? Як підійти? Колиб погас у них вогонь, я б підійшов би і з усїєю шляхетністю пропонував би запалити. А там... Балачка сама собою завязалась би. Але, нї! У них ліхар.

І чим далї, тим більш безнадійною стає справа. Очевидно, не доведеть ся познайомитись. Але якась упертість примушує мене слїдкувати за ними.

І ось раптом якась хвиля вітру вискочила з за рогу і дмухнула. Моя свічка тухне. Я радіючи підходжу до панни.

— Пробачте, будь ласка. Можна у вас запалити?

— Прошу.

— Знаєте так несподїванно задув вітер свічку... А було б шкода вертатись до дому без вогню.

Руки тремтять у мене, свічка не попадає на полумя. Панна покірно чекає. Вона трохи незадоволена і раз як нору цікаво дивить ся на мене.

Нарештї запалив.

— Дуже вам дякую.

— Будь ласка — Сухо відповіла і ногу побігла. Але, що б ще сказати, яку б цікаву думку кинути щоб раптом завести балачку? Плутають ся думки, кудись зникають слова. Нервуюсь і сам себе проклинаю.

Панна повертає за ріжок вулуцї і спиняеть ся коло довгого одноповерхового будинку. Я мовчки проходжу далї і повертаюсь знову. Чую кроки в коридорі, якийсь жіночий привітний голос і радісний сміх, щебетняву.

На дверях бляшана дошка з написом „Нотаріус Кислиця". Так он яка річ! Вона в нотаріуса, місцева. Певне, ще доведеть ся зустрінутись. На одну мить мене охопила радісна хвиля — але раптом усе зникає! Опускають ся руки, усїм моїм тїлом опановує якась млявість, тупість. Куди я маю зараз піти? Де б я міг зустріти, хоч одне слово, кілька тєплих слів щирости ласки?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Не хочете шклянку чаю, пане аґрономе?

— Дуже дякую! Попрошу.

— Будь ласка! Ви з вареннем, чи з молоком?

Панночка весела, щиро сміеть ся, лунае сміх в тихих з мягкою мебіллю кімнатах.

— Може вам що заспівати? Ви кого більш любите — Шопена, Бетховена?

І от знову тремтячий чулий голос радіе і скаржить ся. А потім пізно провожають, тепло стискують руку, закликають заходити.

Ах, се просто дурниці. Се сї хвилї, оця весняна темна ніч! Ллють ся соки, голову дурманять. Мягкі зелені зорі блимають в темряві. Звідкись в далині блимають вогні. Сумно, самітно перегукують ся собаки. Ні, я рішуче не піду до дому! Свічка давно вже погасла. Іду прямо пішоходом. Звідкись віе холодком.

Чорна Супониця дрібними хвилями виблискуе в темряві. Пролетїла якась птаха і легкий шелест зостав ся від неї в повітрі. Іду через місток, високий з довгими кобилами. Чудне імя Супониця! Чожу її так назвали? Розповідають, що в цїм самім місцї була просто гатка. Дорога була завжди грузька. Скільки перемучились селяне! Кобилчина беть ся беть ся, а потім і лягае в багнюку. Доводить ся розсупонювати. От і прозвали сю річку Супоницею, а за нею і саме місце тим же йменням. Гатку після того знесли. Колись загруз вельможний пан — голова земської управи з четверней коней. А через рік земство збудувало місток. Але людність уперто зоставила старе йменння.

За річкою недалеко маленька між деревами церква Різдва. Коло неї лавка. Сїдаю спочити. Така приемна втома усїм тїлом опановуе.

Чи вітер шелестить, чи хто шепче?

Ні, певне шепоче. Повертають. Два сілуети притулились коло дерева. Пільнїйш вдивляю ся. Чудно. Обидві постаті жіночі. Чому б розмовлять їм в таку пору! Певне вже пізно. Нарешті чую голос:

— Ну що ви, батюшка! Ій богу, в такий вечір. Схаменїть ся! — І потім сміеть ся.

Йому відповідае густий бас.

— Ну се ж не довго. Ну тільки трошки. Ну, Маринко, голубко, ходімо!

— Ні, ні, бог з вами! Гетьте!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сілуєти який час пручають ся. Нарешті один вириваєть ся і з роздратованнєм кидає.

— А, ідіть собі. — Махнула рукою і рантом побігла стукнувши фірткою. Пройшла повз мене.

Безперечно се була жінка, чи може дівчина. Але другий хто? Через кілька хвиль пройшла солідно, спокійно друга постать, широка, в довгій одежі.

Порівнявшись зо мною вона кашлянула

— А хто тут? — Звернулась до мене грубим чоловічим голосом і подозріло зиркнула на мене.

— Чужі. — В унісон відповідаю йому.

Постать хутко повернула за ріжок. Се був безперечно піп, і певне сієї церкви.

Нічого. Страсти Господні викликають „Страсти Человѣческія". А завтра понесе плащаницю. Се мені подобаєть ся. Повертаюсь до дому. Іван Іванович уже в ліжкові. Усюди темінь. Почувши мене, він закликає до себе і радістно таємничим голосом сповіщає.

— Ну, Слава Богу! Нарешті таки усе кінчено.

— Що саме, Іване Івановичу?

— Та так! Ольга Петровна прогнала отого папуцу. А завтра їде до батьків. Розумієте? Що тут було як прийшли з страстів. Прямо як скажений, — до вас ревнував.

— А Ольга Петровна?

— Ні, вона спокійна. Рішуче і спокійно заявила, щоб він ішов до себе, а сама їде завтра до дому. Так і сказала.

І Іван Іванович від задоволення навіть зітхнув.

Я проліз в свою кімнату і незабаром заснув.

І другий день такий же світлий, ясно-прозорий. Але чому так дратує мене неспокій?

В сусідній кімнаті метушня, клопіт, поспішаючі кроки і розмова.

А! Се пані одїзжає. Крізь вікно бачу віз, коняку і дядька з пужалном. Віз застланий рядном — увязали його по господарські мотузками.

Але який мені до всього сього клопіт? Хиба не все рівно чи пані тут, чи поїде? А про те в глибині хтось болїсно заперечує сьому.

Виходжу на двір. Дядько з червоним засмаленим обличчям ввічливо кланяєть ся мені.

— Забираєте пані? — Звертаюсь до нього.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Еге ж! Прислали батюшка. Хай, кажуть, на святки приїдуть. — Веселійш буде зустрічати Паску. А вже ж так. — тонким тенором говорить дядько.

— А батько Ольги Петровни хиба батюшка?

— А вже ж так. Вони вже таку старенькі — тай худоба є і всього таки є. А все таки батюшка.

— Ну, а їхать добре?

— Як де. — Шляхом то не дуже, а більш бульварами. Там таки підсохло. Якось доїдемо. — Заспокоює він мене.

Феня зносить плетені скриньки. Виходить пані, прощаєть ся з Іваном Івановичем.

Іван Іванович трясе руку а сльози стоять у нього в очах. Пані підходить до воза.

— А! А ви вже тут? Чи не хочете зо мною поїхати? — звертаєть ся до мене. — А й справді поїдемо! Чого вам тут сидіти?

Одягнена в широку шубу. Видно старенька мамуня прислала. Лице закрито вуалю. Тільки темні очі горять якоюсь тугою.

— Але, пані, щось занадто рано сповістили мене. Мабуть не слід? А, так? — в тон відповідаю їй.

Вона ще стоїть кілька хвилин. Потім хрестить ся. Я помогаю сїсти на воза.

— Ну бажаю вам не сумувати. Не ревнуйте Івана Івановича до Фені, — і сміеть ся при сьому.

Я підхожу і цїлую руку. Один мент наші погляди зустрілись і застигли на мить. Я зустрів якусь теплу вдячність в тих очах. Що вона хотїла сказати?

Одїзжає віз. Пані привітно киває головою, дядько ласкаво посміхаєть ся. Але чому в тебе, пані, така поміркна зараз постать? Я розумію. Я би хотів поцїлувати душу твою, змучену, знівечену, — міцним дружнїм поцїлунком. Внести в неї юні соки свої, віддати міцний подих вітру, пані шуми весняні. Коли б тільки ти знала... Щирістю почути загоїти твої виразки...

А постать пані усе меншає і меншає.

Шумить вітер об шнурок мого бриля, меланхолійно гудуть голі віти верб, тільки верхівя беруть радісні потки.

Довгими ключами пливуть журавлї. Ледві помітні далекі темні плями їх. Ніжно курлюкають: стомились за зіму. Тугу кохання посилають в прозору блакіть, братній привіт білим хмарам...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Коли не коли від нудьги іду в місто. Пішоходи вже підсохли. Де не де на вулицях ще стоять рулі брудні калюжі багнюки. В них валяєть ся смітте, старі ботинки,, драні панчохи, палїччя. Тхне тяжким неприємним духом. По обидва боки увесь час рухають ся вози, фургони. Коло крамниць йде жвава торгівля, крик, лемент. Рухливі еврейчики в брудній одежі з мокрим чолом бігають, закликають до крамниць.

Селяне вагають ся, уперто сперечають ся, нарешті безнадійно махають рукою і заходять до крамниці.

Міцно пахне дьогтем, керосином, залежаною рибою.

До мене підходе якийсь чепурненький з червоним обличчям дїдусь. Хитро і ласкаво посміхаєть ся.

— А, скажіть будьте так ласкаві, чи ви не знаєте, де тут агроном?

— Вам якого, земського?

— Та вже ж земського, земського.

— А на що вам?

— Та менї там на цот земельки. Посиитать, як його сїять... от...

Він недовірливо дивить ся на мене.

— Он бач, яка оказія. А менї хвалились, що вже лїтний такий пан. То збрехали земські люде. То ви сами земський і будете?.

— Еге ж, той самий! Ну, так яка-ж у вас справа?

Починає дуже розповідати, чи можна після тютюну сїяти ржаїй. Я відповідаю. Дїдусь очевидно захотїв використати усї знання мої, і ми довго ще розмовляли. Треба було дати пораду про сальовину, про чорний пар. Якась еврейка здивовано спинилась на нас чорними цїкавими очима.

Розмова скінчилась. Дїдусь простягає руку і дуже ввічливо дякує. Нарешті лїзе в гаманець.

— Ось постойте, панчу.

— Що ви, бог з вами?!

— Ну, а як же? Ви ж таки потрудились.

— То я ж за для сього служу. Менї ж земство плате з ваших грошей. Нї, нї, будь ласка сього не робіть!

Дїдусеві ніяково. Він червонїє, усміхаєть ся і врешті згоджуєть ся.

— Ну, мо й так, мо й так.

Ще раз кланяєть ся і хутко одходить.

Повертаюсь до дому. Іду повільно, байдуже роздивляюсь навколо. Чую ззаду тяжкі повільні кроки. Гуп... Гуп... Гуп... — Голосно стукає об дощаний пішохід.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Доганяє старенький чиновник в футровім пальто і ввічливо кланяєть ся.

— Аґроном будете?

Я кивнув головою. Вдивляю ся в нього. Силюсь пригадати, де саме бачив ся з ним, коли познайомив ся. Рішуче не пригадую.

— Так... Так... Мені таки казали.

— Пробачте, будьте ласкаві, я от ніяк не пригадую, де ми з вами познайомились.

— А, так, так! — Ласкаво киває він головою. — А в управі в земській, може знаєте бухгалтерію? Ну так ото я там. Я бачив, як ви заходили до голови.

„Хто се“? — питаю. Кажуть „аґроном“.

Ну то й добре, думаю — треба поговорити. Як же ж. З розумним чоловіком завжди слід поговорить. А так розповідає він і стукає тяжкою грушовою палицею.

— А ви се зостали ся на свято? Казали ніби то ви збіраєтесь їхать з Ольгою Петровною? Ніби нареченний?

— Хто я?! — здивовано питаю його. — То може хто другий, а вам так здавалось?

— Ні, таки ви. Ніби таки про вас інша розмова.

Я не можу утриматись, щоб не розсміятись. Добродій певне, здивований. Нова новіна сталась, яка в такій мірі зацікавила його і має собі, ніби не вірно.

Повертаюсь до дому. Іван Іванович увесь час клопочеть ся по господарству, ходе по саду, прислухаєть ся до вуликів, яких у його тільки четвірко. Розмовляти йому зо мною немає часу.. Феня на кухні. Чути як стукають ножі, завзято скварчить щось на сковороді, несуть ся лоскочучі пахощі. Робити мені нічого. Я цілком зайвий.

І як се все склалось неприємно, що я не міг поїхати до Київа.

Ах, шкода... шкода!..

Дні тягнуть ся довго, нудно і тоско.

III.

Великодня ніч, темно-оксамитова тепла і пахуча. Денні промінї, як незабутній поцілунок залишили на землї ласкаву теплїнь, яка посить ся густими пяними туманами.

Лїг спочити, хоч на короткий час, а про те не спить ся. Лїзуть думки, радісно-тоскні, мішають ся з зовнїшними, таємно-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

теплими, привітно-закликаючими згуками такими щирими, такими чулими! Ах, як вони хвилюють мене! Пяний теплий пар землї хвилює мене! Оця темна весняна ніч, така таємнича і стримано-радісна викликає в мене жагуче бажанне любови, єднання, щирого братнього привіту, і чогось такого... теплого буйно-урочистого... І сам не знаю чого! А от лежу собі-самітний, в холодній непривітній, не прикрашеній кімнатї, і нікому нїякого дїла до мене немає. Розумієте, немає? Де всї вони, усї ті, хто так тепло й щиро колись стискував мою руку, тисячу побажань посилаючи менї на прощанне? Чи пошлють хоч в думках своїх привіт, чи згадають? Нї, такі урочисті свята не потрібні менї, зовсїм не потрібні! Тільки хвилюють, наганяють тоскність. І найкращі думки, найбільш світлі висихають в сю ніч. І чому панї не закликати було мене до себе? А може їй байдуже?

І ось перші дзвони забились в урочисто-радісній трівозї. Біжать і біжать поплутаними клубочками.

Якась невідома сила підхоплює мене. Хутко зіскакую з ліжка, одягаюсь і іду до собору.

Ніч темна й чула. Зелені вогнї зірок спокійним засмученим сяйвом посилають привіт на землю.

Глухі поспішаючі кроки, самітні полохливі вогники, тихі розмови. А дзвони ллють ся і ллють ся. Біжать навперейми один з-другим, зливають ся в легкий ґраційний танок. Рідненький нічний вітер підхоплює їх і несе до верб і тоненькі верхівя їх сумним шумом посилають в темне небо пересніви.

Підхожу до собору. Безлїч окремих вогників злились в один потік і залили собор яскравими полумями. Він увесь сяє, пишаєть ся, урочисто-радісний.

Густим потоком душного пару, пронизаного розтопленим воском і димом, лине з середини. Посувають ся поволї два густих темних рядки люду — один в середину, другий з собору. Тремтять запітнїлі вогники свічок.

А звідти, з хор ллеть ся урочистий, тужливо-радісний спів. Ось він розплив ся і замовк в здивуваннї і зачаруваннї. А на тлї сього бренять окремі голоси, такі тоскні, когось благаючі. І знову бренить густою хвилею рій голосів, пяних в екстазї насолоди.

Віддаюсь течії юрби і поволї мене проштовхують в куточок. Так краще. Напів-відчинені двері, звідти тягне свіжими пахощами молодої трави і весняної ночі. Густі сутїнки панують за

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кольонами, сумно-побожна тиша, наче вона злякалась урочистих свят і тут заховалась.

Похилені постати старенських бабусь з покірним виразом вслухають ся в людську радість і певне жують старі, давні спомини власного життя. І серед них як молода березка чітко виділяєть ся юна струнка постать панночки. Я впізнаю її — се та сама панна. Сьогодня вона в весняному, темно-синьому.

Легкою хвилею пронизує мене почутє тривоги, чи не доведеть ся зустрітись і познайомитись? Але я усіми силами стримую себе. Силюсь бути спокійним і терпляче чекати кінця служби.

Час від часу урочисті панотці в блискучих білих ризах, в чорних шапках на голові повільно з театральними рухами обходять собор, поважно кланяючись юрбі.

— Христос Воскресе!

Воістину воскресе! — гуде хрипкий рій голосів.

Стою спокійно. Чомусь не хвилює мене оця радість люду. Тільки старий давній, роками наболілий і насильно приспаний сум розправив свої пазурі і копошить ся в мені.

Колись, ще в часи юнацтва в оці урочисті весняні ночі — тремтів над атласним блакітним вбранням панночок, які чистим побожним обличчям нерухомо стояли перед божницями в соборі, тільки час від часу колихаючись стрункою постатю.

Але загубили для мене свої фарби стрункі блакітні панянки. Чому ж шуканнє не зникло, не перетлїло і в весняні ночі знову голосною тугою шарудить і шарудить в мені.

І знаю також, що потоки сеї радости штучні — не щирі. Хотілось би зразу оголити душу людську і посипати її — чо. у вона от мурликає святочні співи, чому плаче і посміхаєть ся застарілими морщинами коло рота і очей? І знаю добре, — що замовкнуть останні співи хору, такі ніжні і тремтячі, стихнуть жартовливо-юні дзвони і почнеть ся буденщина, сїра, тоскна. Зникне легкокрила ілюзія, зоставивши глибокий тоскний спомин про себе. І почнуть ся звичайні сварки, звичайні буденні турботи. І тугою глибокою охопить тоді серце. Але є в сьому святі щось своє інтімне, глибоке і щире. Воно ховаєть ся в тих затінених куточках коло тремтячої свічки, над старанно прикрашеною паскою. І зрозуміло тільки своїм, найбільш рідним, коли один до одного підходить і в радістних сльозах цїлуєть ся, посилаючи пару самих теплих, самих інтімних слів, які пестить і носить в серцї рік, а може й більш.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І ніяка сила ніколи в світі не знищить сього теплого інтімного куточка родинної радости. І може бажанне сеї радости так вабить мене і завжди тягне до того, чого я ніколи не можу пізнати, всім чужий і самітний. А на серці зостаеть ся жорстока, без кінця гнїюча туга.

Стою, спокійно оглядаюсь навколо і почуваю, як холодна байдужність до сеї урочистої обстанови все більш і більш опановує мною. Підпливає та звичайна менї погордість, коли я почуваю себе вище сих звичайних покірних засмучено-радісних своєю маленькою радістю людей, спокійно оглядаю їх злегка посміхаючись і в ту ж пору знаю, що і в мене є се бажанне маленької радости, яку я так старанно пригнїчую в собі.

Кінчаеть ся служба. Безладньою нестриманою юрбою сунеть ся людність з собору. Вогким пронизуючим холодом обдає з надвору. Трівожно майорять захищені вогники свічок, кидаючи блїдо-червоні пасма на обличчя.

Обхожу ряди — всюди паски, злегка засмалені, як темним шовком вивязані смуглі молодиці. Пахне мясом, стравою. Нервово радістний клопотливий говір і одноманїтні слова молитов напотців долїтають до мене зливаючись з тихим говором юрби.

Якась маленька дївчинка в сїрій старенькій одежі і в великих чоботях спинилась над гуртком. В гурті вертить ся хлопчик — реалїст, сперечаючись з панночкою, певне сестрою. Дївчинка оглядає тужливими очима гурток. Нарештї підходить близче. Старенька панї взяла пиріжків і простягає їх дївчинцї. Дївчинка наближаеть ся і соромливо забірає їх і потім хутко одходе від гуртка. Знайома панна стоїть коло східцїв і нетерпляче оглядає навколо. Обличчя її блїде, погляд стомлений і в сїрім сяйві ранку вона здаеть ся мало цїкавою. Я наближаюсь. Панна, заглядївши мене, повертаеть ся в другий бік.

Кінчають святити паски. Ще бренять в одному місцї одноманїтно плачучі слова напотця, а вже в другім кінцї зашумів потік клопотливого гомону. Починаеть ся шамітня. Довга низка з пакунками і білими хустками потягла ся від собору.

Панна усе більш і більш нервуеть ся. Нарештї підійшла до неї панї з молодою панночкою — ґімназісткою.

— Наталю! А ти тут? Чому ж ти до нас не підійшла? А ми все шукали й шукали тебе.

— А я вас тут ждала. — Здивованим голосом відповідає панна Наталя.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Я стою близько і чую всю розмову. Почуваю себе ніяково, але в ту ж пору не можу одійти.

— Наталю, Наталю! А ти знаєш — як там цікаво було, — перебиваючи пані, щебече до панни гімназістка. — Ти знаєш, у Петра Михайловича — слідувателя, порося перекинулось! Знаєш — передихаючи говорить вона — прямо з миски на землю. Сміха кругом було!

Пані огрядна з глибокими зморшками і вузенькими затікними очима лагідно усміхаєть ся, про щось думаючи. Наталя слухає, злегка нахилившись і коли не коли запитуючи.

— Ну, а далї?

— Ну буде тобі, сороко! Мабуть підемо.

— Наталю!, може ти що небудь візьмеш? — Перебиває їх старенька пані.

Але тут стає цїлком несподївана для мене дрібниця. Панна бере хусточку, хоче певне перемінити в другу руку, в якій держить парасолю.

Хустка випадає з рук. Я хутко підбігаю, піднїмаю хустку і подаю панні.

Панна заклопотана сею подією, зразу зовсїм не помічає мене. Старенька пані щось клопотливо бубонить.

— Ну хиба ж можна бути такою розявою? Наталю, гляди що крашанки побилгсь!

— Але я гадаю, усе се не так страшно, як здаєть ся. Одже ж хусточка не розвязалась.

Стара бере вузол, розвязує його і поправляє.

— Ну слава богу! — зітхнувши говорить вона.

— Благодарю вас, молодой человек! — звертаєть ся нарешті вона до мене. Знаєте, с сїмі святами столько возні — особенно хозяйкам. А молодые, як бачите, все не привикли. Поки то ще привчиш — потроху переходить вона на вкраїнську мову.

Я ввічливо кланяюсь.

— А ви, мабуть один, молодой человек?

Так так... Ну, розумієть ся, мужчинам ніякого клопоту.

— Так, я тут сам!

— Ну, бувайте здорові!

Я знову кланяюсь.

Вона починає одіходити. Потім повертаєть ся.

— А я стара й забула... Позвольте представить ся — жена нотаріуса Кислиця.

— Дуже приємно.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А ваша як фамилія буде?

Я сказав.

— Так, так. Чула. Чула. То ви недавно?

— Так, я усього чотирі місяці.

— Ах, он як!.. — Киває головою — А з моїми дочками не знайомі? — Позвольте представить.

Панночки засмучено простягають руки, роблячи легкий книксен. Наталя кидає суворо-насмішкуватий погляд.

Ми перекидаємо ся ще кількома словами і вони відходять. Я на кілька хвилин затримуюсь, готовий сміятись, радісно кричати.

Ха-ха-ха! — Як несподівано все сталось. І як в неї стали мягкі, цікаво-спостерігаючі очі, коли знайомилась. Мягкий співучий шум пробігає по кленові, цвірінькають розбуркані горобці. Небо стає блідим, а на сході поволі рожеватими засмучено-радісними акварелями простягла ся довга смуга. Дерева чорні і стовбурі їх з розпатланими вітами чітко відбивають ся на тлі сходу. Людей майже непомітно по близу. Повертаюсь до дому, а на душі роспускають ся теплі, ніжно-щирі пелюстки.

Мягкі пахучі шелести пливуть в повітрі, шепочуть якусь давню ілюзію-казку весни.

ГРИЦЬКО ШУМЛИВИЙ.

* * *

На ґанку в тінях винограду.
В спокійний вечір весняний
В якімсь кутку самотний сяду
І воскрешаю образ твій.

З вікна лиця бренька мандоліна
І ллють ся звуки пілний рій,
Біжать за зміною все зміна
І лине в тиші чарівний.

Неначе в сні, я жмурю очі
І, як учений чародій
Із лона зоряної ночі
Я викликаю образ твій.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЮРІЙ САМБРОС.

Безсилле слова і футуризм.

I.

Футуризм зародив ся, як літературна течія, в Італії, а звідти уже пішов скрізь. Він розоив ся сам у собі на багато окремих напрямків: у нас відомі: еґо-футуризм, кубо-футуризм, лучизм, кубізм, бубново-валетизм, арфеїзм, акмеїзм, адамізм і т. д.

Не торкаючись розбору кожного з сих напрямків, не торкаючись і розбору суті футуризму, як літературно-громадського явища, ми тільки з цікавістю вияснимо, яку ролю відограло для самого футуризма так зване „безсилле слова". Згадуючи про футуризм, будемо брати його в цілому обсмові зо всїма напрямками.

Фет говорить —

Какъ бѣденъ нашъ языкъ: — хочу и не могу,
Не передать того ни другу ни врагу,
Что буйствуетъ въ душѣ прозрачною волною...
Напрасно вѣчное томленіе сердецъ!..
И клонитъ голову мастистую мудрецъ
Предъ этой ложью роковою.

Коли ми хочемо яке-небудь глибоке переживанне передати у словах, розсказати його кому-небудь, то ми почуваємо, що се далеко не легко. „Людскія такъ грубы слова, ихъ даже нашептывать стыдно!" Тонке, глибоке і багато-гранчасте почутте не вобгуєть ся цілком у сї грубі слова; коли ми наважуємось його висловлювати словами, то воно вже становить ся иньшим, губить свою широчінь, глибину і багатогранність і робить ся бідним, примітивним.

„В душі щось є... Але не має
„В піснях того, що там співає..."
(*М. Шаповал*).

Для поета-творця, для його чутливої й прагнучої істини душі — се викликає незадоволенне і страждане. „Мысль изреченная есть ложь", каже Тютчев, а за ним промовляє далї Фет, зітхаючи: „И тягостно сердцу, что лгать я обязанъ всечасно"... Страждане се бувае дуже

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сильним; перелити думку або чутте в „слово холоднее, в пісню свою“ — се значить мати те пекло болю, що — жаліеть ся поет, — „спалює всю воно душу мою“...

Се ж і есть так зване „безсилле слова“.

Воно відоме найбільше поетам: відоме і звичайним людям, коли їм доводить ся висловлювати свої такі чуття і думки, які являють ся їх індівідуальною власністю, їх власним утвором.

Думка вічно жива і плавка, як вода; слова — застигла форма.

І між живою думкою і мертвим, застиглим словом — вічна ворожнеча. Особливо в нинїшню добу, добу переоцїнювання цїнностей, добу поглиблення й ускладнення індівідуального життя, ся ворожнеча набула остільки гостроти, що спричинилась навіть до відомого успіху футуризма. Але ворожнеча ся істнувала завжди.

Пушкин говорить —

... Дорого творенье,
Пока на пламени труда
Кипитъ, бурлитъ воображенье,
Оно застынетъ, и тогда
Постыло вамъ и сочиненье.

Такий прикрий, але непереможний факт „безсилле слова“, викликає крім проклонів —

„Погибни, голосъ мой і ты — о призракъ ложный,
„Ты, слово, звукъ пустой!..“

ще й велике бажаннє, як-небудь уникнути його, обминути. „О, если бъ безъ слога сказаться душой было можно!“ — плятонїчно мріє поет.

Як побачимо на прикладї футуризма — люде під сього плятонїчного мріяння перейшли нарештї до реальних спроб обминути „безсилле слова“ [1]), або принаймнї, пригасити і зробити його не таким болючим бо —

Надоѣла стоустая ложь, —
Утомили страданія душъ.

II.

Весь в цїлому футуризм можна розглядати як велику спробу обминути безсилле слова і дати змогу собі висловлювати свої найтонь-

---

[1]) Про безсилле слова можна докладнїйш прочитати у Ґарнфельда: „Вопросы теоріи и психологіи творчества“, у М. П. Кленского: „Вѣстникъ знанія“, 1912, 12; у журналї: „Бюллетени Литературы и Жизни“, 1913, 20.

Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ні, найтуманнійші почутя і думки, які зароджують ся десь там в глибині душі і так важко формулюють ся білим і грубим словом

Пусть не вмутся тонкие нити
Между мной и всей болью земной

проголошує один з футуристів (М. Моравская). Найтаємничійший з них, Игорь Сѣверянинъ, говорить про свої мрії і вказує на їх невиразність, неясність у таких словах:

Мои мечты... О, знаешь ихъ ты.
Они, нетлены, какъ намекъ...
Ихъ почуваютъ только пихты,
А человѣку невѣдомекъ...

Перейдемо до тих спроб, якими футуристи на їх думку, знищують се „безсилле слова“ і досягають правдивого виразу, до якого свого вартого хвальби, бажання —

Всѣ краски ложныя убрасть
Со всѣхъ палитръ.

Слово за ними. М. Россіянський пише: „Ми не досить глибоко пізнаємо ріжницю між матеріялом і формою. Матеріял вірша: ритм, слово, рима. Форма вірша: не просте зєднане елементів матеріялу, але де-що нове з сих елементів зєднане. Матеріял, як тїло, тимчасовий і тлїнний; форма ж нетлїнна назавше. Писати сьогодня по Пушкінському, то-б-то користуватись словами, ритмами і римами Пушкина, зовсїм не значить творити ту форму, той дух, які творив він, — не глядючи на зовнїшню однаковість елементів, елементи будуть уже иньші, змінені часом і будуть утворювати вже й иньшу форму“. Як бачимо, М. Россіянський побиваєть ся іменно про схоронене „духа“ твору то-б-пак того незловимого, тонкого, як арома“ троянди, настрою, що насичує кожний художний твір і являєть ся його „душею“. Сю „душу“ твору, сей тонкий настрій футуристи й вважають за зміст його.

Рюрик Івнев каже

Я понялъ только одно:
Что всѣ мысли — облачные клочья,
А главное это дно.

— „дно“ душі, серця, думок, почувань, — добавимо ми від себе для ясности.

У сучасного чоловіка занадто глибокі зате і занадто непевні, неясні чуття. Вони, — неоформлені словом, — тільки угадують ся інтуїцією душі і такі, неоформлені, просять ся з серця. У футуристів,

Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

спеціяльно колупаючих свою душу у шуканнях за такими чуттями, — вони ще більш розвинені і багаті. Душа футуриста — се широка просторінь між двох берегів, се арена боротьби між Субєктом і Обєктом на сій арені, кажучи словами С. Городецького, „фіксуєть ся протистояннє Субєкта і Обєкта, крива їхнього напору і відпору, дісонанс їх взаємоістнуванна в певний термін часу“.

І зрозуміла ся боротьба між Субєктом і Обєктом, бо се ж борють ся думка і слово, чутє і слово. „Міръ, который оно изображаетъ, это зыбкій, еле уловимий, мѣняющійся и подвижной міръ. Это поле битвы между Субъектомъ и Объектомъ“, каже С. Городецький про футуристичне мистецтво. Значить матеріялом мистецтва футуристів являють ся такі тонкі і глибокі, неоформлені чуття, які „неясны, какъ намекъ“, які беруть ся з непізнаної глибини духа. Футурист вимагає правдивого виразу для дрібниць і для величнього; він вимагає, кажучи за П. Євреїновим, — що би при читанню твору було „внутри сознаніе: какъ будто видѣлъ солнце“.

Быть островзглядными — нашъ первый доводъ.
Намъ день сегодняшній, а намъ вчерашній.
Намъ своеволіе, моментъ момента,
Мы рѣжемъ лопасти, взвиваемъ башни,
Подъ нами нервная стальная лента.

— пише С. Третьяковъ, і підкреслює сей іменно нахил до заглядування на „дно“, у глиб переживаннів і подій і до висловлювання своєї глибини у слові.

Звичайно, оскільки се досягаєть ся, се вже питаннє иньше.

Бажаючи найправдивійше і найчистійше передати свої думки і чуття, футуристи додержують такого методу: вони виникаючі чуття не силкують ся старанно, як ремісники, вносити у слова, а „хватають на лету и закрѣпляютъ вдругъ“, не дослідкуючись навіть внутрішніх звязків. Творчість набуває якогось раптового характеру. Що врешті утворюєть ся щось подібне до дитячого белькотання, — те їх анї трішки не обходить; важно те, що при сьому у їх утворюєть ся ілюзія, буцім-то правдивість виразу осягнена принаймні таке у їх субєктивне почуваннє), і буцім-то вірно передані „и темный бредъ души и травъ неясный запахъ“. Десь там в глибині душі ворушать ся чуття і думки, і от раптова творчість складає подібний твір: —

Звѣзда	мене
лирическая	на-а лоу
О,	смюрюдющему.
потюхає	дяннны

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

смертными	мэрты
дзвины	гробнижицы
наба-абатжнны	вилиза
гробнижицы	мэнэ
мэрты	из рота
мэрты	кышка.

Маєте, — се твір на російській мові одного з футуристів (С. Полтавскій), що сам живе в одному з глухих закутків України, на Полтавщині, має там свою власність, без сумніву з діда-прадіда природний українець по походженню. І от, маєте, як у сьому наведеному уривкові (БИ ссс ЕР) мимоволі у автора виявилось його національне обличчя. Хіба ж се російська мова?"

На мою думку сей уривок своєю мимовільною національною фізіономією підтверджує оскільки глибоко із душі футуристи беруть свої чуття. Що врешті виходить якийсь белькіт дитячий, якась пародія на літературу — те залежить від непевности переживаннів автора і в наші міркування не входить бо футуристична література тільки для футуристів і даремно шукать нам, простим смертним, у ній змісту і розуму. Орґанічно вчуте ними „безсилле слова" — викликало бунт, котрий народив крайности і ексцеси. За сей бунт — С. Городецький ладний простити їм навіть і настирливе безглузде —

„Ликуя вѣще: розумъ бѣсноватый
„Издавна былъ ближайшимъ къ бытію".

III.

Цікаві для нас розуміння і практику слова знаходимо ми у футуристів. Слово у їх клясіфікуєть ся так: слово-запах, слово-звук, слово-зміст і слово-образ (В. Шершеневич). Таке розуміння і клясіфікацію слова сприяє найбільшій здібности його до вислову переживаннів. Але се ж дає і право вільного поводження з мовою, бо, „жонглировать словами" — запахами, звуками, змістами, як чимсь, ще далеко не сталим і не викінченим, — легко і вільно. А. Кручёныхъ в своїй „Декларацiи слова, какъ такового" від 19 апр. 1913 року пише: „думка і мова не в силі поспішати за переживаннями натхненого, тому мистець вільний висловлюватись не тільки зачальною мовою (понятія), але й особистою (творець — людина індівідуальна), і мовою не маючою певного значіння (не застиглою), надлюдською. Загальна мова спутує, особиста ж дає змогу висловлюватись повнійше". Чудові слова! Чи не те ж саме я писав вище, коли розсказував про „безсилле слова"!..

Так — „думка і мова не в силі поспішати за переживаннями натхненного", — се цілковито правда, і не що инше, як вона і при-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мусила Тютчева з більшою чуйною сказати, що „мысль изреченная есть ложь“. Се ся прикра щаєна примушувала стогнати Лермонтова: „слова не нахожу и в этой мигъ готов пожертвовать собой, чтобы хоть с кем-нибудь, хоть тѣмъ ихъ перелить въ другую грудь“, — се ж і єсть „безсилле слова“.

В другому місці („Взорвалъ“) у того ж А. Кручёнихъ знаходимо ще більш прозорі натяки на „бессилле“, а далі — на „муки слова“. „Переживаніе не укладывается въ слова (застывшія, понятія) — муки слова — гносеологическое одиночество. Отсюда стремленіе къ заумному свободному языку; къ такому способу выраженія прибѣгаетъ человѣкъ въ важныя [1]) минуты“.

Більше сказати, ніж сказано у сих словах, — здасть ся не можна. Прямо сказано і про „бесилле слова“ і про залежне від нього стремлїнне футуристів шукати нових слів, нової мови, замісць безсилої.

Я многаго не говорю
Даже стихотворенью,
Которое творю
Прохожу мимо (Рюрик Івнев).

Не говорить, звичайно, тому, що не в силї сказати. А такий компроміс хіба може бути залишеним! Ні, поет, страдаючи, прагне істини, правди і доходить її яким-би то не було шляхом, хай лише він буде творчим. От утворюють ся нові слова. Утворюєть ся нова мова. Утворюють ся своєрідні ритм і рима.

„Слова умираютъ, міръ вѣчно юнъ“ — говорить далї А. Кручёныхъ в своїй декларації, „Художникъ увидѣлъ міръ по новому и, какъ Адамъ, даетъ всему свои имена. Лилія прекрасна, но безобразно слово лилія, захватанное и „изнасилованное“. Поэтому я называю лилію еуы — первоначальная чистота возстановлена“. Так, по такому рецепту творють ся слова; щоб влучно сказать не можна, зате з вартими похвальби відвагою і сумлїннєм.

Такого самого рецепту: — давати нові імена і нове розуміннє річам, додержують ся футуристи і в иньших галузях мистецтва, в скульптурі, малярстві, будівництві і навіть в музиці.

Збираючи до купи все, що я сказав, не можна ще раз не повторити, що, дійсно, футуризм весь в цілому можна розглядати як велику спробу обминути і знищити велике, органічно вчуте „безсилле слова“.

Футуризм — се бунт проти безсилого мистецтва, безсилого слова.

---

[1]) Себ-то в хвилї, коли треба буває передати словом віднесемі, незвичайні чуття і думи, ускладнені і рідко відомі людині.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Е. М. АЛИК

Перша нарада природників України.

На першого серпня мало ся скликати з ініціятиви Природничої секції Наукового Товариства в Київі перший зїзд природників України. По того звечері в Українському клубі повинна була відбути ся товариська зустріч членів зїзду, а 2 о 11 годині — відкритє зїзду. Так мало бути, та не так склало ся! Не одбула ся товариська зустріч, бо не була дозволена, а замісць зїзду одбула ся лише нарада, бо на зїзд прибуло всього 30 чоловіка, зважаючи на свою нечисленність і на те, що зїзд повинен вирішити важливі питанєчи, то бувші не зважили ся назвати себе зїздом. З огляду ж на необхідність вирішення багатьох питань рішено скористати ся тим, що все таки люде зїхали ся з ріжних місць і обміняти ся думками по головним питанням. Тому ухвалено було, аби доклади було прочитано тільки на загальні теми, та крім того утворені дві найпотрібнійші секції — секція термінологічна, та секція охорони природи і зїзд перетворил ся в попередню перед зїздом нараду.

Робота перед нарадою стояла велика. Як не обмежила межі своєї діяльности нарада, зовсїм не торкнувшись докладів суто наукового змісту, природникам України, що зібрали ся перший раз потрібно було намітити завдання й майбутній шлях своєї діяльности. І коли ми приглянемось до тих докладів, що були заслухані, то відразу побачимо як широко мало ся охопити життє природників на зїздї. Так, починаючи з визначення завдань природознавства на Вкраїні, — („Задачи естествознанія на молодой Украйнѣ" докл. проф. В. І. Талієва), тьотічно звязуючи сюди питанє з другим, було прочитано ряд докладів про: поширенє розвою природознавства — (доклади: „Выработка мѣръ къ развитію естествознанія на Украйнѣ" — прив.-доц. Б. Л. Лячковъ; „В справі розвитку постановки природознавства" — Кулєвський Л.) вивченнє й дослїдженнє природи України (доклади: „Повѣреніе научныхъ природничихъ силъ Украйны до дослѣдженія її теріторії" — О. Ячата, „Музейна справа на Україні" — проф. П. Тутковський, „Охорона природи" — [illegible] „Охрана природы на Украйнѣ и в Росіи" — проф. В. І. Талієв, [illegible] „Геологічні дослїдження України" — пр. П. Тутковський. Охрана пам'ятників [illegible] — Николаєвъ В. Ф.). Далї, в звязку з [illegible] утворення вищої української школи [illegible] докладчик В. Дубинського. — „Розвій вищої національної української школи та обслуговання її й инших наукових та педагогічних

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 19:02 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

інституцій науковими силами". Поруч з сим нарада звернула особливу увагу на справу з українською науковою природничою термінальоґією. Утворивши секцію, вона заслухала цілий ряд докладів („Наші найблизчі завдання" — Корнієнко С. і „Сучасне становище справи розроблення української природничої термінальоґії і історія її розроблення" — О. Яната. „Къ вопросу объ украинской естественно-исторической терминологіи — Николаевъ В. Ф. та иньші) і в кінці розглянуто питання про обєднання природників, і справу утвореннєм академії наук. — „Объединеніе и организація естествоиспытателей Украйны" — Проф. В. Вернадській, та академія наук доклад проф. В. Вернадського.

По багатьом питанням винесені резолюції. Правда сї резолюції мають характер тимчасовий, перший зїзд природників, що має бути скликаний на Різдво, повинен се все переглянути, але ся праця не пропаде даром. І хто знає, може й краще, що нарада мала не багато людей? Принаймні уважнїйше можна було зупинитись на кожному питанні, люде слухали лише ті, кому се цікаво й кого се болить. З наведених же докладів ясно видно, що кожне питаннє, як і кожний доклад повинен цікавити природника — українця хто б він не був, чи то представник чистої науки, чи представник прикладної науки, чи то педаґоґ. І багато дійсно цікавою й характерною виявило ся на сїй нараді!

Виявило ся, що, не дивлячись на більш меньш давнє істнуваннє Київського університету, — він доси не спроміг ся дослїдити як слїд, в повноті, околишну фльору. Чернигівська губ. з фльористичного боку майже не відома. Коли маємо досить порядні ґеольоґічні й ґеоґрафічні дослїди на Волинї, то се праця не університету — а „Волинського О-ва естествоиспытателей природы". Коли ми маємо переведені ботанїчні дослїди на Харківщинї—то се знову заслуга земства, а не Харківського університету. Університети зовсїм одірвані від місцевого життя й природи і тої користи, яку вони могли б дати, вони не дають і третини. Се досить яскраво довів проф. Талієв в своїм докладї, де він зазначив до того ще необхідність тїсного поєднання з місцями, необхідність „пустить коріннє в нарід — і вищій науцї живити ся здоровими й споживними плинами, що йдуть з низів. Тодї не буде українська наука такою, як була російська. Часом дивувала світ своїми здобутками і в той же час, як порівняти її з ростиною, мала роскішні віти, чудові пахущі квіти, та слабе коріння, що ледве входило в землю (народні маси й місцевий край) — і дякуючи сьому, так легко розпала ся Росія, бо не було природного культурного поєднання всїх мас. Ось щоб не було сього на Вкраїнї, ми повинні використати сей досвід і піти новим шляхом". Се був гарячий заклик до всїх, хто живе на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

теріторії України, працювати на користь сієї України, захопить як можна більш широкі маси, піднести їх на відповідну височінь. Видимо людина проаналізувала сучасні події й не будучи українцем, як природник, підійшла до питання про мову, про значіннє досліджування свого краю для народа і тому закликала рішуче всіх піти новим шляхом. І як відповідь на сей заклик були майже пусті лаьи з лї засїдань!

Далї зазначу цікаві доклади про музейну справу. Про значіннє взагалї місцевих — музеїв, їх орґанїзацію, матеріял котрий там повинен бути зібраний говорив проф. П. Тутківський і яскравим підтвердженнєм слів професора був доклад Д. Николаєва, в котрому він подав відомости з життя Полтавського губерніяльного музея. Д. Николаєв зазначив, що зроблено сим музеєм, який зібрано матеріял, як зберігаєть ся, що можна з рарітетів природи в садку при музеї і яку культурну ролю відограє музей — подавши цифри, числа відвідувачів музея, окремих осіб та екскурсій селянських шкіл. Замічу ще серію докладів про охорону природи. Кожний з них був цікавий тим, що подавав відомости про той, або другий куточок України, котрий ще заховав більш менш свій природний вигляд і котрий ще не знищила все цівелююча культурна рука людська. Иньші питання, не даючи нічого нового з боку принціпового, були цікаві тим, що зараз, при будові нового державного життя, вони як раз повинні й стоять на часї і може є можливість здійснити багато того, чого за життє під Росією не можна було. До таких належить охорона природи, питаннє про асосіяцію природників України, й иньші. Всї сї читанки нарада рішила позитивно. Що до охорони природи, то зазначила необхідність такої охорони, намітивши ті місцевости, котрі бажано було б заказати, запропонувала утворити, навіть інстітут інспекторів охорони природи. Сї інспекторі повинні дбати про охорону природи, маючи на се відповідне законне право й силу, повинні поширювати ідеї охорони природи шляхом читання лекцій, докладів, закладаннєм товариств любителїв природи, улаштуваннєм зїздів. Цїлком зрозуміло, що інспектором може бути людина, що відзначила ся в роботї по охоронї природи людина, що знає місцевий край.

Окремо стоять резолюції, що до термінольоґії природничої. Тут нарада визнала необхідним, як мога швидче прискорити сю справу й просила відповідної допомоги від зацікавлених мінїстерств. Вітає всяку приватну й громадську ініціятиву в сїй справі і бажає: 1) щоб широка приватня й громадська ініціятива й активність провадилась координовано з працею центра (термінольоґічна комісія природничої секції Наук Т-ва в Київі); 2) щоб термінольоґія видавалась з зазначен-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нем всього сирового матеріялу й вказівками на джерела і 3) щоб в скорім часї був заснований орґан присвячений питанню термінольоґії

Ось, що в головних рисах зробила нарада за 6 день своєї роботи. Звичайно, робота могла бути більш корисною, як би відбула ся не нарада, а повноправний зїзд. І само собою просить ся питаннє, чим пояснити таку нечисленність зїзду? Адже природники повинні були зацікавитись сим зїздом, бо як бачимо питання на зїздї обговорювали ся першої ваги і такі, що не були вирішені ні у нас, ні в старій Росії, потребу ж вирішення їх відчував кожний давно? Далі, педаґоґи не маючи термінольоґії природничої української не б, здаєть ся, могли одержать компетентну відповідь, як не на зїздї? А між тим ми маємо лише 30 чоловік. В самому Київі природників в декілька раз більше, коли порахувати вчителїв вищих, середніх шкіл, аґрономів, лїсників, що є учені по центральних установах, та працьовників сельсько-господ. станцій. Де ж вони були? Може їм помішав приїхати залїзничий страйк? Та й сей страйк в цьому з провінції не дав можливости приїхати. Може вони не були вчасно поінформовані? Ні, причина тут глибша й полягає вона в тому, що зїзд був український, бо на сьому зїздї доведеть ся говорити про справи тої країни, з встаючанням котрої вони й не дозрастуть не можуть. На жаль наука ще аристократична і в неї, як і в інших галузях, панує, у більшим, чей зїзд наш віч показав, як важко було б обувати арґа тромадянства за молодий український студі, щоб [illegible] і дотримери [illegible] форм і [illegible] помирати ся з нашою [illegible] наукою, [illegible] що [illegible] [illegible] Адже пр. Київський [illegible] університет, мені було [illegible] третьяр [illegible] [illegible] [illegible] Не [illegible] між сим університетом і російськими [illegible] [illegible] [illegible]

БІБЛІОТРАФІЯ

Н. Романович-Тальченко. Жит[illegible] людське. Збірка оповідань. Вид. Сяч № 32. 1918 р. Чернігів. Стор. 255. Ц[illegible] 4 р. [illegible]

Життє людське — назвав автор [illegible] оповідань [illegible] ва дуже добре в[illegible]повідає змісту сі[illegible] оповідання [illegible] крім лише двох („Богиня революції" і „[illegible]") [illegible] разки життя, малюнки життя в [illegible] денними турботами і високими [illegible] шої революції („З [illegible] пісьби" [illegible] під важкого [illegible] „З [illegible] ходимо тут [illegible] образки з життя в тюрмі, труси, арешти. Часто [illegible] бокий контраст безжурн[illegible] забезпеченого життя [illegible] „[illegible] балькой"), спиняєть ся на неможливості [illegible] життє в тій обстанові, яку утворав старий режім. З особою любов[illegible] малює автор родинне життє і зокрема дітей [illegible] теплом та любовю (напр. „Біля родинного [illegible] Петрусь"). З такою ж любов[illegible] намальовані [illegible] життя — „Добрий вечір". Взагалі твори Н. Романович-Тальченко перейняті гуманністю і любовю до життя й людей. Почуваєть ся, що багато з написаного пережито самим автором. Бажаємо замір вид. „Сяч" зібрати твори автора, розкидані по ріжних часописях за остан[illegible] десять з чимсь років і предложити їх читачам в одній книзі. *Г. Г.*

М. Сумцов. Начерк розвитку української літературної мови. Видавництво Союз Хар[illegible]ського кредитового союзу кооператівів. 1918 р., стор. [illegible] + додаток 20. Ц[illegible] 1 р. [illegible] 8.

Сей начерк написаний [illegible] мовою, [illegible] не дає якої картини розвитку українського літературного язика, якої ми б бажали бачити хоч би в тій маленькій книжці, яку зладив шановний професор, від якого, як великого знавця української літератури, хоч і не спеціяліста фільольога, ми маємо право потребувати більш цінного нарису. Тим більш ми маємо право сього жадати, [illegible] і сам одинокий професор, бо він писав досить [illegible] Житецького „Энеида Котляревского [illegible] ея въ связи съ обзором малорусской литературы XVIII в.", К. 1898 р., [illegible] ми знаходимо досить просторний нарис історії української книжної мови в XVIII в. Сьому ж питанню присвячено [illegible] частини [illegible] статті Ол. Богомила і П. Жмайлького [illegible] в Україні за 1911 р. ч. II, а між тим в своєму [illegible] Сумцов каже, що для української літературної мови XVII в. майже зовсім бракує наукового пояснення, як вона з постягнутих часу складається [illegible] 17 стор.). Далі не зовсіма вказівками професора можна погодитись: так, напр., твори ченця Климентія крім „Основи" видані не з первмовою і ак. Пе[illegible]ним (Львів 1912 р.), а невідомі його вірші надруковані В. Доманицьким в

Generated on 2015-07-27 17:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„Записках Наукового Товариства імені Шевченка" т. 81. В перещоті „головних наукових розвідок про українську літературну мову" не указані дуже цінні праці Смаль-Стоцького на німецькій і українській мові. Не можна також погодитись і в тому з професором, щоб Лесю Українку називать поетесою в епічному напрямку, а Олеся — поетом політиком, а особливо з тим, що каже професор на стор. 20 про прозову українську мову в XIX в. По його думці, „прозова (українська) художня мова далеко більш одноманітна, ніж віршова. Як направив її талановитий знавець, Квітка в 30 — 40 роках, так вона і йде з невеличкими одмінами — здебільшого у Коцюбинського, Франка, Яворницького, Хоткевича" (стор. 20). З сим поглядом ніяк не можна погодитись: прозова українська художня мова за другу половину XIX і початок XX в. зробила великий крок наперед, і ніяким способом не можна рівняти спокійного, трохи сентиментального стилю Квітки, відповідаючого тодішнім обставинам життя, з трохи нервовим імпресіоністським стилем хоч би у Коцюбинського і зовсім таки бурхливим горючим стилем Винниченка. Правда, в кінці начерку і сам автор робить неначе поправку до своєї попередньої думки, кажучи, що „прозову мову в значінні художнього оброблення в значній мірі посунув Коцюбинський" додавши їй багато мягкого почуття, напр., в чудовім по красі оповіданні „Лялечка" (стор. 20). Цікавими в книжці проф. Сумцова являють ся ті сторінки, де поважний професор торкаєть ся тих жерел, на основі котрих може витворювать ся термінольогія сучасної української мови для ріжних інституцій. Такими жерелами являєть ся словник Манджури в II т. Сборника Харьк. Истор.-Филол. Общества 1890 р., словник в додаткові до „Основи" 1861 і 1862 р. (тільки не 1860 р. як помилково указано в „Начерку", бо „Основа" в 1860 р. не виходила), словник старої письменної української мови по рукопису XVII в., надрукований П. Житецьким в Київській Старині за 1888 р., вірші Климентія, де ми знаходимо багато термінів для різних галузів нашого життя, словник Василенка „Къ вопросу о толковом словарѣ украинской народной терминологіи" (XIII т. Сборника Харьк. Ист.-Филол. Общества 1902 р.) і його ж в тім же томі „Опытъ толковаго словаря народной технической терминологіи въ Полтавской губ.", — ми б тільки до сього покажчика додали і наші звісні старі словники Л. Зізанія і Помви Бернада XVII в., в яких ми багато можемо знайти матеріялу для словаря української мови.

Особливо ж для сучасного моменту мають велику вагу ті слова, які каже шановний автор, вспоминаючи статті М. С. Грушевського, котрі він дав десять років тому назад в „Раді". Там М. Грушевський писав, що тепер українцям треба залишити всякі гострі суперечки про мову і правопис, і не тратити на се своїх сил. Звісно, се не значить, що вчені не повинні зайнятись питаннями про український праправопис і не дбати про те, щоб його установити, — але не треба в сьому ділі становити дуже гостро се питаннє і за всякі дрібниці підіймати великі суперечки, памятаючи, що і в російській літературі правопис, вироблений Гротом і затверджений Академією наук, завжди викликав нарікання, та й досі не утворений, як слід. Що ж до самої мови, то звісно, що її штучно творити не можна, вона творить ся

Generated on 2015-07-27 18:56 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

самим життєм, і коли українська мова буде гучати скрізь: і в школі, і в ріжних інституціях, і на улицях, — тоді тільки серед таких живих обставин розвинить ся та українська мова, яка буде задовольнять всім потребам життя. Крім того, в нападах на сучасну літературну українську мову всетаки є багато непорозуміннь. Перш усього, наукові праці ніяким разом не можуть бути приступні простому народові та і тим інтеліґентам, котрі не знають зовсім української мови або не знайомі з тими питаннями, про котрі говорить ся, як не всякий інтеліґентний російський громадянин буде легко читати фільософські або просто наукові праці, написані по-російські. Часто приходить ся чути такі слова: „пишіть, як писав Шевченко, от — Шевченкову мову я розумію, а писаннь сучасних письменників я зовсім не второпаю". Але в усіх словах є багато помилкового або може і просто фальші. Перш усього Шевченко писав художньою мовою і не торкав ся наукових та публіцистичних питань. А крім того і Шевченко уживав ріжних чулих слів, котрі будуть не зрозумілі не тільки простому народу, але і де-яким т. з. інтеліґентам, напр., хоч би в тому уривку, який наводить проф. Сумцов:

в термах орґія. Горять
Чертоги пурпуром і златом,
Курять амфори. .
Співають гимн (стор. 19).

Закидають сучасним українськім письменникам ще й те, що вони буцім то держуть ся галицької орієнтації. Се не зовсім правда і в деякій мірі торкаєть ся тільки наукових праць, бо у нас на Україні до останього часу майже зовсім не було наукових творів і вся термінольоґія вироблювалась в Галичині, але все се скоро перетворить ся життєм, як що для сього будуть відповідні обставини. Треба тільки пригадати собі те, що робилось в російській мові за царя Петра, коли в Москву нахлинули разні чужоземні слова.

Всі сі питання, котрі підіймає д. Сумцов в своїй книжці і котрі мають таку велику громадську вагу, і надають його начерку той інтерес, з яким його прочитає всякий, хто цікавить ся освітніми справами на Україні. *М. Марковський.*

Д. Дорошенко. П. О. Куліш, його життє й літературно-громадська діяльність. Товариство „Просвіта" у Київі. 1918 р.; стор. 60; ціна 2 гривни 50 шагів

„Надумавсь я приховати в вашому музеї моє рукописне добро про мої наслідники", писав Куліш В. В. Тарновському — синові за чотирі місяці до своєї смерти. „Слово наше невмируще. Нехай же вони бачать, як працював предок їх, та й сами його робом працюють". Так оцінював свою життєву роботу сам письменник. Ще не настав час для остаточного поцінування її тими „наслідниками", про яких писав Куліш. Ми ще не маємо певної збірки джерел для біоґрафії письменика, не маємо й повного видання його творів. Багато матеріялу

Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з його листування лежить ще недоступним. Деякі моменти з його життя ще не освітлені [illegible] історично-літературна [illegible] тому, щоби [illegible] вже.

С[illegible] книжка д. Дорошенка [illegible] своєчасним бо вже [illegible] в [illegible] Д. [illegible] Маковея [illegible] ще кілька [illegible] матеріялів. Поспе[illegible] біографії [illegible] Маковея. Се головним чином [illegible] його книжки [illegible] Дорошенко не вичерпав усього матеріялу, який тепер є про Куліша [illegible] що з [illegible] на увазі попередні дослідувачі. [illegible] листів Куліша д. Дорошенко [illegible] не помічає [illegible] до О. [illegible] уміщених в „Киевской Старинѣ" за 1897 рік (№ [illegible]), а зазначає [illegible] що [illegible] в 1898 році. Не [illegible] також листів до Г. П. Галагана („К. Ст." 1899, № 9; [illegible] № 1 1903, № 2) [illegible] Г. П. Данилевського („К. Ст. 1903, № 2). З[illegible] не звернено уваги на дуже [illegible] листи Куліша до М. И. [illegible] які надрукував д. В. Чаговець в „Чтеніях в Ист. Обществѣ Нестора Лѣтописця" (К. 190[illegible] кн. XVI, вип. 4) [illegible] в збірнику, при[illegible] [illegible] (К. [illegible] р.).

Т[illegible] зазначили теж, що деякі боки з діяльности Куліша залишилися майже цілком не освітлені, [illegible] се залежить від того, що [illegible] питання взагалі не мають для сього освітлення певних джерел. Т[illegible] ще досить [illegible] роля, яку [illegible] Куліш у Кирило-Методіївському [illegible]. Доси не зібрані матеріяли про Куліша, як книжок українських письменників, і вся видавнича діяльність його, все велике культурне значіння цеї діяльности залишилося без уваги.

Але [illegible] Дорошенко звертає [illegible] уваги [illegible] на [illegible] і художній [illegible] Куліша як поет, як письменник взагалі [illegible] не розглянуті в книжці д. Дорошенка. Через те й [illegible] переважно [illegible].

[illegible] тут є хиби. Дуже дивно, як се можна в біографії [illegible] мало місце його [illegible] „Пан Барвінок", [illegible] в великому значінню в [illegible] житю.

[illegible] дуже [illegible]. Біографія [illegible] Куліша [illegible] відходить майже ціла перша глава. Д. Дорошенко стежить за кожним кроком за кожним переїздом Куліша, і се на [illegible] сторінок. Через те деякі [illegible], які бажано було б бачати [illegible] дуже коротко, [illegible] виключно [illegible] життя письменника. Ні політичних поглядів Куліша, [illegible] в [illegible] взагалі автор книжки не дає. Тільки на [illegible] Куліша д. Дорошенко [illegible] досить [illegible] і [illegible] обєктивно.

[illegible] книжки автор має на увазі широкі кола читачів; се не [illegible] а [illegible] через те треба зауважити мову книжки й стиль. Біографія написана дуже стисло. Постать Куліша накреслена сухо й не яскраво; за великою кількістю фактів, дат, назв

Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

особа письменника ховаєть ся блїдїйшає. Таким чином ми бажали б мати біографію великого письменника [illegible] сьмізнати, що за браком яких небудь [illegible] знайде свого читача та принесе свій ужиток. [illegible]

Оксен Лола „З історії українського соціялїстичного руху". Київ 1917 р. для культурно-просвітної комісії Всеукраїнської Ради військових Депутатів. Стор. [illegible] ціна 20 коп.

О. Лола в вишеназваній брошурі подає голі факти в хронольоґічному порядкові або скупі схематичні відомости про народження, зріст і ідейну кристалїзацію сучасної найбільш активної і значної на українськім виднокрузі політичної Соціял-демократичної партії.

Сучасна У. С. Д. Р. П. [illegible] творилась з *Р*(еволюційної) *У*країнської *П*артії і пережила еволюцію від романтично бунтівницьких настроїв до клясової свідомости [illegible]ізму.

Початок партії завязуєть ся ще в 1900 році, отже партія незабором закінчить другі десятиліття свого істнування і могла би вже спромогти ся на певним обсягом спеціяльну історію свого розвитку.

Брошюра О. Лоли [illegible] на свою скупість і схемат[illegible] має своє певне значіння для ознайомлення минувшини У. С. Д. Р. П.

П. Понятенко

І. Чопівський Економичні нариси України. Київ 1918 р.

Будучність наша криєть ся в природніх багацтвах нашої землї; знати ґрунт, з якого виростатиме наша міць — се обовязок кожного громадянина. На превеликий жаль, про свої матеріяльні сили, так саме, як і про духовні, ми знали й знаємо далеко меньше, ніж той чужоземний капітал, котрий визискує наш край і нарід.

Зазначена вище брошура торкаєть ся як раз сеї пекучої теми; в ній зустрічаємо відомости, що до багацтва української землї, котре ховаєть ся в бурий, сїрий (торф), білий та зелений (енергію великих та меньших водоспадів), сіль, глину, будівельні матеріяли та иньше. Навіть з сих далеко не повних невеличких начерків стає ясним, яку велику й світлу будучність міг би мати нарід, коли б виявив хоча б якесь напруження, що до орґанізації й розуміння тої волї, яка припала йому на долю. Але можливо й те, що мешканці сеї країни, яку ще Геродот назвав „країною меду й молока" опинять ся в стані поневолених, коли у нашої інтеліґенції невистарчить розуму направити народні сили по шляху дійсного розвитку та справжнього розуміння світового закону.

Поминаючи наше традиційне хліборобство, садівництво та взагалї продуктивність зверхнього шару землї, — не можемо не помітити, що найблизча будучина несе Україні величезну індустріяльність, а ра-

Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

зом з тим і нову спокусу нашій культурі й народові. Коли національні сили не згуртують ся, коли не скристалізуєть ся національний дух,— тоді можемо сміло слово *Україна* замінити словом: *міжнародній ринок* з „інтернаціональним" капіталом: німецьким, французьким, еврейським, московським, анґлійським, польським, американським, — і все се буде звати ся „Україна". *І. Кончіц.*

Германская бѣлая книга. Обмѣнъ дипломатическихъ депешъ — Berlin s. a. 8⁰ с. 48. — Тайные документы изъ архива Русскаго Министерства Иностранныхъ Дѣлъ — Berlin s. a. 8⁰ с. 55. — О. С. Чемберленъ. По поводу войны. изд. 2. Berlin s. a. 16⁰ с. 75.

За останні тижні до Київа прийшов транспорт німецьких пропаґандійних видань на російській мові. Підчас Великої Війни можна було доповняти офіціяльні повідомлення російського уряду лише припадково рідкими німецькими ґазетами або брошюрами, тепер се можна зробити більш докладно з німецькими брошюрами та памфлетами. Наочного свідка великих траґічних подій невідступно турбує думка, хто ж винний в сій велетенській пожежі з такими важкими наслідками, але тепер поки-що вповні вірної відповіди найти не можна. Зазначені брошюрки знайомлять з дипльоматичним листуваннєм 1914 — 1917, а брошюра Чемберлена дає загальну характеристику німецького суспільства *О. Г.*

Кубанець. Отъ Екатеринодара до Мечетинской (два мѣсяца похода Кубанской и Добровольческой Армій) Ростовъ н/Д. 1918, стр. 48 ціна 1 р. 85 коп.

Після того, як Армія Кубанського уряду двічі, 24 та 28 січня 1918 року, відбила напади большевиків з Новоросійська — на Кубань були двинуті большевицькі загони з Донщини та Царицина, де большевики встигли вже були до того часу запанувати.

Маючи при собі армію в декілька десятків раз менш чисельну за большевицьку, до того ж слабо озброєну, бідну на гармати та набої, Кубанський уряд и Законодавча Рада Кубані примушені були вийти з Катеринодару 28 лютого на Закубання тим більш, що на орґани влади панували не тільки большевики зо вні, але і в самому краю йшла руйнуюча, розкладаюча, шкідлива праця большевицьких аґітаторів і прихильників сатрапів „Совнаркомів".

З Закубані козаки намагали ся вигнати большевиків з Катеринодару. В сьому їм допомагала армія Корнілова, яка по виході з Донщини була помандрувала на Кубань. Обидві армії, по сполученню були під командою генерала Корнілова.

Після цілого ряду битв з ворогом перевищуючим сполучену армію Кубанського уряду та Корніловців кілька разів, не маючи майже зовсім при собі гармат та набоїв, — сполучені армії все ж про-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дерлись до Катеринодару і бої 28 — 31 березня провадились вже на передмістях. Та, тут сталась одна з траґічних несподіванок, які в важливий мент виникають ніби умисне для того, аби направити кроки історичних подій в иньшій бік. 31-го березня гарматним набоєм було вбито головного керманича армій ґенерала Л. Корнілова.

Після втрати Корнілова виснажена сполучена армія була безсила провадити далі боротьбу з большевиками, що все росли на силі через збільшення їхніх рядів та безнастанне поповнення витрачених набоїв. Ніччу ж 31-го береня кубанці та корніловці відступили від Катеринодару.

Ввесь час переслідувані большевицькими арміями посунули кубанці та корніловці на Дон де тим часом розпочала ся серед донського козацтва, за допомогою „Добровольчеської Армії", боротьба проти „советської влади".

Зусиллями та авторітетом Законодавчої Ради — відступаюча Кубанська армія поповнялась мобілізаціями в козачих станицях Кубані. Зосередкувавшись на Донщині та порозумівшись в донськими козаками — кубанці, за допомогою добровольців — розпочали знову звитяжний наступ на большевиків, що розташувались було на Кубанщині.

Про сі всі історичні події розповідає Кубанець в своїй брошурі. Розповідає не як історик чи політик, а яко фелетоніст-журналіст. Та воно й зрозуміло, бо для історії наших днів „не прісьне убо час"

Там, де автор від фелетона-оповідання переходить до тону політика-історика він не вберігаєть ся від помилок в своїх міркуваннях і висновках.

Для майбутньої історії ліквідації большевізму на всім просторі бувшої російської імперії — брошура Кубанця дає чимало матеріялу

П. Понятенко.

Видання надіслані до редакції:

Т. Бордуляк. Дай, Боже, здоровля корові. Оповідання. Вид-во „Українська школа". Київ, 1918 р. 16°, стор. 11, ціна 25 коп.

А. Чехов. Білолобий. Оповідання, переклав Юр. Русов. Вид-во „Україн. школа". Київ, 1918 р. 16°, стор. 11, ціна 25 коп.

Юр. Сїрий. Світозаманрівка краплини води. Вид. друге. Вид-во „Укр. школа". Київ, 1918 р. 16°, стор. 15, ціна 30 коп.

Спиридон Черкасенко. Боронько. Оповідання. Вид-во „Україн. школа". Київ, 1918 р. 16°, стор. 15, ціна 30 коп.

Ю. Русов. Земновоїні тварини. Оповідання. Вид-во „Укр. школа" Київ. 1918 р. 16°, стор. 13, ціна 30 коп.

Його-ж. Про пливунів (ґаців). Оповідання. Вид-во „Укр. школа" Київ. 1918 р. 16°, стор. 12, ціна 25 коп.

Юр. Сїрий. Дивовижні росгини. Вид. друге з малюнками. Вид-во „Укр. школа", Київ, 19 8 р. 16°, стор. 14, ціна 30 коп.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Його ж. [illegible] Оповідання. Вид. друге [illegible]

[illegible] в практиці. Вид-во [illegible]

[illegible] Юр. Сірий. Вид-во [illegible]

[illegible] Юр. Сірий. Вид-во „Українськ[illegible]

Дуплянський [illegible] Я. Чепіга. Вид-во [illegible]

Його [illegible] вчительства [illegible] Вид-во „Укр. Вільна школа". Київ, 1918 р. [illegible]

Герман Судермана. [illegible] Німецька драма-казка. Переклад Миколи [illegible]. Вид. друге. Вид-во „Серп і молот". Київ—Львів, 1918 р. 16°, стор. 85, [illegible] 50 коп.

Д. [illegible] Фінляндія. (Брошура написана [illegible] фінляндцем). Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. [illegible]

Людвік [illegible] [illegible] соціялістична політика. Вид-во „Серп і молот". Київ, 19[illegible] р. 16° [illegible] стор. 32, ціна 50 коп.

Дм. [illegible]. [illegible] про історичні нав[illegible] Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16° [illegible] стор. 39, ціна 70 коп.

Розмаїне Заклинський. [illegible] Фі[illegible] соціяліст. Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16° стор. 40, ціна 60 коп.

[illegible] Вид-во „Серп і молот". Київ, 1917 р. 16°, стор. 16, ціна 40 коп.

Карл Каутский. [illegible] соціяль-демократу. Переклад з німецького. Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16° стор. 50, ціна 50 к.

Михайло Драгоманів. [illegible] Україні під московським царством. (1654—1876). [illegible] Михайла Драгоманова. Вид. друге. Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16°, стор. 34, ціна 50 коп.

Микола Залозний. [illegible] Січчини. Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16°, [illegible] 60 коп.

Його-ж. [illegible] Вид-во „Серп і молот". Київ, [illegible] р. 16°, стор. [illegible] коп.

Його-ж. [illegible] Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16°, стор. 141, ціна 2 карб.

Мих. Драгоманів. [illegible] соціялістичної тро[illegible]рами. (Передне слово до громади). Вид. друге. Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16°, стор. 99, ціна 1 карб. 20 коп.

Юліян Охримович. Короткий нарис розвитку укр. нац.-політичної думки в XIX столітті. Частина I. Вид-во „Серп і молот". Київ, 1918 р. 16°, стор. 140, ціна 2 карб.

Generated on 2015-07-27 17:27 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112041496164
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN